

JAUME FERRER DE BLANES, ELS COMTES DE MÒDICA I LA DESCOBERTA DEL NOU MÓN*

PER

RAFAEL TORRENT I ORRI

PARAULES PRELIMINARS

La personalitat de Jaume Ferrer de Blanes, per a ésser ben compresa, se l'ha de situar en el marc de la seva època, geografia i medi social. Si això convé en tot estudi biogràfic, en l'actual és imprescindible, car les activitats que ens interessen del protagonista són de caràcter públic, ja siguin al servei de la cort de Nàpols, dels vescomtes de Cabrera i comtes de Mòdica, de l'Almirall Major de Castella, del cardenal Mendoza o dels Reis Catòlics.

Malgrat haver trobat, a l'Arxiu Històric Provincial de Girona, moltes notícies inèdites sobre el nostre personatge, entre elles, el seu testament i el de la seva muller, no he pogut trobar el protocol faent, el qual exposés sens cap dubte els noms dels pares del nostre cosmògraf, si bé ell mateix ens diu, en les seves darreres voluntats, que eren de Blanes i que llurs despulles mortals foren enterrades a l'església parroquial de la vila.

En el testament de Jaume Ferrer, de manera sorprenent, no hi consta el nom ni la professió dels seus pares. Potser es deu al fet d'haver estat escrit pel propi testador i, allò per ell tan sabut, no se li va ocórrer que calia dir-ho.

Amb l'afany de saber aquella paternitat, vaig llegir amb constància els llibres notariaus de Blanes, en els quals hi ha notícies de

* Premi Pròsper de Bofarull, any 1969. Adjudicat per l'Institut d'Estudis Catalans. Ponència dictaminadora: Jordi Rubió, A. Duran i Sanpere, R. d'Abadal i de Vinyals.

moltes persones de cognom Ferrer, per a major dificultat i exasperació de l'investigador.

Si bé manca la prova concloent, després de reunir totes les dades aprofitables, crec haver resolt la incògnita. En el pitjor dels casos, si els Ferrer indicats més endavant no foren els veritables progenitors, no hi ha pas dubte que eren familiars propers.

D'altra banda, aquella recerca em serveix, ara, per ampliar la visió de la Blanes del segle xv i d'altres terres del vescomtat de Cabrera, la qual cosa, a més del seu interès intrínsec, ens ajudarà a conèixer millor la formació de Jaume Ferrer, en tots els seus aspectes, físic, intel·lectual i moral. Aquesta és la raó d'haver inclòs en el present treball els quatre primers capítols.

En el tercer, la figura de Violant de Prades, muller de Bernat Joan de Cabrera, arriba a esbossar-se una mica. En els capítols successius, la dedicació es fa més llarga i intensa envers Frederic Enriquez, vescomte de Cabrera, comte de Mòdica i Almirall Major de Castella, la vida del qual tant contribueix a aclarir les relacions entre el nostre cosmògraf, els Reis Catòlics i Colon. Aquest darrer va rebre una extensa, interessant i cordial lletra de Jaume Ferrer.

L'obra present insereix les dades documentals aportades a d'altres ja conegudes: unes, força disperses; d'altres, contingudes en treballs i articles publicats. La seva connexió sistematitzada ha permès profunditzar en el coneixement de les diverses personalitats de Ferrer de Blanes: l'home, el joier, el mercader, el clavari, el cosmògraf i el literat. Un fet a destacar és la seva versemblant influència en l'itinerari del tercer viatge del Descobridor del Nou Món, en el que trobà la terra ferma del continent.

Frederic Enriquez de Cabrera assoleix una nova dimensió històrica, un cop aclarit que ell forçosament havia d'intervenir, com Almirall Major de Castella i membre del Consell Reial, en la magna empresa descobridora.

No tinc pas la pretensió d'haver fet una labor exhaustiva. Queden encara moltes llacunes. No he tingut la possibilitat de consultar els volums de la notaria d'Hostalric, capital del vescomtat de Cabrera, per haver-se perdut durant la invasió napoleònica, a l'any 1810. Després d'un setge de quatre mesos, incendiaren la vila, quedant els seus arxius cremats. Així consta en la primera pàgina del Llibre de Baptismes, el qual comença el 1815.

D'altra banda, els protocols notariais de Vidreres, bressol de

Jaume Ferrer, no comencen, els guardats a l'Arxiu Històric Provincial de Girona, fins a les darreries del segle XVII. El Llibre de Baptismes més antic de la parròquia de Vidreres data del 1643.

En canvi, els llibres notariais de Blanes són nombrosos i antics. El primer es remunta a l'any 1363, essent el notari Guillem Passau. Però, en diversos volums es dóna el lamentable cas d'haver-se usat una tinta defectuosa, de la qual, amb el temps, l'òxid contingut ha cremat moltes fulles d'escassa qualitat, fins el punt que, a l'ésser tocades, resten convertides en cendra. Degut a això, és possible que s'hagin perdut interessants noves.

De totes maneres, aquells 58 volums són una riquíssima font, molt útil per a qui vulgui escriure la història de Blanes o la del vescomtat de Cabrera. També per a mi ha estat de gran profit.

Sobre Frederic Enriquez i la seva muller Anna de Cabrera, una de les meves fonts ha estat el Registre General del *Sello*, de l'Arxiu de Simancas, del qual s'ha publicat, no fa molt, en nou volums, els documents compresos entre els anys 1454 i 1492.

Cal destacar dos documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, dues lletres de Ferran el Catòlic: una, on s'esmenta a Jaume Ferrer de Blanes, i l'altra, dirigida a n'ell. Ambdues, amb bones referències dels seus coneixements cosmogràfics.

Abans d'aquestes, les seves relacions amb els Reis Catòlics i amb Colon només es coneixien a través de la documentació continguda en el llibre intítulat *Sentencias catholicas*, imprès a Barcelona, el 1545, els quals documents sempre cabia la possibilitat d'ésser fruit d'una falsificació. Aquelles dues lletres reials, d'autenticitat indiscutible, valoren i confirmen el text de la documentació servada pel propi Jaume Ferrer.**

** Només em resta expressar la meva gratitud a totes les persones les quals, amb la seva conducta, han fet fàcil el meu treball. Als benvolguts companys de Junta de l'Institut d'Estudis Empordanesos. A Enric Mirambell, director de l'Arxiu Històric Provincial de Girona i de la Biblioteca Provincial. A Felip Mateu i Llopis, aleshores director de la Biblioteca de Catalunya; al malaguanyat Ernest Martínez i Ferrando, director que fou de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i a Josep M.ª Martínez-Hidalgo, director del Museu Marítim; les tres darreres institucions, a Barcelona. A Martí Costa, bibliotecari del Palau de Peralada. I a Josep M.ª de Solà-Morales, investigador i heraldista.

I

EL PRIMER COMTE DE MÒDICA

Quan a l'Edat Mitjana desapareixen els comtats catalans absorbits pel de Barcelona (a excepció dels d'Empúries i d'Urgell, els quals ho foren més tard), els vescomtats esdevenen veritables Estats autònoms, units tan sols al comte-rei de Barcelona pel vassallatge.

Després del monarca, ocupaven el primer lloc de la jerarquia senyorial els vescomtes de Girona, els quals, per posseir el castell de Cabrera, acabaren per dir-se vescomtes de Cabrera, així com, per semblant raó, els de Besalú, es digueren de Bas.

El vescomtat de Cabrera va estendre els seus dominis des del litoral Nord del Maresme fins a la muntanyes de Collsacabra, i comprenia bona part del Montseny i de la comarca de la Selva i tota la regió de les Guilleries.

Radicaven en el vescomtat de Cabrera el monestir de Sant Salvador de Breda, un dels més importants de la diòcesi gironina; el de Sant Pere de Cercada, notable edifici romànic, i el de Santa Maria de Roca Rossa, en el terme d'Hostalric.

Pertanyien al vescomtat de Cabrera el castell de Montsoriu, «un dels pus famosos del món», en paraules de Muntaner, solar dels primers vescomtes de Cabrera; el d'Hostalric, residència principal dels mateixos durant la baixa Edat Mitjana, convertit llavors en la capital del vescomtat; el de Sant Iscle, a uns dos quilòmetres de la vila de Vidreres; els de Farners, Anglès i Brunyola, situats en el partit judicial de Santa Coloma de Farners; el d'Argimont, en el terme de Riudarenes; el de Lloret de Mar, al cim de la muntanya de Sant Joan, la qual separa la platja de Lloret de la de Fanals; el de Palafolls, emplaçat entre les poblacions de Blanes, Tordera i Malgrat, arribant la seva jurisdicció, a l'Edat Mitjana, fins a les portes de Blanes, car estaven compresos dins d'aquella els barris de l'Auguer i la Massaneda, avui blanencs; i el castell de Blanes, alçat al cim de la muntanya de Sant Joan, la qual domina la vila, per a ésser, més tard, deixat pels seus senyors, com a morada, per anar a viure al castell-palau, junt a l'església de Santa Maria de Blanes.

Els castells no habitats pels vescomtes de Cabrera, ho foren per senyors subfeudataris d'aquells.

Amb Bernat II de Cabrera s'uniren els vescomtats de Cabrera i de Bas, pel fet de donar-li el darrer Pere el Cerimoniós, el qual l'havia comprat a Sibilla de Palau, senyora del vescomtat de Bas.

Poc temps després, Bernat II de Cabrera partia a Sardenya, per a lluitar com a capità general de l'exèrcit expedicionari.

A l'època de fer-se dita unió, el vescomtat de Bas comprenia el castell de Castelló de Bas, alçat al cim de la muntanya de Sant Miquel, segment de la serra de Santa Magdalena, casal dels primers vescomtes de Besalú, abandonat més tard pels altres llocs més benestants, com el castell-palau d'El Mallol, damunt d'un turó que domina el poble d'aquest nom, del terme de Sant Privat de Bas; els castells de Melany, Curull, Basilda, Rupit, Hostoles, Colltort i Finestres; així com els llocs de Sant Esteve de Bas, Puigpardines, Joanelles, La Pinya i Les Preses, fins als voltants d'Olot.¹

Els Cabrera, llinatge d'origen muntanyenc, en el seu port de Blanes, es convertiren en experts homes de mar.

Bernardí de Cabrera, de molt jove, fou nomenat almirall de l'expedició que, a l'any 1379, va salpar cap a Sicília per a resoldre la situació creada per la mort del rei Frederic.

¹ Per a més notícies dels vescomtats de Cabrera i de Bas, hom pot consultar els següents llibres: SANTIAGO SOBREQÜÉS, *Els Barons de Catalunya*, Editorial Teide, Barcelona, 1951, pp. 37, 41-47, 118-120 i 123; J. CORTILS I VIETA, *Los antiguos señores de Blanes*, "Revista de Gerona", tomo VI, any 1882, pp. 125-127, 135-37 i 205-6; F. MONSALVATJE, *Los monasterios de la diócesis gerundense*, Olot, 1904, pp. 109-123 i 393; *Los condes de Ampurias Vindicados*, Olot, 1917, p. 144; *Noticias Históricas*, vol. V: *El Vizcondado de Bas Olot*, 1893; vol. XVII: *Nomenclator Histórico de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia y diócesis de Gerona*, Olot, 1909, p. 293; J. BOTET I SISÓ, *Geografía General de Catalunya, Provincia de Girona*, Barcelona, sense any, pp. 980-1, 938 i 1.003; E. CLAUDIO I GIRBAL, *El castillo de Bruñola*, Madrid, 1885; apart. II; J. PUIG I CADAFALCH, *Història de l'arquitectura romànica a Catalunya*, vol III, pp. 106-108; J. M. MILLÀS I VALLICROSA i F. RABASSA, pvre., *Historia de Santa Coloma de Farnés*. Premiada i editada amb motiu del Mil·lenari d'aquesta vila. Vegi's pp. 51, 61, 64, 74, 86, 93 i 100; V. COMA I SOLEY, *Santa Maria de Blanes*, Barcelona, 1941, pp. 27, 30-32, 47 i 51; F. CAULA, *El règim senyorial a Olot*, Olot, 1935, pp. 30-36; J. PLA I CARGOL, *Plazas fuertes y castillos en tierras gerundenses*, segunda edición, Gerona, 1953, pp. 105, 120-1, 175, 154-6, 230, 805-6, 169, 180 i 118-120; LLUÍS G. CONSTANS, M. D., *Girona, Bisbat Marià*, Barcelona, 1954, pp. 74, 172 i 168.

El 1392, manà l'estol de cent veles que va portar a l'Infant Martí, el seu fill Martí el Jove i la reina Maria de Sicília, muller del segon, a prendre possessió del regne sicilià. Després d'unes primeres victòries, l'exèrcit desembarcat es va trobar en situació difícil per manca de nous reforços, els quals no pogué enviar el rei Joan.

Fou llavors quan portà a cap la seva memorable gesta. Retorna a Catalunya, on empenyora el seu patrimoni per 150.000 florins, per tal de poder pagar les despeses d'una host d'un miler d'homes, els quals varen embarcar en dues naus deixades pel rei. Amb tals forces, el vescomte de Cabrera pogué salvar la situació, venent al partit sicilià advers a Martí el Jove.²

Per a recompensar tan abnegada i valerosa conducta, el rei Martí creà per a Bernardí el Comtat de Mòdica, situat al sud-est de l'illa, el qual posseïa un fèrtil pla i molt de bestiar, amb 10.000 vasalls, 20.000 florins de renda anyal i diversos ports, el més important Pozzallo, a la costa meridional.

El castell de Mòdica, avui convertit en escasses ruïnes, estava en un turó roquer, als peus del qual conflueixen dos profunds colls. En llurs vessants hi ha la singularíssima ciutat de Mòdica. Els terratrèmols borraren gloriosos vestigis del seu passat. De l'antiga seu del poderós comtat que va merèixer el qualificatiu de «regnum in regno», en queda el portal de l'església del Carme, la capella de Santa Maria de Betlem i, sobretot, el claustre de l'església de Jesús, d'estil plateresc.

Així fou com es vincularen en una sola persona els vescomtats de Cabrera i de Bas i el comtat de Mòdica, cada un d'ells sobrer per a donar riquesa i poderiu.

El primer comte de Mòdica arribà a ésser capità general de Sicília, càrrec que el convertí en àrbitre de l'illa. Va contraure matrimoni amb Timbor de Prades, filla del comte Joan de Prades, gran magnat de la cort reial, besnéta de Jaume II i tia de la reina Margarida de Prades, la qual, malgrat la seva juvenesa i formosura, no pogué donar a Martí l'Humà el fill tan anhelat.³

Dit matrimoni és possible que s'esdevingués vers el 9 d'agost de 1387, data en la qual Bernardí de Cabrera va atorgar certs pri-

² J. CORTILS I VIETA, article esmentat, pp. 135-37; F. MONSALVATJE, *Notícies Històriques*, vol. V, pp. 70-1; S. SOBREQÜÉS, obra esmentada, pp. 172-74.

³ S. SOBREQÜÉS, obra esmentada, pp. 153 i 173-76.

vilegis a la vila de Blanes, cosa que solia fer-se en tals solemnitats.

Llavors la capital del vescomtat era Hostalric, però alguns indicis fan creure que la nova vescomtesa, Timbor de Prades, preferí viure a Blanes, de més bon clima, essent ella la que féu construir, en dita vila, un nou castell palau, les estances del qual fossin més grates que les de la vella fortalesa d'Hostalric, allà on poder passar millor els seus ocis, mentre el seu marit estava gairebé sempre ocupat en servir al rei, com almirall, i més tard als sobirans de Sicília, en diverses funcions.⁴

El mestre Arnau Bergués, l'any 1400, havia acabat les obres del castell de Blanes, per a dedicar-se a construir la magnífica façana gòtica de l'Ajuntament de Barcelona. També és l'autor de la Sala Capitular i del palau del rei Martí a Poblet.⁵

En una estança del palau de Blanes, avui convertida en sagristia de l'església parroquial, es conserven dues voltes gòtiques, en una clau de les quals es pot veure un escut, amb els blasons units dels Cabrera i dels Prades.

L'església de Santa Maria, amb la seva formosa nau de deu metres d'ample, sembla ésser de la mateixa època i formar part del castell, car en una clau de volta del temple hi ha un escut amb les armes dels Cabrera, i en una altra clau, gairebé invisible darrera del cancell de la porta, hi ha esculpit un vescomte de Cabrera a cavall, figura semblant a la dels segells vescomtals de l'època.

Castell i església formaven un sol cos imponent, defensat per quatre torres, una en cada angle, si s'inclou la del campanar.⁶

Tot el perímetre de l'antiga vila de Blanes estava amurallat.

Martí l'Humà data dos documents a Blanes, el 21 de març de 1397. Bernardí de Cabrera era del seguici del monarca, el qual degué allotjar-se al palau recent construït.

Fou habitat durant tres dies, del 19 al 21 de novembre de 1415, per Benet XIII, fugitiu de la seu d'Avinyó, mercès a l'ajuda de Francesc de Blanes, bisbe de Girona i després de Barcelona; de

⁴ J. CORTILS I VIETA, article esmentat, pp. 135-37; V. COMA I SOLEY, obra esmentada, pp. 148-50.

⁵ F. CARRERAS I CANDI, *Geografia General de Catalunya. Ciutat de Barcelona*, Barcelona, sense any, p. 428; J. GUDIOL I RICART, *Guia Artística de Barcelona*, Editorial Aries, Barcelona, 1946, p. 74.

⁶ J. CORTILS I VIETA, *La iglesia de Blanes*, "Revista de Gerona", vol. VI, any 1882, pp. 205-6 i 251; V. COMA I SOLEY, obra esmentada, pp. 144-47.

Vidal de Blanes, bisbe de València, i de Jaume de Prades, almirall de l'esquadra reial i germà de la vescomtesa de Cabrera, la qual és d'esperar féu els honors a tan egregi hoste. Aquest seguidament marxaria al seu darrer refugi, a Penyíscola.

Sabut tot això, queda explicada l'esplendidesa de Pere de Luna, en regalar a l'església de Blanes un calze de plata amb esmalts, on hi ha cisellat el seu escut pontifici. A més, concedí un privilegi a l'església de Santa Maria de Blanes, en virtut del qual quedava convertida en germana de la de Sant Joan de Letran.

Un cop acabada la construcció del castell i de l'església, per a facilitar el seu accés, llavors, és de creure, degué fer-se el traçat del carrer Nou, avui dit de Bernat Boades, en el qual hi hagué diversos edificis amb finestral gòtics, actualment desapareguts, com el de la casa Tordera, probable residència, segons Coma i Soley, de Jaume Ferrer de Blanes.⁷

II

ELS FERRER I ELS JUEUS CONVERSOS

Davant del notari de Blanes, Jaume de Puig, el 3 de gener de 1400, Jaume Ferrer, àlies Bordalet, ciutadà de Barcelona, nomena procuradora a la seva mare, absent, na Bartomeua, muller de Bernat Ferrer, ciutadà de Barcelona, però com si ella estigués present, perquè pugui vendre, en nom de l'atorgant, a qualsevol persona, els béns següents de la seva propietat:

Dos hostals, situats en el lloc anomenat «dels clergues», a Barcelona, parròquia de Sant Pere; i dues peces de terra, al territori «La Laguna», avui barri d'aquest nom a Sant Martí de Provencals, prop de l'antic Estany del Port. Una de les peces de terra té d'extensió una «muyada» (equivalent a dues quarteres) i mitja. L'altra, una «muyada».

Tot plegat, en venda pel preu o preus a convenir amb els possibles compradors. En garantia d'aquests, concedeix a la procuradora totes les facultats necessàries i la lliure i general administració sobre els béns predits i les coses d'ells deponents.⁸

⁷ V. COMA I SOLEY, obra esmentada, pp. 197.

⁸ Arxiu Històric Provincial de Girona, *Blanes*, vol. 6, sense foliar. Notari Jaume de Puig, protocol 3 de gener de 1400.

Aquet document palesa que quelcòm insòlit passa a Jaume Ferrer, car resulta que un ciutadà de Barcelona, els béns del qual estan a aquella ciutat, es desplaça a Blanes per a encarregar a la seva mare, absent, la venda d'aquells béns.

La cosa normal fóra que els poders s'atorguessin a Barcelona, lloc on radiquen els béns i el domicili de l'atorgant, i que la seva mare fos present, per acceptar en forma faent el nomenament de procuradora, puix que calia garantir davant notari la seva acceptació i capacitat, màxim tractant-se de béns que podien afectar a drets lligitimaris. No hi ha pas cap dubte que tals anomalies podien perjudicar la validesa de la compravenda interessada.

Ço indueix a suposar que Jaume Ferrer fuig de la ciutat comtal, resolt a no tornar-hi o, si més no, convençut que tardarà molt de temps a poder fer-ho, car, altrament, hom no pot concebre la greu resolució de vendre els seus béns en forma precipitada i anò-mala.

A Blanes hi hagué, anys més tard, altres Ferrer que compraren hostals, dedicant-se a aquest negoci. Per això hom ha de creure que dit Jaume Ferrer atorgà els esmentats poders a la seva mare, a Blanes, per tenir familiars a la vila. És el seu primer refugi en la fugida i, des d'allà prepara la seva partença definitiva. D'ésser un desplaçament normal, el referit nomenament de procuradora havia de fer-se a Barcelona.

Perquè fugia Jaume Ferrer? Dificultats econòmiques? Qüestions religioses? Ens trobem davant d'una incògnita. No serà pas l'única.

Hem vist que els dos hostals objecte de venda radiquen en el lloc anomenat «dels clergues», a la parròquia de Sant Pere. Ara bé, he localitzat aquest lloc, proper a la catedral de Barcelona.

Hom féu, el 8 de maig de 1375, una relació de cases de canonges que havien de desaparèixer, per poder fer les obres de la nova catedral. També s'enderrocà el palau del bisbe que donava a la plaça de la Franeria. El Capítol catedralici, el 20 de desembre de 1400, acorda enderrocar «lo *celler* y part del antich dormidor de la Casa canonical».

Subratllo el mot *celler* perquè al carrer «dels Cellers» hi hagué, a l'any 1465, dos hostals: el del Bou i el de la Campana, noms que es repeteixen en un patró de *focs* (llars) barcelonins, de finals del segle XV. «Illa del hostel del bou et de la Campana».

Aquesta illa de cases radicava a la parròquia de Sant Pere, prop

de la plaça Nova, dita encara així, després de més de sis segles.

El carrer dels Cellers, proper a la catedral, es va dir més tard de Boters, nom fins avui conservat.⁹

D'altra banda, a la urbanització feta als voltants de dita plaça, hom va tallar, el 13 de desembre de 1322, dos lladoners «d'En Pere Ferrer», de més de cent anys de vida.¹⁰

Que aquest Pere Ferrer pot estar en connexió amb els dos hostals suara esmentats, ho fa creure el següent antecedent

El rei va permetre, l'any 1268, a Pere Ferrer construir un «alfondech», prop del palau reial, a la vora de l'antic castell vescomtal, conegut per «Cort del Veguer», al carrer de la Franeria, és a dir, a l'actual illa de cases entre aquest carrer i la plaça del Rei.

La Cort del Veguer estava situada junt a la desapareguda plaça del Blat, la qual, al segle XIV, era el centre de l'activitat mercantívol de la ciutat. Doncs bé, al costat d'aquesta plaça, a finals del segle XV, hi havia la «placeta dels argenters hon és la casa de mossen Jaume Ferrer».¹¹

L'alfondech era un petit carrer o agrupament d'albergues reclus, a manera de zona franca o lliure, a semblança dels consulats, correntment destinat a comerciants estrangers. Sempre es creava per concessió reial. Tenia locals per a dipòsits de mercaderies, parades de venda de diversos articles i hostalatge pels viatgers, on trobaven tot allò necessari «en consonància amb la seva religió», segons frase de Carreres i Candi.¹²

Amb seguretat, els jueus que practicaven el comerç trobaven en els alfondechs els mitjans necessaris per a practicar llurs creences.

Prop de la mar, hi hagué tres alfondechs reials. Un, al carreró sense sortida, encara avui dit *Del Fondet*, enfront a Llotja.

Probablement, el del carrer de la Franeria també estigué en un carreró sense sortida, car l'any 1692 hom demanà permís per a «fer un cubert en un carreró que no passa y és al carrer de la Franeria».

D'aquesta manera els alfondechs fruïren d'una major independència i evitaven ésser figats. Desapareixen en arribar el segle XIV.

Llavors són els hostals els que alberguen als viatgers i a les

⁹ F. CARRERAS I CANDI, obra esmentada, pp. 371-2, 385-6, 389 i 368-9.

¹⁰ F. CARRERAS I CANDI, obra esmentada, pp. 369, 373 i 396.

¹¹ F. CARRERAS I CANDI, obra indicada, pp. 388-90.

¹² F. CARRERAS I CANDI, obra esmentada, p. 369.

mercaderies. Alguns estan situats en el antics alfondechs, com el del carrer de la Franderia, anomenat, l'any 1412, *fundico*, i l'Hostal del Sol, en el mateix lloc de l'alfondech del carrer al qual donà nom dit hostal, nom que encara perdura.

Sobre l'emplaçament dels hostals del Bou i de la Campana, és molt demostratiu un plànol de Barcelona, publicat el 1840.¹³

De la plaça Nova surt el carrer del Bou, en record de l'hostal d'aquest nom, i a la meitat d'aquest carrer s'inicia el carrer Sallent (probable derivació de Cellers), molt curt, per a finalitzar al carrer Capellans, dins del seu primer traç, el qual segueix paral·lel al carrer del Bou, per a després trencar en angle recte, en línia paral·lela al carrer dels Archs i, per fi, tòrcer de nou fins a tobar la plaça de Santa Anna. No hi ha pas dubte que aquest típic, llarg i intrincat carrer dels Capellans fa referència a l'antic lloc dit «dels clergues», on estaven situats els dos hostals esmentats en l'escriptura que Jaume Ferrer, ciutadà de Barcelona, atorgà, a Blanes, a favor de la seva mare, absent, el 3 de gener de 1400. Per això, crec poder dir que aquests dos hostals són els del Bou i de la Campana.

També és versemblant que dit Jaume Ferrer sigui descendent dels dos Pere Ferrer abans esmentats, més si tenim en compte que l'esperit gremial de l'època monopolitzava els oficis o professions en mans de clans familiars.

Els reis, sempre necessitats de diners per a llurs empreses, feien concessions que representaven un benefici pels afavorits, com la d'alfondech a Pere Ferrer, mitjançant la cobrança d'una quantitat, variable segons la classe de negoci. A l'Edat Mitjana moltes d'aquestes concessions varen passar a mans jueves, de bon principi adeptes a la sinagoga, més tard convertides al cristianisme.

Hi hagué molts jueus catalans de cognom Ferrer, sense que això suposi que totes les persones que porten aquest cognom siguin originàries de raça jueva.

N'hi va haver, que hom sàpiga, a Girona,¹⁴ Besalú,¹⁵ i Barcelona.¹⁶

¹³ F. CARRERAS I CANDI, obra indicada, pp. 784, 113, 368-9, 389 i plànol entre les pp. 728-29.

¹⁴ E. C. GIRBAL, *Los judíos en Gerona*, Gerona, 1870; *Documentos sobre judios gerundenses*, "Revista de Gerona", any VIII, p. 234, nota, i any XVI, p. 40; S. SOBREQÜÉS I VIDAL, *Familias hebreas gerundenses. Los Zabarra y los Caravita*, ANALES DEL INSTITUTO DE ESTUDIOS GERUNDENSES, vol. II, any 1947, p. 81; *Notas Históricas de Olot*, vol. I, Biblioteca de "El Deber", Olot, 1899, p. 60; LLUÍS BATLLE I

També diversos Ferrer, jueus conversos o llurs mullers, de Barcelona, Girona i Tarragona, foren perseguits per la Inquisició, acusats d'haver retornat a la pràctica de llur antiga religió.¹⁷

Fou un d'aquests, Jaume Ferrer, propietari dels dos hostals posats en venda?

Res en concret no pot assegurar-se, encara que, en cas afirmatiu, quedaria explicada la seva conducta.

Molts jueus catalans convertits al cristianisme conservaren el seu cognom hebraic, especialment quan també era portat per cristians, com Ferrer, Falcó, Vidal, Colom, etc.

Hom no coneix pas cap jueu dit Ferrer natural de Blanes. Però a aquesta vila hi hagué segurament un barri jueu, encara que no s'hagi dit res, fins ara, sobre el particular. El fonament de tal asseveració està en les següents dades.

Juceffo de Blanes, Belshom de Blanes i Bonjua de Blanes, el 13 d'abril de 1323, són absolts pel bisbe de Girona, Pere de Rocaberti, en funcions de senyor de La Bisbal, dels càrrecs que contra ells i d'altres s'havien fet, d'haver faltat a la prohibició de prestar diners a interès major del vint per cent i de cobrar interès compost. Els noms esmentats figuren entre els que havien residit a La Bisbal, però llavors estaven establerts en altre lloc.¹⁸

Violant de Bar, muller de Joan I, a Saragossa, el 17 d'abril de

PRATS, *Judíos gerundenses en testamentarias medievales*, ANALES DEL I. E. G., vol. IV, any 1947, pp. 250 i 253.

¹⁵ MANUEL GRAU I MONTSERRAT, *Nota sobre los judíos de Besalú*, "Revista Pyrene", segona època, núm. 2, Olot, abril 1962, pp. 39-40.

¹⁶ J. M. MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebràics de jueus catalans*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1927, p. 29; J. RUBÍO I BALAGUER, *Documentos para la historia de la imprenta y librería de Barcelona (1474-1523)*. Introducció i notes; J. M. MADURELL I MARIMON, obra esmentada, recollida i transcripció, Barcelona, Gremio de editores, de librereros y de maestros impresores, 1955, pp. 41, 46-7, i 73-76; documents 139, 223 i 508; J. M. MADURELL I MARIMON, *El arte de la seda en Barcelona entre judíos y conversos*, "Sefarad", any XXV, Madrid-Barcelona, 1965, fascicle 2, pp. 248 i 268.

¹⁷ *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, vol. XXVIII. Opúsculos inéditos del cronista català Pedro Miguel Carbonell, por Manuel de Bofarull, vol. II, Barcelona, 1865; *Judíos conversos de Barcelona*, pp. 41, 61-2, 66, 142-44, 146 i 152; *de Gerona*, pp. 82-3; i 85-6; *de Tarragona*, pp. 31 i 36-9.

¹⁸ FIDEL FITA, *Carta a D. Enrique C. Girbal, cronista de Gerona*, "Revista de Gerona", vol. Girona, 1876-1877, p. 19.

1391, atorga un privilegi regulant l'administració de l'Aljama de Girona i de la seva collecta, o sigui, d'altres nuclis o barris jueus dependents de la primera. En el privilegi consta que durant el tercer any seran membres de la collecta Mossé Strauch, de Banyoles, i Vellshoms Içach, de Blanes.¹⁹

En el mateix document queda ben clar, sens lloc a dubtes, que els mots *de Blanes* no indiquen pas un cognom, sinó el lloc de la seva procedència, com fa amb els altres membres esmentats: Cresques Gracia, de Figueres, Vidal Bonet, de La Bisbal; Benjhan Vidal, de Peratallada; i Judes Içach, de Figueres.

El gran interès d'aquestes cites està en què palesen l'existència de nuclis jueus a les poblacions esmentades, entre elles, Blanes.

El 22 de maig de 1385, estava al servei de Joan I i de Violant de Bar el jueu Isaac de Blanes.²⁰ Aquest deu ésser el mateix Isaach de Blanes demandat, aquell mateix any, per Mosse Masip i Samuel Struc, encarregats, a Mallorca, de cobrar el dret reial sobre préstams, per considerar haver estat enganyats en la declaració jurada feta pel primer.

Bellshoms de Blanes, el 1456, era elegit conseller de la comunitat jueva de Mallorca.²¹

Convé destacar que els Isaach i Bellshoms de Blanes, residents a Mallorca, porten iguals noms que els primers esmentats Belshom de Blanes i Vellshoms içach de Blanes, car ço suposa connexió entre ells.

Potser tal fet podria ajudar, a futurs investigadors, trobar la possible connexió entre el navegant Jaume Ferrer, de l'Atlas català del 1375, obra d'Abraham i Jefudà Cresques, i el cosmògraf Jaume Ferrer de Blanes.

G. Sala Desrios reconeix, a Camprodon, el 26 de maig de 1391, un dèbit a Astrug Sullam de Blanes, jueu.²²

¹⁹ E. RODEJA I GALTER, *Figueras. Notas históricas. Prehistoria-1386*, Instituto de Estudios Ampurdaneses, Figueres, 1960, p. 119. Aquestes dades foren facilitades al senyor Rodeja per Sobrequés i Vidal, el qual va trobar-les a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, reg. 2.041.

²⁰ AMADA LÓPEZ DE MENESES, *Crescas de Viviers, astrólogo*, "Sefarad", any XIV, 1954, fasc. I, p. 109.

²¹ ANTONI PONS, *Los judíos del reino de Mallorca durante los siglos XIII i XIV*, "Hispania", vol. XVI, Madrid, 1956, n.º LXIV, p. 368, i n.º LXIII, p. 182.

²² MANUEL GRAU, article esmentat, p. 41.

En la sentència, dictada el 1505, contra Jaume de Casafranca, lloctinent de la Tresoreria Reial, acusat de juevitzar, s'esmenta a Jusef de Blanes, sagristà de l'escola (aquesta sempre formava part de la sinagoga) dels jueus de Montblanc.²³

Aquestes dades refermen l'afirmació d'haver existit un barri jueu a Blanes.

El fet que l'escriptura de poders a favor de Bartomeua (nom típic entre les dones converses), mare de Jaume Ferrer, ciutadà de Barcelona, aquest l'atorgués a Blanes, davant el notari Jaume de Puig, en la forma ja coneguda, indica que el notari era home de confiança del primer, el qual, a més a més, havia de tenir familiars a la vila.

Pogué ésser un d'ells, Antoni Ferrer, carnicer de Blanes, el qual uns tres mesos més tard, o sigui el 12 d'abril de 1400, signa àpoca a Bernat Mateu, davant el mateix notari predit.²⁴

Sofriria un error qui cregués que el qualificatiu de carnicer denota persona de baixa condició o categoria. A les viles catalanes medievals, els molins, panaderies i carniceries eren propietat, de bon principi, dels reis o dels senyors feudals, però més tard ho foren de les universitats (ajuntaments) per compra d'aquells drets. S'arrendaven a determinades persones mitjançant el pagament d'un canon anyal que els permetia l'explotació pel seu compte, sense competència. Així, doncs, hi hagué a cada vila una sola carniceria, excepte allà on hi havia aljames jueves, les quals tenien carniceria pròpia.

A Blanes, el canon arrendaticí anyal, el cobrava encara llavors el vescomte de Cabrera. Aquestes concessions eren molt cobejades per ésser un negoci segur. Per això moltes vegades, les obtenien persones benestants, les quals personalment exercien d'altres activitats i encarregaven la feina a gent assalariada.²⁵

Salvador Ferrer, cardador de Ilanes, domiciliat a Blanes, fill de Guillem Ferrer, també cardador, compra, el 23 d'abril de 1443, a la filla i hereva de Nicolau Serra, un hostel, situat a Blanes, al barri

²³ *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, vol. XXVIII. Treball esmentat de P. M. CARBONELL, vol. II, p. 187.

²⁴ Arxiu Històric Provincial de Girona, *Blanes*, vol. 6, sense foliar. Notari Jaume de Puig, protocol de 12 d'abril 1400.

²⁵ J. CORTILS I VIETA, *Los emolumentos de la Universidad de Blanes*, "Revista de Gerona", vol. IX, any 1885, pp. 146-7.

de Tapioles, prop de la travessia de dit carrer. Afronta, a llevant, amb el carrer de Tapioles; a migjorn, amb l'heretat d'Antoni Jacment, de Malgrat; a ponent, amb l'heretat de na Gabriela, mare de la venedora, i al nord, amb dita travessia.²⁶

Els dos Ferrer predits, pare i fill, assisteixen a una reunió de la universitat de la vila, com a membres de la corporació, celebrada el primer de gener de 1447.²⁷

Jaume Ferrer, sabater de Blanes, el 25 d'abril de 1463 compra un hostel, emplaçat a dita vila, prop del portal de la Verge.²⁸

Pere Ferrer, «Exanagerius» de Blanes, com a procurador d'Antoni Serra, fill i hereu universal de Joan Serra, mariner de dita vila, ven, el 5 de novembre de 1463, a Antoni Ferrer, mestre fuster de Blanes, un hostel, el qual llinda, a llevant, ponent i nord, amb carrers públics, i a migjorn, amb la botiga de robes d'En Borrell.²⁹

Dit Antoni Ferrer és un germà del nostre cosmògraf, el qual esmenta en el seu testament.

Aquestes dades són suficients per a cerciorar-nos que dits Ferrer tingueren qualque parentiu amb el Jaume Ferrer, venedor dels hostals barcelonins, el gener de 1400.

Per aquell temps, Bernardí, vescomte de Cabrera i comte de Mòdica, era capità general de Sicília i el principal enllaç entre la Cort catalana i la siciliana, per gaudir de tota la confiança d'ambdós reis.

A Sicília hi hagué, el 1399, una sublevació contra Martí el Jove, acabada pel comte d'Agosta, el seu infidel ministre i conseller.

Davant la demanda d'auxili del primer, el seu pare, Martí el Vell, va enviar a Sicília un estol comandat per Bernardí de Cabrera, llavors a Catalunya. Si bé s'ignora la veritable importància de l'estol, degué ésser molta, car tan sols per a vituallar-la es carregaren de blat deu naus i embarcaren 600 cavalls.

Dominada la sublevació, foren confiscats tots els béns dels re-

²⁶ Arxiu Històric Provincial de Girona, *Blanes*, vol. n.º 13, sense foliar. Notari Manresa, any 1443, protocol de 23 abril 1443.

²⁷ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. 14, sense foliar. Notari Manresa, protocol de 1 gener 1447.

²⁸ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. 117, sense foliar. Notari J. J. Manresa, protocol de 25 abril 1463.

²⁹ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. 17, sense foliar. Notari J. J. Manresa, protocol de 5 novembre 1463.

bels i es confiaren els càrrecs de més responsabilitat a persones de provada lleialtat, com els Peralta, Santapau, Luna, etcètera. Una bona política fou fomentar enllaços matrimonials entre catalans i sicilians, per a restablir l'ordre i el benestar en el regne.³⁰

Els darrers fets en relació amb els precedents, fan creure que Jaume Ferrer, el fugitiu de Barcelona, després dels poders atorgats a Blanes, es va incorporar a les forces embarcades, sota el comandament del vescomte de Cabrera, que salparen cap a Sicília, illa possessora de riques terres, llavors pels catalans llur Amèrica.

A la busca dels descendents d'aquest Jaume Ferrer, o d'altres parents, partirà també un dia el joveníssim Jaume Ferrer de Blanes, el futur cosmògraf, amb l'anhel de nous horitzons i de millor fortuna.

III

VIOIANT DE PRADES I EL SEU LLOCTINENT ANTONI FERRER

Amb el primer comte de Mòdica, l'altre conseller de confiança de Martí el Jove fou Jaume de Prades, condestable d'Aragó i almirall de Sicília.

Jaume de Prades, el morir, el 1410, va deixar a la Cort siciliana a la seva filla Violant, d'edat juvenil, protegida per la vídua de Martí el Jove, Blanca de Navarra, la qual concertà l'enllaç de la primera amb Frederic de Luna, fill natural del rei difunt, molt estimat del seu avi, Martí el Vell, fins el punt de pretendre fer-lo el seu successor. En saber el compromís, el monarca exultà de goig i va felicitar a la seva nora. Això palesa que Violant li era persona grata. El projectat matrimoni no arribà a realitzar-se per diverses causes.³¹

Violant de Prades, el 1423, estava casada amb Bernat Joan de Cabrera, successor del seu pare Bernardí, car, el 25 d'octubre d'aquell any, atorga, des d'Alcamo, Sicília, el nomenament de Procuradora General dels vescomtats de Cabrera i de Bas a favor de la seva muller Violant de Prades.

Ella exercí el càrrec en dues etapes: una, curta, car el gener

³⁰ SANTIAGO SOBREQÜÉS, *Els Barons de Catalunya*, pp. 173-4.

³¹ S. SOBREQÜÉS, obra esmentada, pp. 153, 176 i 178-80.

del 1428 actua un nou Procurador General de dits vescomtats, Guillem de Clapers, domiciliat al terme del castell de Palafolls; i el segueixen altres sis procuradors: Pere Marc Roger, de Blanes, el 1429; Bernat de Balbs, donzell, domiciliat a Santa Coloma de Farners, el 1431; Joan de Castellet, cavaller, senyor del *stadium* de Marata, a Massanet de la Selva, des de 1431 a 1434; Pere ça Roca, donzell, de la casa o *cavalleria* de Les Planes, a la vall d'Hostoles, des de 1436 a 1445; Francesc des Puig, de Tordera, el 1437, i Bernat Negrell, d'Hostalric, el 1438.

Violant de Prades actua de bell nou com a Procuradora General durant un període de vint anys, és a dir, des de 1443 a 1463, a excepció d'alguns anys, en els quals foren nomenats substituïts.³²

El nomenament de procurador general (dit, més tard, governador) va obeir a una necessitat, donada l'absència permanent del titular del vescomtat. Pel fet d'ésser el representant principal i immediat del vescomte, el càrrec recau sempre en persona de tota la seva confiança, membre de la noblesa o, en pocs casos, de la classe intel·lectual de la burgesia. Absent el vescomte, el procurador general és la suprema autoritat en uns territoris que són un veritable Estat.

Violant de Prades féu del castell-palau de Blanes el seu habitatacle habitual. Allí, el 1444, degué rebre un delicat obsequi, el qual per si sol honora perennement el seu nom davant la història.

El marquès de Santillana li va dedicar la seva obra de més volada, *La comedieta de Ponça*, poema que narra la derrota i presó d'Alfons el Magnànim, de diversos prínceps i d'un grup nombrós de nobles, els quals l'acompanyaven en la dissortada lluita naval, prop de Gaeta, contra l'estol genovès.

En el títol del poema hi ha el mot comedieta no en sentit burlesc o despreciatiu, sinó per imitar la Divina Comèdia de Dante, en estil i mètode, ultra reconèixer que ho fa en to menor.

El poema s'inicia amb un proemi que comença així: «A la muy noble señora doña Violante de Prades, condesa de Módica o de Cabrera, Iñigo López de Mendoça, señor de la Vega».

En altre paràgraf, diu: «Enviévoslo, señora, con Palomar, asy-

³² J. M. DE SOLÀ-MORALES, *Iconografía Local de la Baja Edad Media. Los procuradores generales del Vizcondado de Bas*, revista "Pyrene", n.º 59, Olot, 1957, pp. 1652-3 i 1656, nota 175.

mismo los çient Proverbios mios o algunos otros Sonetos que agora nuevamente he començado de fazer al ytálico modo. E si algunas otras cosas, muy noble señora, vos plaçent que yo por honor vuestro e de la casa vuestra faga, con infallible finça vos pido por merçet, asy como a menor hermano, m'escrivades. Cuya manifica persona e grande Estado Nuestro Señor aya la su sancta protection e guarde. De Guadalfaxara, a quatro de mayo, año de quarenta e quatro». ³³

Aquesta dedicatòria palesa una coneixença entre el futur marquès de Santillana i la vescomtesa de Cabrera. És possible que ella hagués llegit el poema que López de Mendoza consagrà a Margarida de Prades, cosina germana de la vescomtesa, quan la dissortada reina morí, el 1427, essent abadesa del monestir del Bonrepòs, a les seves terres de Prades.

En el *planto de la reine doña Margarite* hi ha estrofes tan inspirades com aquesta:

Venit, venit amadores,
de la mi flecha feridos,
e sientan nuestros sentidos
tormentos, cuytas, dolores,
pues que la muerte levar
ha querido e rebatar
la mejor de las mejores. ³⁴

Hom conta que el poeta, durant la seva estada a Catalunya, es va enamorar de la formosa Margarida de Prades, la joveníssima vídua de Martí l'Humà, la qual no pogué donar l'anhelat fill al seu madur, gras i xacrós marit, malgrat els brevatges, manipulacions i tota mena d'excitants que hagué de prendre, segons escabrosa narració del cronista Llorenç Valla.

També pogué influir en l'esmentada dedicatòria, el fet d'haver estat el marit de Violant, Bernat Joan de Cabrera, capità general de l'armada catalana que va anar a Itàlia a socòrrer el rei, després del desastre de Ponça. ³⁵

³³ MARQUÉS DE SANTILLANA, *Páginas escogidas*, selección y notas de FERNANDO GUTIÉRREZ, L. Miracle, editor, Barcelona, 1939, pp. 99-100.

³⁴ M. DE RIQUER, *Alfonso el Magnánimo visto por sus poetas*, "Estudios sobre Alfonso el Magnánimo, Universidad de Barcelona, 1960, pp. 186-7.

³⁵ S. SOBREQUÉS, obra esmentada, p. 176.

El marquès de Santillana, molt afecte a la família de Ferran d'Antequera, el 1413, ja havia estat al servei del príncep Alfons, com a coper major, i va seguir qualche temps en el càrrec, quan Alfons fou comte-rei.³⁶

El vescomte de Cabrera i de Bas, el 13 d'agost de 1443, nomena per segona vegada procuradora general del vescomtat a la seva muller, per absentar-se ell a llur comtat de Mòdica, on estigué des de 1443 a 1449 i des de 1451 a 1459, segons Santiago Sobrequés.³⁷

Hom compren que, per a les fràgils espatlles d'una dona, fos càrrega massa feixuga un càrrec que implicava moltes i greus responsabilitats. Per això, s'explica fàcilment que ja en la seva primera etapa, 1423-1425, nomenés un lloctinent substitut; i en el segon període, com a tal, a Ramon Tafurer, membre o servidor de la casa del comte de Mòdica, de 1445 a 1446; a Antoni Ferrer, d'Hostalric, de 1446 a 1452, i a Antoni de Puig, de Calella, de 1452 a 1457.³⁸

Convé fixar l'atenció en la persona d'Antoni Ferrer, designat, a Blanes, procurador general substituït de Violant de Cabrera, el 13 d'agost de 1446.³⁹

Aquell càrrec era més elevat que el de lloctinent, molt emprat en el títol d'aquest capítol per abreujar, car lloctinent de procurador era la persona que el procurador general designava perquè actués en representació seva, generalment en llocs on el procurador no residia. En canvi, el procurador general substituït, com expressa el darrer mot, substituïa al procurador general en totes les seves funcions i prerrogatives, en no poder aquest exercir-les, fos per malaltia, absència o qualsevol altre motiu.

Violant de Prades ostentava el càrrec de procurador general com encarnació del poder suprem del vescomtat de Cabrera i Bas, nomenada pel seu marit perquè tots els funcionaris i vassalls poguessin recórrer a ella. Però per a exercir un càrrec tan complex, Violant de Prades nomena un procurador general substituït, veritable cap de govern —en expressió moderna—, el qual havia de donar compte de la seva gestió a la persona que representava la sobirania del vescomtat.

³⁶ A. ROVIRA I VIRGILI, *Història Nacional de Catalunya*, vol. VI, p. 444.

³⁷ S. SOBREQUÉS, obra indicada, pp. 177 i 269.

³⁸ J. M. DE SOLÀ-MORALES, *article esmentat*, pp. 1.652-3 i 1.656.

³⁹ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. 13, sense foliar. Notari Manresa, protocol de 13 agost 1446.

D'Antoni Ferrer, fent de «procurador general substituït de l'egregia senyora Violant de Prades, procuradora general de l'Egregi Sr. Bernat Joan de Cabrera», he trobat diversos documents, ultra el nomenament abans esmentat, els quals daten del 27 de gener, del 23 i 27 de març de 1447,⁴⁰ i del 22 de novembre del mateix any.⁴¹

Antoni Ferrer actuava en el vescomtat de Bas, el 1454, com a lloctinent del procurador general substituït, Antoni des Puig, de Callera, nomenat el 17 de maig de 1451.⁴²

En el document que designa a Antoni Ferrer procurador general substituït de Violant de Prades, consta que estava domiciliat a Hostalric, però això no vol pas dir que fos oriund d'aquesta població, on degué viure per raons circumstancials, car aviat veurem certs fets, els quals fan creure que era nat a Blanes.

Antoni Ferrer obtingué el càrrec pels seus propis mèrits, probablement després d'haver exercit altres funcions d'administració i de govern, en les quals acreditava la seva competència.

Avanço les següents conjectures, fonamentades més endavant: Abans d'ostentar aquell alt càrrec, Antoni Ferrer fou batlle del castell i terme de Vidreres i, més tard, del d'Hostalric. Probable fill d'Antoni Ferrer, possessor de la carniceria de Blanes, i pare d'Antoni Ferrer, mestre fuster, el qual comprà un hostal a la mateixa vila, i de Jaume Ferrer, el futur cosmògraf i clavari general del vescomtat de Cabrera i Bas.

En el testament que aquest darrer va atorgar i que veurem oportunament, no hi ha el nom dels seus pares. Ço, m'ha forçat a una pacient recerca per aclarir aquest punt de gran interès i, ensem, per a conèixer més bé el medi on es va desenvolupar la vida del nostre personatge.

A Blanes, el producte de les gavelles i impostos sobre diferents articles de consum passava sencer a les caixes senyorials, fins que la universitat de la vila sollicità de Bernat Joan de Cabrera les següents concessions: Que les gavelles fossin moderades i que la meitat del personal encarregat de llur cobrament fos designat pels sín-

⁴⁰ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. 15, sense foliar. Notari J. J. Manresa, protocols de 27 gener, 23 i 27 març, 7 juliol i 22 novembre 1447.

⁴¹ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. 14, sense foliar. Notari Manresa, protocol de 22 novembre 1447.

⁴² A. H. P. de G., *Blanes*, vol. 45, diversos folis, any 1526, sense foliar; J. M. DE SOLÀ-MORALES, article esmentat, pp. 1.652 i 1.656.

dics i prohoms de la població, així com que la meitat de l'impost de la recaudació, més seixanta lliures anyals, fossin per a la universitat, amb destí al pagament de censals i d'altres dispendis.

La sollicitud fou atesa pel vescomte, en virtut del privilegi donat en el palau de Blanes, el 30 de juny de 1449. La vila obtenia, més tard, el dret de l'altra meitat, mitjançant compra de la concessió atorgada pel mateix vescomte, el 10 de maig de 1451. També concedí un altre privilegi als blanencs, el 20 de juny de 1460.⁴³

Però fou Violant de Prades la que tingué més estreta relació amb ells. Va regalar diversos objectes destinats al culte, entre d'altres, vasos sagrats de plata i un pallí ricament brodat, a l'església parroquial. Llavors era el seu rector Bernat Boades, el qual passà a millor vida el 9 de maig de 1444, segons inscripció d'una taula sepulcral.⁴⁴

Violant de Prades atorgà diversos privilegis a la vila de Blanes, els anys 1456 i 1458. En un d'ells, agrega al terme de la universitat tota la platja dita Sauguer, abans pròpia del terme del castell de Palafolls.⁴⁵

Amb dita platja hi estava comprès el territori dels actuals barris de l'Auguer i la Massaneda. Per això, l'investigador d'èpoques pretèrites troba cases senyoriales blanenques emplaçades, segons vells pergamins, a la parròquia de Sant Genís de Palafolls.

Bernat Joan de Cabrera, després d'haver estat cap de l'exèrcit que anà a Lleida per a lliberar al Príncep de Viana, mort aquest, es va passar a la causa de Joan II i lluitant a favor d'aquest fou capturat en el seu propi castell d'Hostalric, degut a la deserció de vassalls seus.

La seva esposa Violant i la seva nora Joana de Foix anaren a la ciutat comtal, on ell estava pres, per a gestionar l'alliberament, cosa que obtingueren a canvi d'un altre presoner de la banda adversa.

En llibertat el vescomte, tornà a lluitar per Joan II. Llavors la Diputació barcelonina confisca el seu patrimoni i la situació de Violant, a Barcelona, es fa cada vegada més angoixosa, fins el punt d'ésser presonera per a mantenir contacte amb el seu marit.

⁴³ J. CORTILS I VIETA, article esmentat, p. 137 (*La iglesia de Blanes*). *Los emolumentos de la Universidad de Blanes*, pp. 146-7.

⁴⁴ J. CORTILS I VIETA, *Los antiguos señores de Blanes*, p. 251.

⁴⁵ J. CORTILS I VIETA, article esmentat, p. 136.

El nou rei de Catalunya, Pere de Portugal, compadit de la trista situació de la vescomtesa, ordenà el seu alliberament i, més tard, l'any 1465, li va restituir les rendes de Sant Celoni, Montclús i Arbúcies. La resta del patrimoni fou repartit entre Joan Sarriera i Bertran d'Armendàriz, dos capitans de fortuna de Pere de Portugal i del seu successor, el duc de Lorena, enviat de Renat d'Anjou.

Bernat Joan de Cabrera fou un dels cabdills de la batalla de Calaf, ressonant triomf de Joan II, però, malgrat això i ésser nomenat gran condestable, tingué la pena de morir, a finals de 1466, lluny de la seva muller i de veure gairebé tots llurs dominis en poder de l'enemic.

El seu hereu Joan I, marit de Joana de Foix, no participà en els afers de Catalunya, per viure sempre a Sicília.⁴⁶

Quan, el desembre de 1470, es celebraren, a Barcelona, els funerals pel duc Joan de Lorena, va assistir-hi Violant de Prades Ventimiglia, vídua del comte de Mòdica, pel fet de residir a la ciutat comtal i no ésser, aleshores, considerada enemiga del Principat.⁴⁷

Algú ha escrit que degué sentir més alegria que pena. Si això pot ésser possible, també ho és que, desenganyada del món, plena d'anys i de xacres, ress amb fervor per l'ànima de l'antic adversari.

Poc temps després, el 18 de febrer de 1471, ella moria a la seva casa barcelonina del carrer de Mercaders.⁴⁸

El mateix any, les seves despulles mortals foren inhumades, junt a les del seu marit, a l'església de St. Giorgio, de Mòdica.

Aquesta església fou destruïda per un violent terratrèmol, l'any 1693, i d'ella tan sols queda en peu una portalada gòtica i els sarcòfags dels Cabrera, en els quals, junt a llur escut, poden llegir-se els epitafis del primer i segon comte de Mòdica, enaltint llur llinatge.⁴⁹

⁴⁶ S. SOBREQÜÉS, obra esmentada, pp. 178-9.

⁴⁷ A. DE BOFARULL, *Historia Crítica de Cataluña*, vol. XX, Barcelona, 1909, p. 40; V. COMA I SOLEY, obra esmentada, p. 52.

⁴⁸ A. DE BOFARULL, obra esmentada, vol. VI, Barcelona, 1877, p. 189.

⁴⁹ J. M. DE SOLÀ-MORALES, *Iconografía Local de la Baja Edad Media. Condes de Mòdica y vizcondes de Bas*, revista "Pyrene", n.º 45, Olot, 1953, p. 1.222.

IV

MESTRES D'AIXA, CALAFATS I NAUXERS

Durant el govern de Violant de Prades i del seu substitut, Antoni Ferrer, la vila de Blanes estigué en plena creixença i progrés. Daten de llavors alguns dels notables edificis gòtics que hi hagué als carrers de Bernat Boades (antic carrer Nou) i Jaume Ferrer de Blanes (abans carrer Ample), i la muralla cara a la mar.

Aleshores es reforcen les muralles amb torres de defensa en llurs angles, de les quals en són restes el portal de la Verge Maria. Al carrer Ample es construeix la font gòtica, la qual encara avui hom la pot admirar, de forma exagonal, la cornisa foliada primorosament i un cos piramidal rematat per un àngel. Ostenta l'escut dels Cabrera i un teler, en relleu. El teler fa creure que, en la construcció de la font, va participar-hi el gremi textil. Abunden els blanencs medievals dedicats a cardar, filar, teixir i colorejar la llana.⁵⁰

A les Drassanes de Blanes, l'any 1408, ja es construeix una nau, feta per Joan Villar, mestre d'aixa o fuster de ribera.⁵¹

Bernat Cabot, de la vila de Blanes, patró d'una barca dita *Catalina*, el 25 de setembre de 1408, reconeix a Bartomeu Garrill, traçiner de Blanes, que té part en la construcció i armament de dita barca, i, en raó de la part, el considera amb dret a participar dels beneficis que amb la barca obtingui, per qualsevol lloc del món, on Déu disposi vagi a navegar.⁵²

Aquest document haguera entusiasmat a R. Carreras i Valls, autor d'una obra defensant l'origen català de Joan i Sebastià Cabot, descobridor de la Terra del Labrador, a Nordamèrica.

Al port de Palamós, possessió reial, tingué lloc, l'any 1434, per ordre del lloctinent d'Alfons el Magnànim, la reparació d'una galera, de la qual era el patró Bernat Vives.

L'escrivà de la nau, Gaspar Reverdit, féu un estat de comptes de les despeses de la reparació. Entre elles, consta que els calafats

⁵⁰ J. CORTILS I VIETA, *Los antiguos señores de Blanes*, pp. 138, 251 i 340.

⁵¹ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. 8, sense foliar. Notari Joan Verdagner, protocol de 7 setembre 1408.

⁵² A. H. P. de G., *Blanes*, vol. 8, sense foliar. Notari Joan Verdagner, protocol de 25 setembre 1408.

mestres, Antoni Garau, Joan Salavert i Joan Artigues, els tres de Blanes, cobren sis croats cada un, per jornals deguts. També s'esmenta a Antoni Salavert, calafat fadrí de Blanes, el qual treballa cinc dies i, per jornal diari, cobra dos sous i sis diners.

Els mestres d'aixa de la població cobren tres sous i cinc diners, i els forans, quatre sous i 13 diners. El calafat mestre major de la vila cobra quatre sous i cinc diners. Els simples mestres, tres sous i cinc diners. Els mestres forans, quatre sous i tres diners i, a més, se'ls hi abona el jornal del dia de camí i l'import del viatge.

Per a tots, el jornal del diumenge era d'un croat, com a paga extra. Tan sols hom podia treballar els dies de festa en casos, com el present, de molta urgència.

Els calafats, destres en el maneig de l'aleotana i del quitrà, tapaven els forats i les esquerdes de la galera.

També participaren en aquella reparació mestre d'aixa i calafats de Barcelona i de Sant Feliu de Guíxols.⁵³

Les dressnes de Sant Feliu, començades l'any 1258, construïren, anys després, naus per a l'expedició a Sicília, feta per ordre de Pere el Gran.

Sant Feliu de Guíxols, el 1335, tenia un batlle de mar, autoritat sorgida amb motiu de l'auge mercantívol.⁵⁴ La vila, per concessió reial feta el 1442, va poder establir còsols marítims i jutges d'apel·lació en litigis mercantívols.⁵⁵

Eren veïns de Blanes, el 1452, Bartomeu Baille, mestre d'aixa, i Bartomeu Ma i Simon Maler, patrons de barca;⁵⁶ el 1463, Pere Ferrer, *exanagerius*, Pere Rabassa, Bartomeu Caselles, Salvador Artigues i Antoni Carreras, mestres d'aixa, i Salvador Rellens, calafat.⁶⁷

Pere Cirvent, ciutadà de Barcelona, patró de nau, fa construir, el 1489, una nau a Blanes.⁵⁸

⁵³ Arxiu Corona d'Aragó. Fons Reial Patrimoni de Catalunya, reg. n.º 513.

⁵⁴ Arxiu Municipal de Girona, Llibre Verd, folis 89 i 369-70.

⁵⁵ A. DE CAMPANY, *Memorias Históricas del antiguo comercio de Barcelona*, vol. IV, p. 160 i doc. n.º CCXXV.

⁵⁶ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. 16, sense foliar. Notari Jaume Joan Manresa, any 1452, diversos protocols.

⁵⁷ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. 17, sense foliar, Notari J. J. Manresa, any 1463, diversos protocols.

⁵⁸ F. CARRERA I CANDI, *Geografía General de Catalunya. Ciutat de Barcelona*, Barcelona, sense any, p. 517.

El pare de Sant Vicenç Ferrer, dit Guillem, notari, junt amb el seu germà Pere Ferrer, patró d'una nau de bon port, arribaren a Dènia, vers l'any 1335, vinguts de Palamós,⁵⁹ port reial i vila, fundats, el 1279, pel jueu Astruc Ravaya, amb gent de la costa gironina.

En la guerra entre Pere el Cerimoniós i el seu germà Jaume de Mallorca, mossèn Mateu Ferrer, valencià, comandant quatre gales, el 1342, perseguia a d'altres quatre del sobirà mallorquí.⁶⁰

La nau de Pere Ferrer, de 350 salmes i 46 tonelades de nòlits, matrícula de València, s'esmenta entre les embarcacions que, de gener a maig de 1415, sortiren de Mallorca amb carga de sal d'Eivissa.⁶¹

El corsari d'Alacant, Marc Rosell, nauixer d'una galeassa armada, vers l'any 1416, capturà la galera del barceloní P. Ferrer, i l'occió, a la mar de Sardenya.⁶²

Podria ésser que aquest P. Ferrer fos el mateix Pere Ferrer suara dit i que, ensems, fos descendent dels pares de Sant Vicenç Ferrer, car el seu germà gran, dit Pere Ferrer, com el seu oncle, també fou nauixer, encarregat de comprar blat a Sicília per al consum de València. Els seus edils, en prova de gratitud, varen escriure-li dues lletres, adreçades a Sicília.⁶³

Entorn a la possible relació entre aquests Ferrer i els de Blanes, són força suggestives les següents dades:

El millor amic de Sant Vicenç Ferrer fou el beat Jofre de Blanes, monjo cartoix del convent de Santa Caterina, de Barcelona,

⁵⁹ ROC CHABÀS I LLORENS, pvre., *El Archivo*, Dènia, 1886, pp. 212-13 i 220-22; i *Almanaque de las Provincias*, València, 1887, pp. 267-70; Fr. J. M. COLL, O. P., *Ascendencia gerundense de San Vicente Ferrer*, ANALES DEL I. E. G., vol. X, any 1955, p. 150; T. CARRERAS I ARTAU, *Fray Francisco Eiximenis*, ANALES DEL I. E. G., vol. I, any 1046, p. 274.

⁶⁰ P. PIFERRER i J. M. QUADRADO, *Islas Baleares en España, sus monumentos y artes, su naturaleza e historia*, Barcelona, 1888, pp. 164-5.

⁶¹ A. SANTAMARÍA, *El reino de Mallorca en la primera mitad del siglo XV*, IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Diputación de Baleares, Palma de Mallorca, 1955, p. 83.

⁶² EVANDRO PUTZULU, *Pirati e corsari nei mari delle Sardegna*, IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón, "Actas y Comunicaciones", I. Diputación de Baleares, Palma de Mallorca, 1959, p. 169.

⁶³ J. SANCHÍS I SIVERA, *Historia de San Vicente Ferrer*, Valencia, 1896, pp. 20-1.

company inseparable del sant. Quan aquest no podia predicar, ho encomanava a Jofre de Blanes.⁶⁴

Sant Vicenç Ferrer, els seus pares i germans foren enterrats a la capella de Sant Bertomeu del convent dominicà de València, però, el 1472, ja canonitzat Sant Vicenç, hom traslladà el seu sepulcre a la capella que, en la mateixa església, li fou consagrada. Fou el principal patrocinator d'aquest fet Gaspar Lluís de Blanes.⁶⁵

Cal fer esment, en honor a la veritat, que llavors ja feia molt de temps que diverses nobles famílies, de cognom Blanes, estaven arrelades a València, però són molts els indicis que fan creure que llur procedència era el noble llinatge dels Blanes del vescomtat de Cabrera.

Ramon Çafortesa, lloctinent reial de Mallorca, l'abril de 1425, mana detenir la nau mallorquina de Joan Ferrer, que transporta cereals, cosa prohibida per la seva mancaça.⁶⁶

El batlle reial de Palamós, Joan Tavell, el novembre de 1447, signa rebut a Joan Ferrer del Port, Pere Vinyes, Pere Simon, Joan C. Canyet i d'altres, conforme ha rebut la quantitat de 135 sous, import de la multa que els fou imposada per haver forçat la ruta de la nau per ells tripulada, de retorn de Sardenya, segons denuncia el patró de la nau, Gispert Ferrer.⁶⁷

El batlle reial de Palamós estén, el 20 de desembre de 1461, un guiatge a un jueu arribat a la vila i vingut d'Alguer, en la *calavera* (caravella) de Franci Ferrer, cobrant-li, el batlle, tres sous.⁶⁸

Tots aquests Ferrer, nauzers, palesen que la tradició marinera de llur llinatge o llinatges perdura en la baixa Edat Mitjana, si bé, fins ara, no està pas provat el parentiu entre Jaume Ferrer, el nauzer de l'Atlas català de 1375, i el cosmògraf Jaume Ferrer de Blanes.

⁶⁴ Fr. J. M. COLL, O. P., article esmentat, p. 150; *El Beato Jofre de Blanes, el más destacado discípulo de San Vicente Ferrer*, "Bona Gent", portantveu del V Centenari de Sant Vicenç Ferrer, N.º 8, juny de 1955.

⁶⁵ J. SANCHÍS I SIVERA, obra esmentada, pp. 22-3.

⁶⁶ A. SANTAMARIA, obra esmentada, p. 123.

⁶⁷ Arxiu Històric de Palamós. Llibres de Comptes dels batlles reials de Palamós. Trasllats fets pel notari de la cort del batlle de Palamós, per a ésser presentats a l'oficina del Mestre Racional, a Barcelona. Llibre V. Batlle reial Joan Tavall (1446-49). Protocol notarial del mes de novembre, sense constar dia, de 1447, sense foliar.

⁶⁸ Arxiu de la Corona d'Aragó, *Fons Reial Patrimoni de Catalunya*, Secció Mestre Racional, Llibre de Comptes de Francesc Roger, batlle reial de Palamós, foli 6.

Hom sap que el cartògraf jueu-mallorquí Abraham Cresques, relloger, constructor de brúixoles i d'altres aparells de navegar, rebé l'encàrrec del primogènit de Pere el Cerimoniós de fer un gran mapa, que donés una idea, la més vera possible, de l'Estret de Gibraltar, de les costes oceàniques i de la mar tenebrosa. Aquest interès marítim s'avança a l'acció d'Enric el Navegant, de Portugal.⁶⁹

R. Carreras i Valls afirma⁷⁰ que l'autor d'aquest atlas fou Jafuda Cresques, quan realment fou encomanat al seu pare Abraham, «Magister mapamundorum et buxolarum».⁷¹

És ben cert que, més tard, Joan I el Cassador ordenà que el mapamundi de Jafudà Cresques s'entregués al rei francès, el seu parent.⁷²

Abraham degué dirigir i fer l'encàrrec reial ajudat pel seu fill Jafuda, car el monarca, el 1382, alludeix el treball mancomanat d'ambdós, pare i fill.⁷³

L'esmentat atlas és dit català perquè les seves llegendes estan escrites en el nostre idioma. Té vuit fulles dobles, de 62 x 49 centímetres, de les quals sis contenen mapes, i les altres dues taules i dades cosmogràfiques. Llur contingut abarca des de l'Oceà Atlàntic fins el Pacífic, espai poblat de castells, caravanes, incineració d'un cadàver a les Índies, ciutats de Xina i, enfront de llurs contes, diverses illes, sirenes en la mar i moltes notícies, útils per a conèixer el saber geogràfic, a la segona meitat del segle XIV.

Aquesta carta, ensems nàutica i geogràfica, és la més perfecta de l'Escola Cartogràfica de Mallorca. Conté un cèlebre calendari

⁶⁹ A. BALLESTEROS BERETTA, *Historia de América*, vol. III, Génesis del Descubrimiento, Barcelona-Buenos Aires, 1947, p. 465; A. PONS, *Los judíos del reino de Mallorca durante los siglos XIII y XIV*, Revista "Hispania", C. S. de I. C. T. XIV, n.º LXII, Madrid, 1956, pp. 251-2;; J. REY PASTOR i E. GARCÍA CAMARERO, *La Cartografía Mallorquina*, C. S. de I. C., Madrid, 1960, pp. 37-8.

⁷⁰ R. CARRERAS I VALLS, *La Descubierta d'Amèrica (Ferrer, Cabot i Colon)*, Reus, 1928, p. 34.

⁷¹ A. RUBIÓ I LUCH, *Documents per la Història de la Cultura Catalana Medieval*, Institut d'Estudis Catalans, Palau de la Diputació, Barcelona, 1921, vol. I, p. XVIII, XXXI, 295, 345-6; vol. II, pp. 245 i 253; J. M. MILLÀS I VALLICROSA, *La Cultura Cosmogràfica de la Corona de Aragón*, p. 82.

⁷² A. PONS, obra i vol. esmentats, p. 252.

⁷³ A. RUBIÓ I LLUCH, obra esmentada, vol. II, p. 255.

astronòmic, provist d'un monograma movable, primer exemple conegut de semblant mètode de càlcul.⁷⁴

També posseeix una dada de gran interès. Al sud de les illes Canàries, enfront de la costa africana, davant del Senegal, figura un vaixell tripulat per quatre homes, porta a popa la bandera catalana, encarada la proa vers el Senegal i, al costat de popa de la nau, hi ha la següent inscripció:

partich luxer dn jac ferer per anar
al riu de lor al gorn de san lorens qui
es a X de agost q. fo en lay. M.CCC.XLVI

És a dir, partí l'uxer de Jacme Ferrer per anar al Riu de l'Or, el dia de Sant Llorenç, el 10 d'agost de 1346.⁷⁵

Aquesta breu i concisa notícia és la primera, amb prova documental, sobre les grans descobertes oceàniques. La data referida dona als mallorquins la prioritat en les expedicions a les costes de l'Àfrica Occidental, força abans que els portuguesos. Tal afirmació no pretén pas minimitzar les grans gestes nàutiques del frater Portugal.

Aquestes exploracions marítimes poden qualificar-se de viatges d'altura, fets amb èxit, degut a ja emprar-se bons astrolabis i quadrants, per a prendre l'altura del Sol o d'un astre, i pel fet d'haver-hi ja almanacs que donaven a conèixer la declinació boreal o austral de cada dia. Aquesta declinació, sumada o restada de l'altura meridiana, donava la latitud.⁷⁶

J. A. Budron i J. Testu, en comentar la transcrita inscripció sobre Jaume Ferrer, escriuen: «Heus ací un fet destacable que els geògrafs francesos, anteriors al segle XIX, han ignorat. El cèlebre d'Auville, en publicar el 1748 el seu mapa d'Àfrica, no haguera atribuït als portuguesos la nominació de *Rio de Ouro*, d'haver conegut l'existència de l'Atlas català, a la Biblioteca del rei de França.⁷⁷

El nauxer Jaume Ferrer va estar a la costa africana de Riu d'Or

⁷⁴ J. REY PASTOR i E. GARCÍA CAMAREKO, obra esmentada, pp. 23-4; A. PONS, obra i vol. esmentats, p. 254.

⁷⁵ R. CARRERAS I VALLS, obra esmentada, pp. 34-5 i 48-50; A. BALLESTEROS BERETTA, obra i vol. esmentats, p. 421.

⁷⁶ J. M. MILLÀS I VALLICROSA, article esmentat, p. 82.

⁷⁷ J. A. BUCHON i J. TASTU, *Notices des manuscrits de la Bibliothèque du Roi*, París, 1841, p. 45.

29 anys més aviat que l'expedició francesa sortida del port de Dieppe vers la mateixa ruta, puix que no es va fer fins l'any 1375, i també força abans que el primer portuguès, Antoni Gonzales, trobés Riu d'Or, el 1445.⁷⁸

En el portulà de Macià de Viladestes, de 1413, guardat a la Biblioteca Nacional de París, també hi figura, en semblant forma, la nau de Jaume Ferrer i la inscripció predita.⁷⁹

L'anomenat Jaume Ferrer de Mallorca per Josep M.ª Quadrado,⁸⁰ per A. Aulèstia i Pijoan⁸¹ i per d'altres, és «mestre Jacme». D'ell en parla Barros i els seus deixebles, considerant-lo expert navegant i matemàtic, el qual, a l'any 1418, fa de professor a Lisboa, però Gonçal de Reparaz, fill, va demostrar que era Jacme Ribes així dit el conegut cartògraf Jafuda Cresques, després de fer-se cristià.⁸²

Acabada la conquesta de Mallorca, en el repartiment de terres, foren reservats pel rei importants lots. Jaume el Conqueridor va repartir moltes parcelles entre els seus cavallers, servidors i persones que l'havien ajudat, militar o econòmicament. Participen d'aquestes parcelles P. Ferrer i Br. Ferrer, ciutadans de Barcelona.⁸³

Dit P. Ferrer, em fa recordar el barceloní P. Ferrer que obtingué el permís del rei per a tenir un alfondech prop del palau reial.

Berenguer de Blanes era lloctinent de les Balears, el 1468, i Francesc Ferrer, bisbe de Mallorca.⁸⁴

Poblaren aquelles illes molts catalans, la major part de l'Empordà i d'altres comarques gironines, els quals anaren a la conquesta

⁷⁸ L. DEL MÁRMOL, *Descripción de Africa*, vol. I, Llibre I, capítol 36, foli 47 v.; J. MARTÍNEZ DE LA PUENTE, *Compendio de las historias de la India Oriental*, Llibre II, Cap. 2.

⁷⁹ A. BALLESTEROS BERETTA, obra i vol. esmentats, p. 421.

⁸⁰ P. PIFERRER i J. M. QUADRADO, obra esmentada, apèndices, p. 1.154.

⁸¹ ANTONI AULÈSTIA i PLOAN, *Notícia històrica dels catalans que intervingueren en lo descobriment d'Amèrica*, en "Estudis Històrics", vol. I, Barcelona, Il·lustració Catalana, 1892, pp. 88-92.

⁸² GONÇAL DE REPARAZ, *Fill. Catalunya a les mars*, pp. 94 i s. Els mapes catalans de la Biblioteca Nacional de París, *Estudis Universitaris Catalans*, vol. XIII, 1928, pp. 223 i s.

⁸³ Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón, vol. XI, *Repartimientos de los reinos de Mallorca, Valencia y Cerdeña*, Barcelona, 1956, pp. 55-6.

⁸⁴ P. PIFERRER i J. M. QUADRADO, obra esmentada, pp. 296-99.

ta sota el comandament del comte d'Empúries, Huc IV, de Bernat de Santa Eugènia, senyor de Pals; de Gelabert de Cruilles, de l'abat de Sant Feliu de Guíxols, de nom Bernat; de Jofre i Damau de Rocabertí, pare i fill, senyors de Peralada; de Ramon de Torroella (de Montgrí), primer bisbe de Mallorca; de Guillem de Palafolls, senyor del castell de Palafolls i d'altres cavallers.⁸⁵

Els nous pobladors portaren a les Balears el sonor vol de llur parlar *salat* i l'entusiasme de llur caràcter emprendedor.

En les obres del mallorquí Ramon Llull abunden els modismes dialectals de la costa gironina, molts d'aquests encara perduren a les Illes i són els mateixos que Ruyra, en la seva obra literària, posa en els llavis de la gent marinera de Blanes.

V

JAUME FERRER A LA CORT DE NAPOLS

El primer comte de Mòdica, tant per administrar el seu extens i ric comtat, com pel fet d'ésser Capità General de Sicília, necessitava lleials servidors, no fàcil de trobar, com ho palesa la sublevació del comte d'Agosta, que faltà poc per a destronar a Martí el Jove.

Jaume Ferrer, el fugitiu de Barcelona i venedor de dos hostals, natural ell o familiars seus de Blanes, era una persona ben idònia per a entrar al servei de Bernardí de Cabrera.

D'altra banda, Sicília fou l'escambell d'Alfons el Magnànim, per a obtenir la victòria sobre Nàpols.

Jaume II d'Anjou conservava la corona siciliana gràcies a l'ajuda de Sforza el Vell i de Gianni Caracciolo. La rivalitat entre ambdós, davant l'eventual successió de la reina, féu que el primer defensés la candidatura de Lluís III d'Anjou, i el segon, la del rei d'Aragó.

Aquest va permanèixer més de dos anys a Sicília, esperant que es complissin les promeses de Caracciolo. Durant tan llarga estada, no hi ha pas dubte que els contactes entre el rei i el comte de Mòdica foren sovint i perllongades.

L'assassinat de Gianni Caracciolo prepara els esdeveniments.

⁸⁵ J. PELLA I FORGAS, *Historia del Ampurdán*, vol. II, pp. 468-69 i 563-4.

Els seus partidaris obliguen a Joana II a reconèixer com hereu a Alfons el Magnànim, però, abans d'ocupar el tron de Nàpols, hagué de passar per moltes vicissituds, entre elles, el desastre naval de Ponsa, que la diplomàcia del rei d'Aragó transformà en una victòria política, en assolir una aliança amb el duc de Milà.

El Magnànim va lluitar vint anys per a conquerir el regne de Nàpols.

Bernat Joan de Cabrera, segon comte de Mòdica, comanda, el 1436, l'estol català que va socórrer al primer, en el setge de Nàpols. La capital no fou presa fins el 2 de juny de 1442, després de morir en l'assalt l'infant Pere, germà del rei.

Des d'aleshores, Nàpols es converteix en el centre de l'imperi català-aragonès, base estratègica per a dominar la navegació mediterrània. El mateix rei posseïa, el 1440, una flota comercial composta de dues naus, dues grosses galeres i algunes galeasses, portadora de blat venut a l'emperador de Constantinoble; oli, sabó i teixits de Flandes, a diversos ports mediterranis. Per a ajudar al comerç i a la indústria catalanes, es segueix una política proteccionista, primera mesura de caràcter mercantívol, general i coherent, de la nostra història.⁸⁶

En les notes dels llibres de Tresoreria de la cort napolitana, corresponents als anys 1437-1447, s'esmenten a dos Jaume Ferrer, un, «camarero del rey», i l'altre, «uomo d'armi».⁸⁷

Podria ésser que fos una mateixa persona, car és possible que exercís dues funcions que no són pas incompatibles, puix que un home d'armes pot també ésser cambrer del rei, càrrec que llavors no significava cap servilisme, ben al contrari, era un nomenament fet pel monarca a homes de tota confiança.

⁸⁶ J. VICENS I VIVES, *Fernando el Católico, Príncipe de Aragón, rey de Sicilia*, C. S. de I. C., Madrid, 1952, pp. 68-9; *Els Trastàmars*, Editorial Vicens Vives, Barcelona, 1961, pp. 133-36; J. M. MADURELL I MARIMON, *Alfonso el Magnánimo en tierras de Italia, 1435-1456*, IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón, "Actas y Comunicaciones", Palma de Mallorca, 1959, p. 141.

⁸⁷ R. FILANGIERI DI CANDIDE, Notes de les *Sedule di Tesorerie del Archivio di Stato*, de Nàpols, del qual és director l'abans dit, facilitades per ell a V. COMA I SOLEY i publicades en la seva obra *Santa Maria de Blanes*, Barcelona, 1941, pp. 199-200. També esmentades en el seu llibre *Jaime Ferrer de Blanes y el Descubrimiento de América* (junt amb *Fr. Roig Jalpi, víctima de los errores de unos eruditos*), Barcelona, 1952, pp. 18-21.

Si tenim en compte que el Magnànim no va entrar a Nàpols fins el 2 de juny de 1442 i que dit Jaume Ferrer ja estava al seu servei l'any 1437, hom comprèn que va ingressar en el mateix a Sicília. Molt bé pot ésser fill d'aquell Jaume Ferrer que va atorgar poders notariais a Blanes a favor de la seva mare i que va anar probablement a Sicília amb el primer comte de Mòdica. També és versemblant que fossin membres de la mateixa família Joan Ferrer, tresorer de Ferran I de Nàpols, el 1458, i Hipòlit Ferrer, joier d'aquella capital.

Coma Soley suposa, de manera viable, que la mare dels dos darrers fou Blanca, muller de Jaume Ferrer, morta el 1469, a l'edat de 80 anys, enterrada a l'església de Sant Domènec, a Nàpols, on va anar-hi des de Barcelona per a poder abraçar els seus fills, allunyats d'ella des de feia molt de temps. Morí després d'haver viscut cinc anys a Nàpols.

En canvi, el cosmògraf Jaume Ferrer de Blanes no era fill del tresorer Joan Ferrer, ni nebot del joier Hipòlit Ferrer, com cregué dit historiador, puix que els pares del primer residien a Blanes, on foren enterrats.

Llur fill partiria en plena joventut vers Itàlia, on trobà l'ajuda dels parents Joan i Hipòlit Ferrer.

M'apar que fou gràcies al primer, tresorer de Ferran I de Nàpols, que el futur cosmògraf ingressà a la Tresoreria Reial. En els seus llibres, una nota del 1466, ens dóna la primera notícia documental sobre Jaume Ferrer, com a funcionari d'aquella tresoreria. Una altra nota, del 1467, fa referència a iguals activitats.

D'Hipòlit Ferrer, joier establert a la capital napolitana, degué aprendre la professió de lapidari, sometent-se a les ordinacions gremials de l'època.

La seva vida palesa que era home força intelligent i de ferm caràcter. Rebé una bona instrucció, segurament aconseguida des de la infantesa, car el seu pare tenia formació i mitjans a bastament per a poder ajudar-lo. És possible que fos instruït pels benedictins del monestir de Sant Salvador de Breda, del que fou abat un Ferrer (1366-1384) i monjo profés un Jaume Ferrer, el 1585.⁸⁸ Encara que aquests dos res tinguin a veure amb el primer, l'esmentat monestir

⁸⁸ F. MONSALVATJE, *Los monasterios de la diócesis gerundense*, Olot, 1904, pàgines 432 i 435.

era un dels llocs més adients per haver-hi rebut allà la instrucció, pel fet d'existir entre el seu pare i aquells monjos estretes relacions. Només cal recordar que el panteó familiar dels vescomtes de Cabrera estava en el monestir i que Antoni Ferrer exercí un alt càrrec en el vescomtat.

Si bé hom ignora la data de naixement de Jaume Ferrer de Blanes, he trobat la de la seva mort, ocorreguda el 7 de maig de 1529, i he pogut calcular que tenia uns 80 anys quan morí. Per tant, era un jove d'uns 17 anys quan per primera vegada apareix el seu nom en els llibres de la Tresoreria Reial de Nàpols.

Llavors, el 1466, regnava allà Ferran I, fill natural d'Alfons el Magnànim, el seu hereu en el regne de Nàpols, mentre el succeïa en els altres estats el seu germà Joan II, sense donar cap senyal de disconformitat. Tot al contrari, entre oncle i nebot s'establí una estreta aliança beneficiosa per ambdós.

Ara hom sap amb certesa que la mare de Ferran I fou Geraldona Carlina, muller de Gaspar Reverdit, noble de Barcelona.⁸⁹

Alfons i Ferran fomentaren el progrés material i cultural de Nàpols. El primer fundà l'Acadèmia Pontaniana, així dita per haver estat regida per Joan Pontano, i creà una biblioteca reial, en part procedent de la que fou de Benet XIII, incrementada amb valuoses obres clàssiques, com Elements d'Euclides i la Geografia de Ptolemeus, traduïdes del grec al llatí per uns fugitius de Constantinoble, quan fou conquerida pels turcs, el 1453.

Aquesta esplèndida biblioteca estigué instal·lada, primer, en el castell Capuano i, després, en el castell Nou, on Guillem Sagraera palesarà la perfecció assolida per l'arquitectura catalana, amb la gran volta de la Sala dels Barons, així com en el Pont Aragonès que enllaça l'illa d'Ischia amb el seu castell, alçat damunt d'un illot volcànic.⁹⁰

Així, doncs, el jove Ferrer de Blanes tingué a la mà els mitjans necessaris per a poder adquirir una sòlida cultura. Tanmateix en unes notes de la Tresoreria Reial del 1466, junt al seu nom, consten

⁸⁹ J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Exposición documental sobre Alfonso V*, Universidad de Barcelona, 1960, p. 228.

⁹⁰ Sobre el castell Nou, de Nàpols, vegi's els estudis de R. FILANGIERI DI CANDIDE, diversos, comentats, i un transcrit, en l'"Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans", vol. VII (anys 1921-26), pp. 139-45.

diverses consignacions a favor de Giovanni d'Artaldo, filòsof i astròleg;; de Lucas Torto, professor de Física, i de Pocello Pandone i Silvestre Galiotto, professors de Física i Astrologia.⁹¹

A la *Universitas Partenopes, de Nàpols*, i no *Panormitana*, com s'ha escrit indègudament, va poder Jaume Ferrer de Blanes cursar Mineralogia, Matemàtiques i Astronomia, estudis necessaris a un lapidari i cosmògraf.

Ferrer va exercir a començaments del 1468 el càrrec de major dom de la comtesa de Caracciolo. Hom no pot donar crèdit a les maledicències de cert historiador italià que l'assenyala com una amistançada de Ferran I. Per quedar justificat que estigués sota la seva protecció, n'hi ha prou en recordar que era filla del cabdill i aliat d'Alfons el Magnànim, assassinat, el 1432, per defensar la causa de la Corona d'Aragó, i que, gràcies als seus partidaris, fou proclamat rei el pare de Ferran I.

A Jaume Ferrer, l'esmentat càrrec no el privà pas de formar part del personal de la Tresoreria regia, com ho prova una nota dels seus llibres, datada mesos després.

La reina de Nàpols, Joana d'Aragó, germana de Ferran el Catòlic, tingué per metge al valencià Geroni Torroella, bon matemàtic, dominador de les llengües grega i aràbiga. A l'edat de vint anys era mestre en Arts i doctor en Medicina, graduat a la universitat italiana de Sena. És autor de l'obra *De imaginibus astrologicis*, impresa a València el 1496, i d'altres llibres sobre el moviment dels cels i el flux i reflux de la mar.

És factible que obtingués la seva amistat Jaume Ferrer de Blanes i que entre ells s'establís un intercanvi d'idees i d'opinions científiques.

També excel·leix a Nàpols, a la segona meitat del segle xv, el savi aragonès Joan Pardo, filòsof, poeta i matemàtic, gran amic de Joan Joviano Pontano, que li va dedicar el Llibre III de *Rebus coelestibus* i el féu membre de l'Acadèmia que fundà.⁹²

Ferran I, el març de 1468, pagava els nòlits de dues naus al servei de Joan II. Llurs patrons eren Gaspar de Grimaldi i Antoni Font.

⁹¹ V. COMA I SOLEY, *Santa Maria de Blanes*, p. 165.

⁹² F. FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, *Historia de la Náutica*, Biblioteca de Autores Españoles, vol. LXXVII, Ediciones Atlas, Madrid, 1955, p. 325; LATASA, *Biblioteca antigua de escritores aragoneses*, vol. II, p. 302.

Una, la del primer, degué ésser *La Grimalda*, la qual, segons Zurita, es va perdre i era «una nave gruesa que el rey don Ferrante embiaba con gente en socorro del rey de Aragón su tio». La nau d'Antoni Font era dita *La Biscaglina*, segons ens fa saber Schiapolli.⁹³

Fou segurament en aquesta darrera on Jaume Ferrer va exercir el càrrec de tresorer, cosa sabuda per breus indicacions en quatre notes, del mes de desembre de 1468, dels llibres de la Tresoreria Reial. En dues d'aquestes notes també s'esmenta a Jaume Gallart, comprador de pólvora i vitualles per a la nau armada que havia de partir vers Catalunya.⁹⁴

D'ençà d'aleshores i fins a la fi de la guerra entre Joan II i la Diputació General Catalana, hi hagué, al servei del primer, dues naus napolitanes, que el 1470 eren *La Barca* i *La Leona*. El 23 de febrer de 1471, es fa un pagament a Marc Sunyol, barber i cirurgià de la nau reial *La Barca*.⁹⁵

Si bé hom no coneix les característiques d'aquestes embarcacions, és sabut que Joan II havia demanat a Ferran I que armés una nau amb cent o més homes «ab un cap bo». Aquest bon cap sembla que va ésser Alfons de Calabria, un dels fills del rei napolità.⁹⁶

En la nau reial *La Barca* hi anava Jaume Ferrer, en funcions de tresorer, com ho acredita la següent nota de la tresoreria napolitana:

«1470. — 26 aprile. Concessione di 150 ducati a Jayme Ferrer per esercitare l'ufficio di tesoriere sulla nave regia detta «La Barchia» mandata in Catalogna al Re d'Aragona».⁹⁷

La missió d'aquestes naus era la de completar el bloqueig de la capital catalana, però, fracassat l'intent, serviren a d'altres necessitats, almenys la que anava Jaume Ferrer. Per dues notes de l'esmentada tresoreria, sabem que aquest, com a tresorer de *La Barca*, es trobava, l'abril de 1472, a Sardenya, on va estar-hi, sumant el temps dels viatges, vuit mesos.⁹⁸

⁹³ J. VICENS VIVES, *Fernando el Católico, Príncipe de Aragón, rey de Sicilia*, p. 207.

⁹⁴ V. COMA I SOLEY, *Jaime Ferrer de Blanes y el Descubrimiento de América*, p. 22.

⁹⁵ N. BARONE, *La cedole delle Tesorerie dell-Archivio di Napoli, del 1460 al 1504*, Arch. S. N. IX-X, 1884-1885; J. VICENS I VIVES, obra esmentada, p. 207.

⁹⁶ J. VICENS I VIVES, *Obra indicada*, p. 313.

⁹⁷ V. COMA I SOLEY, *Santa Maria de Blanes*, p. 199, *Jaime Ferrer de Blanes y el Descubrimiento de América*, p. 22, cita incompleta.

⁹⁸ V. COMA, *Santa Maria de Blanes*, p. 199, *Jaime Ferrer de Blanes y el Descubrimiento de América*, pp. 25-6.

Tanmateix el desplaçament de Jaume Ferrer no era més que un canvi de front en aquella lluita, recolzada per diversos aliats.

A Sardenya esclatà una revolta contra el virrei Nicolau Carroç, promoguda per Leonard d'Alagon i Arbòrea, pretendent al marquesat d'Oristany (o Oristano), per llegítima successió del seu oncle Salvador d'Arbòrea, contra la voluntat de Joan II, que desitjava incorporar aquell important feu a la Corona. Leonard d'Alagon, cap d'un poderós partit, aconseguí fer-se amo del marquesat en litigi, i, a més, pactà amb els catalans alçats contra Joan II, prometent-los-hi acudir a llur ajuda. Per això, Joan II va ordenar a Llop Ximenez d'Urrea, virrei de Sicília, que anés a Sardenya amb quatre galeres, per ajudar a Carroç a sotmetre al rebel, cosa que féu el setembre de 1470. Davant les confidències d'un atac turc, Urrea retornà a Sicília. Aquest fet i d'altres, obligaren a Joan II a reconèixer a Leonard d'Alagon com a senyor del marquesat d'Oristany.⁹⁹

Fou durant aquesta lluita que Ferran I, d'acord amb Joan II, envià a Sardenya la nau on anava Jaume Ferrer, en socors del virrei Nicolau Carroç.

Crec que Coma Soley no ha interpretat bé el text de la següent nota de la tan esmentada tresoreria: «1472. — 15 ottobre. C. a Jayme Ferrer di duc. 3 per le spese sostenute nel condurre 4 cavalli del Re a Oristano».

El darrer mot no indica que Jaume Ferrer portés els cavalls al marquès rebel (Leonard d'Alagon), com pretén dit historiador, sinó simplement, tal com diu, «a Oristano», un territori, en el qual molt bé hi podien estar les forces del virrei Carroç, d'Urrea o d'un altre cap lleial a Joan II, en lluita contra els sublevats.

L'afirmació de Coma i Soley de que en aquella època la ciutat i castell d'Oristany estaven en poder dels sards rebels és força arriscada, car hi hagué diverses alternatives.

En canvi, és viable la seva hipòtesi de que Ferrer de Blanes acompanya, el 1473, a la princesa Beatriu d'Aragó, de 23 anys, filla de Ferran I i de la seva primera muller, Isabel de Chiaramonte, en el viatge que la princesa féu a Venècia, per a contraure matrimoni amb Hèrcules d'Este, duc de Ferrara, aliat de la República de Venècia.

Jaume Ferrer, en el seu llibre *Sentencias catholicas del divi poe-*

⁹⁹ J. VICENS VIVES, obra esmentada, p. 106.

ta Dant florentí, explica que a Venècia rebé força honors i beneficis, on hi havia un bon mercat de pedres precioses, així com a el Caire, Damasc, Roma i Gènova.

En quatre notes de la repetida tresoreria, consta que rebé diners per les despeses de les festes celebrades a honor de Margarita de Marçano, neboda del rei Ferran I, amb motiu de les seves noces i per acompanyar a ella i al seu seguici a l'encontre del seu futur marit, el duc d'Adriatim.¹⁰⁰

Margarita de Marçano era filla de Marino de Marçano i de Leonor d'Aragó, filla natural d'Alfons el Magnànim, lilegitimada pel pontífex Eugeni IV, la qual portà en dot el Principat de Rosano i gran part de la Calaboca, cosa que augmentà el poderós patrimoni que el seu marit, Marino de Marçano, duc de Sessa, posseïa a la Campània.¹⁰¹

Aquestes notícies daten del mes de març de 1474. Després, no tenim més noves de Jaume Ferrer fins que el mateix ens dirà, en el seu esmentat llibre que, el 1476, trobant-se a Nàpols, va intervenir en la compra d'un rubí, pel qual el rei oferia 25.000 ducats, que a el Caire i a Damasc hom compra pedres precioses a bon preu i després es venen amb guany a Venècia, Rodas, Roma i Gènova; que, a més, ha visitat Ragusa, Alexandria, Beirut, Haifa i els principals ports d'Andalusia i d'altres del nostre litoral mediterrani. Els zafirs i maragdes comprades a Espanya les ven a Itàlia, on es paguen més, si són pedres bones i selectes. També diu que visità Jerusalem.¹⁰²

La boda de Ferran I, vidu des de 1468, amb la seva cosina Joana d'Aragó, es va celebrar a Barcelona, el 28 de juliol de 1477, per poders que el primer atorgà al seu fill Alfons, duc de Calàbria, perquè el representés.¹⁰³

Joana d'Aragó nasqué a Barcelona, el 5 de juny de 1455, a la casa de mossèn Miquel Desplà, on residia Joana Enríquez, lloctinent

¹⁰⁰ V. COMA, darrera obra esmentada, pp. 27-30.

¹⁰¹ J. AMETLLER I VINYAS, *Alfonso V de Aragón en Italia*, vol. II, Girona, 1903, pp. 519 i 577-8.

¹⁰² *Sentencias catholicas del divi poeta Dant florenti compilades per lo prudentissim mossen Jacme Ferrer de Blanes, MDXLV*, Barcelona, Dedicatòria, i la lletra de Jaume Ferrer a Colon. Exemplar facsimil de l'edició publicada per la Fundació Concepció Rabell, de la Biblioteca de Catalunya, sense paginar.

¹⁰³ J. VICENS I VIVES, obra esmentada, pp. 323-4.

a Catalunya del seu marit Joan II. Era, doncs, la primera, tres anys més jove que el seu germà Ferran el Catòlic i, als 19 anys, fou nomenada Lloctinent General al Principat de Catalunya i regne de Mallorca, des d'octubre de 1475 fins a maig de 1477.¹⁰⁴

De les cerimònies del seu esponsalici i coronació, s'han conservat detalls interessants.

La nova de l'arribada de l'Infant de Nàpols, amb la seva flota de galeres, a Palamós, accelerà, a Barcelona, els preparatius fets per les diverses corporacions.

El jorn que el duc de Calàbria havia d'entrar al port de Barcelona fou declarat festiu pels pregoners. El desembarcar, acompanyat de membres de la noblesa napolitana, se'ls donà un acolliment entusiasta. Començaren per visitar al rei i a la seva filla. A la nit, anaren a Badalona per allotjar-se a la torre dels Santcliment.

Per a correspondre a la visita, la tarda de l'endemà, Joan II i la seva filla Joana, en fastuosa cabalgata, precedida per trompeters i ministrils, sortiren pel Portal Nou cap a Badalona.

La infanta promesa muntava a la gropa de la cabalgadura del seu pare, fins arribar a la casa dels Santcliment, on, en la sala principal, es celebrà la festa, amb dances i un refrigeri. Al capvespre, a la llum de les torxes, el seguici reial retornà a Barcelona.

El 25 de juliol de 1477, fou el dia assenyalat per a la recepció del representant del rei de Nàpols. Pels voltants de Llotja una animada multitud contemplava les evolucions de les galeres reials. Joana d'Aragó, vestida amb les seves millors gales, voltada de les dames d'honor, al peu d'un finestral, cara a la mar, d'una sala de Llotja, esperava l'arribada del representant del seu promès.

La nau portaçora del duc de Calàbria ancorà al costat del pont de fusta que de bell antuvi havien instal·lat, cobertes les baranes amb domasos vermells i branques de taronger.

La nau era esperada pel monarca, el bisbe de Girona, els consellers de la ciutat i el Mestre de Montesa. De bell nou a Barcelona, un cop desembarcats, es formà una comitiva, integrada per ambdós seguicis, el del príncep Alfons i el reial, tots luxosament abillats, la qual es dirigí a Llotja, a l'objecte de saludar a la futura reina.

Després des del mirador i finestrals de la sala major, presència-

¹⁰⁴ L. BATLLE I PRATS i S. SOBREQÜÉS I VIDAL, *Diplomatario gerundense de la Infanta Juana de Aragón*, ANALES DEL I. E. G., vol. XVI, Gerona, 1963, pp. 81-88.

ren la desfilada que davant d'ells feren els diversos gremis de la ciutat, amb llurs estendards.

Tot seguit la comitiva va engruixir la desfilada per anar vers la catedral, on hi havia la clerecia capitular, presidida pel bisbe de Girona, Joan de Margarit, canceller de Joan II, per a rebre al duc de Calabria i donar-li a besar la relíquia de la Vera-Creu. A continuació es cantà un Te-Deum, amb acompanyament d'orgues.

Acabada la funció religiosa, el príncep Alfons va acompanyar a la Infanta Joana fins al palau episcopal, on s'allotjava, i després, acompanyat pel rei, anà vers la casa dels hereus de micer Bernat de Gualbes, al carrer Ample, d'on era hoste.

Tres dies més tard es va celebrar la cerimònia de la boda en el palau reial major. Tingué lloc a la gran sala del Tinell, adornada amb bells tapissos. El futur cardenal Margarit donà la benedicció nupcial als contraents.

En acabar, el duc de Calàbria oferí a la recent desposada dos collars de grosses perles, cadenets i braçalets d'or amb incrustacions de diamants i rubís.

Intervingué, Jaume Ferrer, en la compra d'aquestes valuoses joies, donada la seva condició de lapidari i, més tard, joier de la persona obsequiada? És versemblant, així com la seva presència en tan solemne acte. També és probable que l'estima d'aquelles joies per la reina, fos un motiu més per haver nomenat joier seu a Ferrer de Blanes, coneixedora ella d'haver estat ell la persona que les va adquirir. D'altra banda, aviat el veurem al servei del príncep Alfons, convertit en rei de Xipre.

Un altre fastuós esdeveniment fou la coronació de la Infanta Joana com a reina de Nàpols. A la plaça del Rei s'alçà, el 6 d'agost, un cadafalc cobert de damasc blanc amb brodat d'or, a faisó de tron, amb dos sillons: un, per Joana d'Aragó, i l'altre, pel seu pare. Celebrà la missa el bisbe Margarit, assistit per altres quatre prelats. Després tingué lloc la solemne coronació.

Els consellers, en nom de la ciutat, oferiren a l'illustre hoste napolità un banquet, al saló de la Casa Comunal.¹⁰⁵

La novella reina Joana embarcà vers Nàpols, el 22 d'agost, es-

¹⁰⁵ J. M. MADURELL I MARIMON, "Barcelona", Divulgación Histórica, vol. II, Ediciones Aymá, Barcelona, 1946, *El duque de Calabria, huésped de honor de Barcelona*, pp. 55-60.

cortada per dos estols: el napolità, comandat pel duc de Calàbria, i el català, per Joan Folch III, comte de Prades i de Cardona. En el darrer, hi anaven Lluís Despuig, mestre de Montesa, i fra Bernat de Margarit, abat, de Sant Pere de Roda.

Dit comte de Prades estava casat amb Isabel de Cabrera, filla del vescomte Bernat Joan de Cabrera. En morir aquest, el 1466, el rei autoritzà a Joan Ramon Folch III a ocupar les rentes dels vescomtes de Cabrera i Bas, per raó de la dot de la seva muller i «per altres títols». Disputà a Anna de Cabrera l'herència del vescomtat, però feren un arranjamant per mediació de Joan II.

El comte de Prades, després d'acompanyar a Joana d'Aragó a Nàpols, passà a Sicília investit de l'altíssim càrrec de virrei de l'illa, on estigué dos anys.¹⁰⁶

Aquestes dades inclinen a creure que Ferrer de Blanes formava part del seguici que assistí a aquelles cerimònies nupcials i que va acompanyar a la reina a Nàpols.

El duc de Calàbria havia contret matrimoni, el 1456, amb Hipòlita Sforza, filla del duc de Milà. Ferran I, encara en vida, els va instituir reis de Xipre, per a revestir al seu hereu de major autoritat i prestigi.¹⁰⁷

Hom no pot pas comprendre aquest nomenament sense una mica d'història. Fugitius de Síria, croats i mercaders llatins busquen refugi a Xipre. Els Lusignan es fan amos de l'illa i ostenten dues corones reials: la de Xipre, amb seu a Nicòssia, i la de Jerusalem, a Famagosta. L'illa es converteix en caserna general de la croada i, ensems, en gran centre mercantívol, cruïlla de les rutes comercials que van a tot l'Orient.

Els catalans, des de 1291, tenen establert a Xipre un alfondech, barri autònom, amb vivendes i magatzems per a mercaders.

A l'any 1315, Jaume II, comte-rei, i el seu cosí Ferran, sobirà de Mallorca, es casen amb dues princeses de Xipre. El primer, amb Maria, germana d'Enric III, i Ferran, amb Isabel d'Ibelin, filla del Senescal del regne.

Tres anys després, Constança, filla de Frederic III de Sicília, és coronada reina a Nicòssia i a Famagosta, com a muller d'Enric III, rei de Xipre i de Jerusalem.

¹⁰⁶ S. SOBREQÜÉS, *Els Barons de Catalunya*, pp. 189-93.

¹⁰⁷ J. VICENS I VIVES, obra esmentada, pp. 43 i 305.

El partit català de l'illa, encapçalat per l'arquebisbe de Nicòsia, Lluís Peris Fabriç, i pel seu germà Joan, comte de Carpas i de Jaffa, el comtat més poderós de Xipre, pretengué lliurar el regne a Ferran I de Nàpols i féu gestions per a casar el seu hereu Alfons amb Caterina Cornaro, reina de Xipre.¹⁰⁸

Aquests projectes fan pensar que Hipòlita Sforza, la primera dona del duc de Calàbria, havia mort i que el vidu va contreure segones núpcies amb Caterina Cornaro, reina de Xipre, però ambdós foren desterrats de l'illa per la facció enemiga, segons fan creure els següents fets.

Al duc de Calàbria, amb la rúbrica i signa d'Alfons, rei de Xipre, escriu, el 29 de setembre de 1478, a Jaume Ferrer, per a dir-li que ha rebut la seva lletra i que li envia una altra per a donar al seu pare, el rei de Nàpols, i que la resposta d'aquest procuri portar-la de seguida, servei que molt el complaurà. Afègeix que, per a recomanar-lo, escriu al patró de la Bassi.

Certament, li adjunta una lletra de recomanació per a ésser presentada a Pere Antich, de Ragusa, patró d'una nau, al qual li fa saber que envia a Jaume Ferrer a Nàpols, per a complir una delicada missió davant del rei, i li prega que el porti en la seva nau, donant-li bon tracte i companyia, car tot allò que faci per aquest servei, ho tindrà com fet a la seva persona, el signant.

Aquestes dues lletres estan datades a el Caire, el 21 d'agost de 1479. També una tercera, per entregar al patró de la caravella de Francesc Pastor, pregant-li porti a Jaume Ferrer a Nàpols, on va per quelcom important, advertint-li que va franc de ports i que l'ha d'ajudar i socórrer en qualsevol necessitat.¹⁰⁹

Prova l'autenticitat d'aquesta darrera lletra un altre document, de 26 d'abril de 1492, donat a conèixer pel professor Antoni de la Torre, on s'esmenta també la galera de Franci Pastor, al servei del duc de Calàbria.¹¹⁰

Segons Nicolau d'Olwer, entre les famílies catalanes establertes a l'illa de Xipre, hi havia la dels Ferrer, sense fixar època.¹¹¹

¹⁰⁸ LLUÍS NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya a la Mediterrània Oriental*, Barcelona, 1926, pp. 173-74.

¹⁰⁹ *Sentències catholicas*, lletra continguda en aquest llibre, sense paginar; V. COMA I SOLEY, obra esmentada, pp. 33-4.

¹¹⁰ A. DE LA TORRE I DEL CERRO, *Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos*, vol. IV, Barcelona, 1962, p. 39, Doc. 53.

¹¹¹ NICOLAU D'OLWER, obra esmentada, p. 170.

Jaume Ferrer fa despeses no especificades, l'11 de març de 1480,¹¹² És la darrera notícia coneguda com a servidor de la cort de Nàpols, durant un primer període, car anys més tard, tornarà a dita cort per un cert temps.

Aviat veurem com Jaume Ferrer està al servei de Frederic Enríquez i d'Anna de Cabrera, comtes de Mòdica i vescomtes de Cabrera i de Bas.

VI

ANNA DE CABRERA I FREDERIC ENRÍQUEZ, ALMIRALL MAJOR DE CASTELLA

Mentre Violant de Prades, vídua del comte de Mòdica, Bernat Joan de Cabrera, residia i moria a la seva casa barcelonina del carrer de Mercaders, el seu hereu, Joan I, visqué sempre a Sicília, al seu comtat de Mòdica, sense intervenir per res en els esdeveniments de Catalunya on, en canvi, va estar-hi alguns anys la seva muller Joana Ximenes de Foix.

En morir, el 1474, Joan II, el va succeir el seu fill Joan Bernat, però el sobrevisqué tan sols tres anys. Amb la seva mort, el comtat de Mòdica i el vescomtat de Cabrera i Bas passà a la seva germana Anna de Cabrera, donzella de 18 anys, resident a Sicília.

El comtat de Mòdica, amb uns deu mil vassalls i vint mil florins de renda anyal, fou cobejat per prínceps dels regnes de Nàpols i d'Aragó. Per qualche cosa digué Geroni de Zurita que el possessor del comtat de Mòdica podia introduir a Sicília «al que quisiere», per a regnar.

Per això, s'explica la renyida pugna diplomàtica entre diversos i poderosos pretendents per obtenir la mà d'Anna de Cabrera. Entre els principals aspirants coneguts hi havia l'Infant Enric d'Aragó, comte d'Empúries i nebot de Joan II; Felip Dalmau de Rocabertí, fill del vescomte de Peralada; Lleonard d'Alagon, comte d'Oristany, poderós magnat sard; un nét del comte de Prades i un dels fills del rei de Nàpols.

Joan II d'Aragó patrocina al seu fill natural Alfons d'Aragó, el futur arquebisbe de Saragossa. Segons Zurita, «... el Rey mandó

¹¹² V. COMA I SOLEY, *Santa Maria de Blanes*, p. 200.

en el negocio a los de su Consejo en Sicilia y se confirmaron que (el comtat de Mòdica) pertenecía de justicia a la Condesa doña Ana y por dar conclusión del negocio de este matrimonio envió el Rey a Sicilia a Antonio Geraldini, su Secretario, pero ello sucedió de suerte que aunque los Reyes desearon en gran manera que el matrimonio de Don Alfonso de Aragón y de la Condesa doña se efectuase, hubo de casar con don Enrique Enriquez, hijo mayor del Almirante Don Alonso Enriquez».¹¹³

Així, doncs, resta clar que Joan II no va patrocinar la candidatura del seu nebot Frederic Enriquez, com ha escrit un historiador gairebé sempre ben informat, car, en triomfar aquesta, quedà frustrat el projecte de boda amb Alfons d'Aragó, com desitjava el seu pare.

Els Enríquez descendien del rei Alfons XI de Castella. El seu fill Frederic, mestre Santiago, fou pare d'Alfons, la mare del qual fou una jueva, segons ben documentats historiadors.¹¹⁴

Aquest Alfons va adoptar el cognom Enriquez per ésser fillol del rei Enric de Trastàmara. En morir Didac Hurtado de Mendoza, almirall major de Castella, Alfons Enriquez va contraure matrimoni amb una filla del difunt, Joana de Mendoza, i fou nomenat Almirall Major de Castella pel rei. Des d'aleshores, el càrrec quedà vinculat al seu llinatge.¹¹⁵

Adjunto un esquema genealògic per ajudar a no confondre els almiralls de Castella del mateix nom i cognom, i per a conèixer millor el grau de parentiu entre aquests i altres Enriquez que s'esmenten en aquest treball. L'esquema presentat no pretén pas ésser

¹¹³ J. DE ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*. Los cinco libros postreros de la segunda parte, tomo IV, Zaragoza, any MDCLXVIII, Libro XX de los Anales, *Rey Don Hernando II el Católico*, p. 286, v.

¹¹⁴ GALÍNDEZ DE CARVAJAL, Ediciones a *Generaciones y semblanzas, de Fernán Pérez del Pulgar*; F. LAYNA SERRANO, *Historia de Guadalajara y sus Mendozas en los siglos XV y XVI*, vol. I, Madrid, 1942, pp. 67-8; FERMÍN CABALLERO, *Conquenses ilustres. Dr. Montalvo*, pp. 243 i s. Aquesta cita en: Américo Castro, *España en su Historia*, Buenos Aires, 1948, pp. 538-9; NURIA COLL, *Doña Juana Enríquez*, vol. II, C. S. de I. C., Madrid, 1953, p. 149; J. VICENS I VIVES, *Historia crítica de la vida y reinado de Fernando II de A.*, Institución Fernando el C., Zaragoza, 1962, pp. 19-20.

¹¹⁵ M. FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, *Colección de los Viajes y Descubrimientos que hicieron por mar los Españoles desde fines del siglo XV*, vol. I, Ediciones Atlas, Madrid, 1954, p. 272.

(1311-1350)

Lionor de Guzman

Vescomte de Cabrera, Comte de Mòdica i Almirall Major de Castella i de Granada

Frederic 1333 - 1357
Mestre de Santiago,
Una jueva

Alfons Enriquez I
(1354 - 1429) Almirall
Major de Castella,
Joana de Mendoza

Frederic Enriquez I
(†1473) Almirall M. de
C., Senyor de Medina
de Rioseco
Marina de Ayala
Teresa de Quinones

Enric Enriquez - Maria de Guzman
Comte d'Alba de Liste. Governador de
Galicia. Del Consell Reial

Pere Manrique
«Adelantado Mayor»
de Lleó

Alfons Enriquez
Comte d'Alba de Lis-
te. Del Consell Reial

Enric Enriquez de
Guzman, Capità Ge-
neral dels comtats de
Rosselló i Cerdanya

Alfons Enriquez II
(†1488) Almirall M. de
C., Senyor de Tarifa.
Maria de Velasco

Joana Enriquez
Joan II d'Aragó
Ferran el Catòlic
Isabel la Catòlica

Agnés Enriquez
L. Vázquez d'Acuña
Baille de Buendia

Enric Enriquez
Maria de Luna
Majordom Major. Ca-
pità de Baza. Tractat
de Tordesillas.

Francesc Enriquez
Cap flota castellana
el 1481.

Pere Enriquez de Quinones
«Adelantado» d'Andalusia
Beatriu de Ribera —
Caterina de Ribera

Francese Enriquez
«Adelantado» d'An-
dalusia. Baille de Ve-
lez-Málaga.
Frederic Enriquez
Amo de la «Casa de
Pilatos» a Sevilla. Ne-
bot del cardenal Men-
doza.

Frederic Enriquez II
(1457 - 1538) Almirall
Major de C. Vescom-
te de Cabrera. Conte
de Mòdica. Senyor de
Medina de Rioseco.
Anna de Cabrera
(sense successió)

Bernardo Enriquez
Comte de Melgar.
Isabel de Cabrera
(sense successió)

Ferran Enriquez
Almirall Major de C.
Duc de Medina de R.
Maria de Girón

Luis Enriquez
Almirall Major de C.
Ana de Cabrera

Beatriu Enriquez
Galceran de Reque-
sens. Almirall d'Ara-
gó. Comte de Triven-
to. Comte de Pala-
mós. Governador de
Catalunya.

Teresa Enriquez
Gutierre de Càrdenas
Comendador Major
de Lleó.

Aldonza Enriquez
Joan R. Folc IV
(1486-1518), Comte de
Cardona i de Prades.
Condestable d'Aragó.
Primer duc de Cardo-
na. Marquès de Pa-
llars.

la completa genealogia dels Enríquez, nombrosa família composta de diverses branques, sinó tan sols la dels personatges abans indicats. Tal complexitat ha fet que moltes obres històriques confonguin uns Enríquez amb d'altres, àdhuc autors tan acreditats com Jaume Vicens i Vives.¹¹⁶

La pròpia línia troncal dels Enríquez, els almiralls majors de Castella, ha estat ben poc estudiada.

És cert que cometeren l'error d'enxestarse a viure en llur casa pairal de Medina de Rioseco, gairebé al centre de la Península, allunyats de la mar. També és veritat que el segon i el tercer dels almiralls manegaren més la llança, en bregues endins, que no pas lluitaren comandant estols, i llurs actes foren ben poc profitosos per a la Marina. Però, tant Fernàndez Duro, historiador de la Marina de Castella,¹¹⁷ com els continuadors Pérez Embid¹¹⁸ i García Chico,¹¹⁹ jutgen equivocadament amb el mateix criteri al primer i quart Enríquez, almiralls, sense tenir en compte o desconèixer llurs mèrits.

El darrer, únic que ací ens interessa, Frederic Enríquez II (1457-1538), ha estat vist com el seu pare i el seu avi, encastellat a Medina de Rioseco, d'espatlles a la mar.

Els que això diuen, ignoren o obliden que va passar moltes temporades a la seva vila marinera de Blanes i que visqué una colla d'anys a Sicília, en el seu comtat de Mòdica.

Després d'una perseverant recerca, puc dir que va arribar a aquella illa a finals de l'any 1476, a l'edat de 18 anys, i no va retornar de manera definitiva a Espanya fins a l'any 1487, o sigui, que estigué a Sicília uns onze anys, en plena aptitud física i intel·lectual.

Llavors, degué aprendre la llengua italiana i els coneixements nàutics que podien adquirir-se en una illa tan estratègica i de gran tradició cultural.

Tanmateix, cal fer una mica d'història retrospectiva.

¹¹⁶ NÚRIA COLL, obra esmentada, vol. I, Madrid, 1953, pp. 72-3; J. VICENS VIVES, obra esmentada, p. 17; *Juan II de Aragón*, Editorial Teide, Barcelona, 1953, p. 17.

¹¹⁷ *Historia General de España* por la Real Academia de la Historia, 1894; C. FERNÁNDEZ DURO, *Historia de la Marina de Castilla, Capítulo II. Almirantes de Castilla*, pp. 342-47.

¹¹⁸ F. PÉREZ EMBID, *El Almirantazgo de Castilla hasta las Capitulaciones de Santa Fe*, Anuario de Estudios Americanos, vol. I, Sevilla, 1944, pp. 21-45.

¹¹⁹ E. GARCÍA CHICO, *La Ciudad de los Almirantes. Su Historia y Tesoro Artístico*, Valladolid, Imprenta de la Diputación Provincial, 1945, pp. 228-9.

De bell antuvi, tenir present que Ferran i Isabel aconseguiren regnar a Castella gràcies a la decisiva ajuda de Frederic Enriquez I, almirall major de Castella, pare de Joana Enriquez i avi de Ferran el Catòlic. Ell salvà a Isabel de caure en mans dels partidaris d'Enric IV, i a ell es deu que pogués realitzar-se l'enllaç matrimonial dels Reis Catòlics, el 19 d'octubre de 1469, a Valladolid, essent padrí de boda dit avi.

Joan II d'Aragó, casat amb la filla de l'Almirall de Castella, fou l'artífex del matrimoni del seu hereu amb Isabel que «en qüestió de popularitat començà gairebé en zero, per aconseguir després temperatures altíssimes», com diu un modern i bon biògraf de la reina Isabel, el qual també es pregunta i contesta: «En plena eferescència nobiliària, ¿quines famílies acompanyaren i s'adheriren a Isabel en el seu matrimoni? Entre les de categoria, exclusivament les estirps del Enriquez, Carrillo i Manrique, força compromeses amb el regne d'Aragó, per llaços de sang o d'interessos».¹²⁰

El castell dels Enriquez, a Medina de Rioseco, fou la seu de Ferran i Isabel, reis de Sicília, abans de ser-ho de Castella, des del 10 de desembre de 1470 fins a mitjans de novembre de 1471.¹²¹

Així, doncs, resulta que durant onze mesos convisqueren en estreta intimitat els futurs Reis Catòlics amb llur avi Frederic Enriquez I, llur oncle Alfons Enriquez II i llur cosí Frederic Enriquez II, llavors un jove de 14 anys.

Els reis, el 15 de febrer de 1475, concediren a Alfons Enriquez, almirall major, del Consell Reial, la mercè dels dos terços pertanyents als sobirans dels quints de les presses, botí i ganàncies que s'haguessin fet a les mars i rius, així com poder i facultat per a construir un molí sobre el riu Guadalquivir, prop de la ciutat de Sevilla.¹²²

Per aquest temps, dit Alfons era senyor de la fortalesa i vila de Tarifa,¹²³ així com de les torres de Gigonza i de Lopera, en les

¹²⁰ TARSICIO DE AZCONA, O. P. M. Cap., *Isabel la Católica*, B. A. C., Madrid, 1964, pp. 149-56.

¹²¹ J. VICENS I VIVES, *Historia crítica de la vida y reinado de Fernando II de de Aragón*, pp. 287-8.

¹²² Archivo de Simancas, Registro General del Sello, vol. I, Valladolid, 1950, documentos núms. 203 i 204.

¹²³ Archivo de Simancas, Registro General del Sello, vol. I, Documentos números 210 y 2.994.

costes de Càdiç.¹²⁴ Fou nomenat, el 8 de setembre de 1477, jutge major de les suplicacions de la ciutat de Sevilla i *Caballero Veinticuatro* de la mateixa.¹²⁵

En la vida de Frederic Enriquez II influïren de manera decisiva uns esdeveniments que si bé foren explicats pels cronistes de l'època, aquests, atents només als fets anecdòtics, no posaren esment en la transcendència de llurs conseqüències ulteriors.

Hernando del Pulgar, el cronista dels Reis Catòlics que narra amb més pormenors el succés alludit, el data equivocadament a l'any 1481,¹²⁶ puix que està comprovat documentalment que en aquest any Frederic feia temps que era a Sicília, on va contraure matrimoni amb Anna de Cabrera.

Donat que la reina Isabel va passar gairebé tota la primavera de 1476 a Valladolid,¹²⁷ on tingueren lloc els fets que seguidament veurem, és de creure que varen ocórrer aleshores, quan Frederic «no ha veinte años».¹²⁸ D'altra banda, a l'esmentada primavera, es celebraren festes a Valladolid, amb motiu de la victòria de Peleagonzalo i el rei Ferran partí vers Catalunya.¹²⁹

Conta la crònica d'Hernando del Pulgar que, mentre es celebrava una festa, a Valladolid, al palau de la reina, ella present, però sense el rei per estar ell absent, hi hagué una baralla entre Frederic, fill de l'Almirall, i Ramir Núñez de Guzman, senyor de Toral, «sobre el asiento cerca de las damas», del qual fet el primer es sentí ultratjat.

L'endemà, hom exposa a la reina el temor de que ambdós cavallers volien resoldre llur discòrdia per la violència. Llavors, manà a Garcilaso de la Vega, el seu mestre-sala, que Ramir Núñez de Guzman quedés detingut al seu habitacle i que Frederic Enriquez ro-

¹²⁴ Archivo de Simancas, Registro General del Sello, vol. I, Doc. n.º 2.602.

¹²⁵ A. de S. Registro General del Sello, vol. I, Docs. núms. 2.662 y 2.663.

¹²⁶ HERNANDO DEL PULGAR, "Crónica de los Reyes Católicos", *Crónicas de los Reyes de Castilla*, vol. II, Ediciones Atlas, Madrid, 1953, p. 359.

¹²⁷ Archivo de Simancas, Registro General del Sello. Els documents núms. 1.148 al 1.322. (des de 10 de maig fins el 29 de juny de 1476), estan datats a Valladolid, on estava la Cort Reial; J. VICENS I VIVES, obra esmentada, p. 465; Rdo. P. LUCIANO SERRANO, *Los Reyes Católicos y la ciudad de Burgos*, C. S. de I. C., Madrid, 1943, pp. 162 i 177.

¹²⁸ HERNANDO DEL PULGAR, crònica i vol. esmentats, p. 359.

¹²⁹ TARSICIO DE AZCONA, obra esmentada, pp. 267-9 i 335.

mangués reclós a la casa del seu pare, i no sortís sense una llicència reial. També ordenà a ambdós que no lluitessin, car ella procuraria endegar llur discòrdia amb justícia. Establerta la treva, manà guardar-la, advertint que seria castigat l'infractor.

Frederic, el més ressentit, volgué venjar-se i, per no rebre l'ordre de la reina, s'absentà. Ella, en conèixer tal cosa, alliberà a Núñes de Guzman «e dióle su seguro que no recibiria daño ni injuria».

Al cap de pocs dies, quan aquest cabalgava per la plaça de la vila, confiat amb el *seguro* de la reina, se li apropiaren tres emmassarats i li donaren «ciertos palos».

Isabel, indignada per aquest procedir, va muntar a cavall i, sense cap escorta ni companyia, es dirigí, sota forta pluja, a Simancas, castell de l'Almirall.

En arribar-hi, la reina digué a Alfons Enriquez, allí present: «Almirante, dadme luego a don Fadrique vuestro hijo para facer justicia dél, porque quebrantó mi seguro».

L'Almirall li respongué: «Señora no le tengo, ni sé donde está».

La sobirana va replicar-li: «Pues no me podéys entregar vuestro fijo, entregadme esta fortaleza de Simancas, o la fortaleza de Rioseco».

Alfons Enriquez li digué: «Señora, pláceme de buena voluntad entregaros estas fortalezas e todas las otras que tengo».

Després, va cridar al batlle i, davant de la reina, va manar que entregués el castell a la persona que ella designés. Isabel donà ordre a tots els homes de la guarnició de quedar sota el comandament del capità Alfons de Fonseca, el qual va cercar vanament al jove Frederic.

Quan la reina retornà a Valladolid hagué de quedar-se al llit pel disgust, la forta cabalcada i la mullena sofertes. Preguntada per les seves molèsties, va respondre: «Duéleme este cuerpo de los palos que dió ayer Don Fadrique contra mi seguro».

Alfons Enriquez, per a calmar la indignació de la sobirana contra ell i la seva parentela, es decidí a cercar el seu fill i entregar-lo.

Als pocs dies, Pere Fernández de Velasco, condestable de Castella, germà de la mare de Frederic Enriquez, portá aquest al palau de la reina, tot dient-li: «Señora, yo trigo aqui a Don Fadrique mi sobrino, e le entrego a Vuestra Señoria para que mande facer dél lo que por bien tuviere, pero humildemente le suplico que considere que no ha veinte años, e que esta edad no es aun bien capaz para

saber el acatamiento é obediencia que se debe á los mandamientos reales: faga Vuestra Alteza dél, ó la justicia que quisiere, ó la misericordia que debe».

Isabel no volgué veure a Frederic i manà a un batlle de la cort que el portés pres a la vista del públic, per la plaça de Valladolid i després fos tancat al castell d'Arévalo, on estigué «en prisiones muy estrechas y en lugar que nadie le veia, salvo el que le proveia de lo necesario».

Estigué detingut durant un temps, però considerant que era cosí del rei, «fue suelto e desterrado para el Reyno de Sicilia; é fué le mandado por la Reyna que no entrase en Castilla sin su mandamiento, so grandes penas».¹³⁰

Aquesta narració es presta a diverses consideracions. En primer lloc, Isabel hagués reaccionat probablement de manera menys impetuosa, si els fets narrats no haguessin ocorregut durant els primers anys del seu regnat, els més gelosos de dignitats i prerrogatives, i si el seu marit, sempre tan prudent, no hagués estat absent.

El biògraf de la reina abans predit reconeix que, en la seva joventut, estava «en possessió d'un caràcter vehement que només en la maduresa de la vida lograria dominar dòcilment».¹³¹

A més, Isabel estava llavors malhumorada per haver marxat el seu marit a Catalunya, en contra del seu parer. El fet de que el rei fos oncle i cosí de l'Almirall i del seu fill, potser els fou més adwers que favorable, donat l'estat psicològic de la reina.

És cert que la conducta de Frederic era reprobable, però en ella influí, a més de la seva joventut, l'excessiva familiaritat amb Isabel, per haver conviscut junts uns onze mesos al castell de Medina de Rioseco i per tractar-se d'una cosina germana.

Frederic, en compliment de l'ordre de la reina, degué arribar a Sicília a finals de l'any 1476, als 19 anys d'edat.

És probable que els primers temps d'estada a Sicília els passés al ducat de Noto, car els reis de Sicília, Ferran i Isabel, eren, ensem, ducs de Noto, senyoriu de l'illa al costat del comtat de Mòdica.

Així hom s'explica que el jove Enriquez tingués moltes avinenteses per a conèixer a Anna de Cabrera, la futura muller.

¹³⁰ HERNANDO DEL PULGAR, crònica i vol. esmentats, *Cap. C. del debate que ovo entre Don Fadrique Enríquez, e Ramiro Nuño de Guzmán*, pp. 359-60.

¹³¹ TARSICIO DE AZCONA, obra esmentada, p. 182.

Per això, és de creure que la boda, la qual els historiadors suspicços suposen de conveniència, molt bé pogué ésser un matrimoni d'amor.

Convé transcriure de bell nou els mots del veraç Zurita: «Aunque los Reyes desearon en gran manera que el matrimonio de Don Alonso de Aragón y de la Condesa Ana se efectuase, huvo de casar con Don Fadrique Enriquez, hijo mayor del Almirante Don Alonso Enriquez».

Sense atrevides conjectures amb els mots «huvo de casar», sembla cosa certa que fou la pròpia Anna de Cabrera la que va escollir al seu marit entre nombrosos pretendents, per damunt de la voluntat del monarca aragonès i dels reis de Castella i Sicília.

També cal reconèixer que aquests degueren accedir als desitjos d'Anna de Cabrera com un mal menor, car, al cap i a la fi, Frederic Enriquez era un parent, amb l'aliança del qual podien comptar per a la defensa de Sicília.

Quan aquest anà desterrat a l'illa, no podia pas preveure, aleshores, que Anna de Cabrera seria l'hereva del comtat de Mòdica i dels vescomtats de Cabrera i de Bas, car el 1476 encara era viu el seu germà Joan Bernat, possessor dels mateixos, el qual morí un any més tard.

Si Frederic Enriquez tenia 19 anys quan va arribar desterrat a Sicília, Anna de Cabrera gaudia de 18 primaveres, edats ben propícies a un idilli.

Anna de Cabrera va rebre la investidura del comtat de Mòdica el setembre de 1477, però la seva boda no es celebrà en aquest any, com algú ha escrit, car els capítols matrimonials no es firmaren fins el 5 de febrer de 1479, a Mòdica, i no es ratificaren fins el 21 de juliol de 1480, a Toledo. La boda es celebrà en aquest any.¹³²

El pare del nuvi havia ofert a la seva futura nora la vila de Tamariz de los Campos. La presa de possessió tingué lloc el 24 de maig de 1481, i actuà com a procurador d'Anna de Cabrera, Joan Ferrer, el qual prèviament havia requerit al notari de Barcelona, Galceran Bertran, perquè donés fe de l'esmentada possessió.¹³³

¹³² J. M. DE SOLÁ-MORALES, *Iconografía Local de la Baja Edad Media. Una aportación nueva a la iconografía de los vizcondes de Bas, D. Fadrique Enriquez y D.ª Ana de Cabrera*, revista "Pyrene", núm. 55, Olot, 1955, pp. 1.527-8.

¹³³ V. COMA I SOLEY, obra esmentada, p. 38.

Crec que dit Joan Ferrer era germà de Jaume Ferrer de Blanes. El darrer residia en aquesta vila com a mercader, el novembre de 1481, l'any 1482 i més tard, tenint relacions amb els vescomtes de Cabrera.

Joan Ferrer, de Vidreres, fou nomenat sub-veguer de Girona per Alfons el Magnànim, però Joan II va designar a una altra persona, el 1458, no sense la protesta del postergat.¹³⁴ Només per aquest sol motiu, hom comprèn veure'l al servei d'Anna de Cabrera en pugna amb Isabel de Cabrera, muller del comte de Prades, partidari de Joan II.

Podria ésser el mateix Joan Ferrer, comissari general de l'exèrcit de la Diputació General Catalana, comandat per Joan Bernat de Cabrera, el febrer de 1461.¹³⁵

D'aquest Joan Ferrer, amo de la ferreria de Vidreres, caldrà parlar-ne més endavant.

Sobre Frederic Enriquez és de gran interès saber que, el 30 de juliol de 1481 signa com a testimoni, al costat del seu pare, al castell de Simancas. En el document consta: «el conde de Mòdica». Això implica dues coses: que llavors ja estava casat i que podia venir a Espanya.¹³⁶

Aleshores, sota el seu mecenatge vingué a la nostra península el gran humanista sicilià Lucio Marineo Sículo, el futur cronista dels Reis Catòlics i capellà del rei.¹³⁷

Una clàusula dels capítols matrimonials disposava que Frederic havia de residir amb la seva muller al comtat de Mòdica. Des de la seva boda fins a mitjans de 1487, visqueren principalment a la ciutat de Mòdica, a l'actual província de Ragusa, a l'angle sud-oriental de l'illa, on conflueixen dos pregons colls, a les vessants dels quals hi ha les cases i damunt un turó pedregós el castell, avui una desferra.

¹³⁴ LL. BATLLE I PRATS, *Diplomatario gerundense de la reina D.ª Juana Enriquez*, ANALES DEL I. E. G., vol. XVI, Girona, 1963, p. 36; S. SOBREQUÉS I VIDAL i LL. BATLLE I PRATS, *Diplomatario gerundense del rey Juan de Navarra en la lugartenencia de Cataluña (1454-1458)*, Anuario de Estudios Medievales 4, Barcelona, 1967, pp. 437 i 461.

¹³⁵ ANTONI ROVIRA I VIRGILI, obra i vol. esmentats, p. 479.

¹³⁶ M. FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Obra esmentada, vol. I, Madrid, 1954, p. 293.

¹³⁷ LUCIO MARINEO SÍCULO, *Vida y hechos de los Reyes Católicos*. Nota preliminar per JACINTO HIDALGO, Ediciones Atlas, Madrid, 1943, pp. 5-6.

També residiren en llur baronia d'Alcamo, a l'actual província de Trapani al nord-occidental de Sicília, on fundaren l'església de Santa Maria *di Gesù*, atesa per menorets observants, on encara avui hom pot admirar una bellíssima tela, obra del pintor Pietro Rozzalone, la *Madonna delle Gracie*, als peus de la qual figuren representats els donants, Anna de Cabrera i Frederic Enriquez.¹³⁸

La baronia d'Alcamo estava pròxima al feu de Mazzara, a la mateixa illa, senyoriu de la reina de Nàpols, germana de Ferran el Catòlic.¹³⁹

La proximitat d'aquestes possessions, de manera semblant a les del comtat de Mòdica i el ducat de Noto, i el parentiu de llurs amos, explica les relacions hagudes entre ells, així com el fet de passar Jaume Ferrer de Blanes del servei de la reina de Nàpols i del seu fill Alfons, al servei dels comtes de Mòdica.

Frederic Enriquez va poder adquirir experiències marineres en els seus ports de la baronia d'Alcamo i en el port de Pozzallo, del comtat de Mòdica, així com augmentar els seus coneixements nàutics en contacte amb els competents almiralls catalans al servei dels reis de Sicília que alhora ho eren de Castella. D'aquells que no deixaven res a l'atzar, és presumible que feren allò necessari perquè el futur Almirall Major de Castella es preparés per a estar a l'altura de la seva missió.

Si bé el seu pare, Alfons Enriquez, va morir pel maig de 1485,¹⁴⁰ el comte de Mòdica tardà en traslladar la seva residència a Espanya i encara més a prendre possessió del càrrec d'Almirall.

El professor de la universitat de Sevilla, Joan Manzano, en una excel·lent obra, s'estranya amb raó del llarg període que l'Almirallat castellà quedà vacant, és a dir, des de maig de 1485 fins el 14 de febrer de 1490, desconeixent les seves causes.¹⁴¹

L'atenta lectura d'un document, ja publicat per Navarrete, explica en part aquesta anomalia.

L'Almirall Alfons Enriquez II fa saber a tots els subordinats de

¹³⁸ J. M. DE SOLÀ-MORALES, article, revista i número esmentats, pp. 1.523-25.

¹³⁹ F. FERNÁNDEZ MURGA, *Juana de Aragón, reina de Nápoles. Studi in onore de Riccardo Filangieri*, vol. II, p. 188.

¹⁴⁰ Archivo de Simancas, Registro General del Sello, vol. IV, Valladolid, 1956, documents núms. 733 i 1.635; J. MANZANO MANZANO, *Cristóbal Colón, Siete años decisivos de su vida, 1485-1492*, Ediciones Cultura Hispánica, Madrid, 1964, p. 45.

¹⁴¹ J. MANZANO, obra esmentada, pp. 299 i 492-3.

l'Almirallat, entre d'altres disposicions, la següent: «... es mi voluntad quel dicho mi oficio no reciba daño ni esté asi perdido, que Francisco de Soria, mi criado, sea mi lugarteniente de Almirante, e tenga por mi el dicho oficio de Almirantazgo en todas esas dichas ciudades, villas y lugares y en todas sus jurisdicciones, y en todos los mares y rios y estríos, e obras del dicho Arzobispado de Sevilla e su obispado de Cadiz desde hoy día de la fecha desta mi carta de poder, tanto quanto mi voluntad fuere; e sea recibido en el cabildo de la dicha ciudad de Sevilla por uno de los veinticuatro caballeros en mi lugar, e con el dicho oficio de Almirantazgo en mi ausencia goce el dicho oficio de Veintecuatría, y voz y voto en el dicho cabildo...».

El document està datat a la vila de Simancas, el 30 de juliol de 1481, y signa, entre d'altres testimonis, «el conde de Mòdica, su hijo».¹⁴²

Així, doncs, l'esmentat nomenament i cessió de funcions fou feta amb el coneixement i beneplàcit de Frederic Enriquez.

Quan aquest darrer ja estava en possessió del càrrec d'Almirall Major de Castella s'entregà, l'abril de 1492, a Cristòfol Colon un testimoniatge de les cartes de mercè, privilegis i confirmacions que tenia Alfons Enriquez II, en raó del seu càrrec d'Almirall Major. El testimoniatge és expedit per Francesc de Soria, «Lugarteniente de nuestro Almirante Mayor de Castilla».¹⁴³

Això palesa que Francesc de Soria, després d'haver tingut la confiança del primer almirall que el va nomenar, la gaudí també del seu successor.

Si Frederic Enriquez, per la mort del seu pare, es veia obligat a venir a Espanya, també tenia el deure de deixar en seguretat i ordre la baronia d'Alcama i el comtat de Mòdica, on havia promès residir, en els capítols matrimonials.

D'altra banda, abans d'ocupar-se dels afers de l'Almirallat de Castella (cregut, a més, que estava en bones mans), havia de prendre possessió del senyoriu de Medina de Rioseco i d'altres béns de Castella, així com recuperar el vescomtat de Cabrera i Bas, pertanyent a la seva muller i usurpat pel comte de Prades, com a marit d'Isabel de Cabrera.

¹⁴² M. FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, obra i vol. esmentats, pp. 292-3.

¹⁴³ M. FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, obra i vol. esmentats, p. 262.

La primera notícia documental del retorn del comte de Mòdica a Espanya és una provisió signada pels Reis Catòlics, el 10 d'agost de 1487, al campament reial del setge de Màlaga (conquerida vuit dies després), a prec de Frederic Enriquez, almirall major de Castella, en virtut de la qual notifiquen als còsuls i mercaders genovesos, residents a Sevilla, que si durant un cert plaç la ciutat de Gènova no retorna al dit almirall les mercaderies, joies, or i d'altres coses que en aigües de Marsella li foren robades per Montenegro Bugol i d'altres genovesos, s'expedirà contra els notificats carta de marca i represàlies.¹⁴⁴

¿El referit robatori tingué lloc mentre s'efectuava el trasllat d'objectes de la seva residència de Sicília a la de Castella? És probable. Recordem que llavors hom navegava sense allunyar-se massa de les costes.

Alonso de Palencia conta en la seva crònica que l'almirall Enriquez de Cabrera estigué al setge de Màlaga.¹⁴⁵

Fernández Duro afirma que embarcà a la flota de bloqueig de Màlaga.¹⁴⁶

Hernando del Pulgar addueix que, entre els assetgadors de Màlaga, hi havien sicilians,¹⁴⁷ i que l'armada naval estava comandada per quatre capitans, un d'ells, «el conde de Trevento».¹⁴⁸

Fa referència a Galceran de Requesens, comte de Trivento i Avellino, comte de Palamós i Capità General de la flota del rei de Nàpols, casat en segones núpcies amb Beatriu Enrique de Velasco, germana de l'almirall Frederic II.¹⁴⁹

Galceran de Requesens, a l'esmentat bloqueig de Màlaga, portava com a segons capitans a Francesc de Pau, empordanès, Francesc Torrelles i Pere Busquets.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Archivo de Simancas, Registro General del Sello, vol. V, Valladolid, 1959, document núm. 850.

¹⁴⁵ ALONSO DE PALENCIA, *Décadas*, Colección de Escritores Castellanos, Edición Paz y Mella, vol. V, Madrid, 1909, p. 289.

¹⁴⁶ C. FERNÁNDEZ DURO, obra esmentada, pp. 342-47.

¹⁴⁷ HERNANDO DEL PULGAR, crònica esmentada, vol. II, cap. CXVIII, p. 259.

¹⁴⁸ HERNANDO DEL PULGAR, vol. esmentat, cap. CCV, p. 291.

¹⁴⁹ P. NEGRE I PASTELL, *El linaje de Requesens*, ANALES DEL I. E. G., vol. X, any 1955, pp. 114-15.

¹⁵⁰ FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, obra i vol. esmentats, p. 292; A. RUMEU DE ARMAS, *Colón en Barcelona*, Sevilla, 1044, p. 44.

Llavors, era cap suprem de les flotes castellana i catalana unides, Bernat de Vilamarí II, per haver mort el seu pare, Joan de Vilamarí, el primer designat.¹⁵¹

Aquests dos almiralls de gran renom també varen participar, amb llurs estols, a la defensa de Sicília durant l'estada de Frederic Enriquez, comte de Mòdica, a l'illa, en assenyalades circumstàncies.¹⁵²

Resta, doncs, palès que el vescomte de Cabrera tingué moltes oportunitats per assolir una bona formació nàutica, donada la seva capacitat intel·lectual ben reconeguda.

D'aquest almirall, certs historiadors n'han donat una imatge desfigurada, mer navegant només apte per acompanyar princeses, i sense altre horitzó habitual que el de la Meseta de Castella. És ben diferent la seva veritable personalitat.

VII

JAUME FERRER I ELS VESCOMTES DE CABRERA

Frederic Enriquez i Anna de Cabrera varen atorgar, el 1508, una donació a favor de Jaume Ferrer de Blanes, en la qual consta que aquest estigué al servei dels primers «desde comienzos de nuestro estado», és a dir, de llur boda.¹⁵³

Per haver-se celebrat aquesta dintre el segon semestre de 1480, daten de llavors els serveis fets als comtes de Mòdica per Jaume Ferrer.

Precisament és en aquell any quan s'esmenta el seu nom per primera vegada en els protocols notariais de Blanes.

¹⁵¹ R. TORRENT I ORRI, *El almirante Bernardo de Vilamarí I*, "Revista de Gerona", núm. 6, primer trimestre 1959, p. 68.

¹⁵² CONSTANTINO MARINESCO, *Los Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos*, publicados por Antonio de la Torre y su importancia para la historia general. Pensamiento político, política internacional y religiosa de Fernando el Católico. V Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Zaragoza, 1956, pp. 72-3 i 77.

¹⁵³ J. CORTILS I VIETA, *En Jaume Ferrer de Blanes. La Renaixensa*, "Revista Catalana", any XXII, Barcelona, 1892, pp. 673-82; V. COMA I SOLEY, *Santa Maria de Blanes*, pp. 194-98.

L'«honorable Jaume Ferrer, mercader», el 14 de novembre de 1480, estableix un cens a favor de l'*Almoïna* de Blanes, és a dir, de la institució benèfica dita Pia Almoïna.¹⁵⁴

Jaume Ferrer, mercader, habitant de la vila de Blanes, absent, però com si fos present, és nomenat, el 23 de febrer de 1482, procurador general, sense cap limitació, per Margarida, vídua de Joan Ferrer, amo d'una ferreria de Vidreres, la qual habita a Blanes.¹⁵⁵

Crec que dit Joan Ferrer és el germà gran de Jaume Ferrer, que va actuar, el maig de 1481, com a procurador d'Anna de Cabrera, en la presa de possessió de la vila de Tamariz de los Campos, donada a ella com a dot.

Cal recordar que les ferreries, igual que les panaderies i carnisseries, eren conferides pels reis i senyors feudals a servidors distingits o a altres persones mitjançant una quantitat dinerària, com a font de recursos. Els concessionaris tenien l'explotació, però els treballs els feien gent assalariada.

Jaume Ferrer, mercader, signa, com a testimoni, una escriptura atorgada a Blanes, el 31 de desembre de 1482.¹⁵⁶ En una altra, l'11 de maig de 1483, fa de testimoni l'«honorable Jaume Ferrer, botiguer».¹⁵⁷

Hom ha de creure que Jaume Ferrer va entrar al servei dels vescomtes de Cabrera per recomanació de la reina de Nàpols, cosina germana de Frederic Enriquez, per considerar que el primer, procedent de Blanes, era persona ben idònia per a cooperar eficaçment en la feixuga tasca de recuperar el vescomtat de Cabrera la seva legítima propietària, la comtesa de Mòdica.

El vescomtat de Cabrera estava llavors en poder d'Isabel de Cabrera, filla de Bernat Joan de Cabrera, casada amb el comte de Prades, el qual, amb el pretext de que la seva muller encara no havia cobrat el seu dot, s'incauta de l'usdefruit del patrimoni vescomtal, amb el consentiment de Joan II.

¹⁵⁴ Arxiu Històric Provincial de Girona, *Blanes*, vol. núm. 21, sense foliar. Notari Francesc Manresa, anys 1502 i 1503. L'escriptura de 10 de febrer de 1502 tracta del censal esmentat, establert per Jaume Ferrer, el 14 de novembre de 1480.

¹⁵⁵ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. núm. 19, sense foliar. Notari Francesc Manresa, protocol de 23 de febrer de 1482.

¹⁵⁶ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. núm. 19, sense foliar, protocol de 31 desembre 1482.

¹⁵⁷ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. núm. 19, protocol de 11 de març 1483.

En els vescomtats de Cabrera i Bas varen actuar com a procuradors generals dels comtes de Prades, des de 1474 fins el 1488, per ordre successiu, Francesc Sala, coper del rei; Martirià Amalric, notari d'Olot; Antoni de Fluvià, senyor de la casa de Torrelles, del terme del castell de Montclús, a Palautordera, secretari del comte de Prades, i Francesc Manresa, membre d'una família de diversos notaris de Blanes.¹⁵⁸

La reina de Nàpols, el juny de 1488, escriu una lletra al seu cosí Frederic Enriquez, en la qual consta que Jaume Ferrer, aleshores, estava casat, ja que Joana d'Aragó prega al seu cosí que dit Ferrer pugui «transferir su casa aqui a esta ciudad (de Nàpols) y traer su mujer». Posteriorment, afegeix: «... con toda su casa y con la dicha mujer puede volver a nuestro servicio».¹⁵⁹

He trobat dos importants documents que donen a conèixer que la muller de Jaume Ferrer es deia Joana Pujadas, filla de Jaume Pujadas, agricultor, i de la seva esposa Rafaela, de la parròquia de Sant Esteve de Tordera. Joana, en el seu testament, escull sepultura a l'església de Santa Maria de Blanes, en el sepulcre del seu marit.¹⁶⁰

Ambdós degueren contraure matrimoni entre els anys 1482 i 1484.

¿Per quin motiu Jaume Ferrer abandonà Blanes, on deixava la seva muller, per a retornar a Nàpols?

Hom ho ignora. Però, si tenim en compte que aquest, el 1482, tenia 33 anys, és natural que no es conformés a vegetar en aquella vila, quan Catalunya sofria llavors una forta crisi econòmica, originada principalment per la revolta dels pagesos de remensa, víctimes de certs mals usos, la qual va arruïnar els camps de la diòcesi gironina; i per establir-se, a Barcelona, la nova i activa Inquisició castellana, la qual substituïa a la catalana, antiga i inoperant, fet que provocà la fugida a l'estranger dels jueus conversos, amb llurs quantiosos béns.

¹⁵⁸ J. M. DE SOLÀ-MORALES, treball esmentat; *Los procuradores generales del vizcondado de Bas*, revista "Pyrene", any IV, núm. 59, Olot, 1957, pp.1.652 i 1.657.

¹⁵⁹ *Sentencias catholicas*, sense foliar, lletra de Joana d'Aragó, reina de Nàpols, al seu cosí Frederic Enriquez; V. COMA I SOLEY, *Jaime Ferrer de Blanes y el Descubrimiento de América*, pp. 42-3.

¹⁶⁰ A. H. P. de G., *Blanes*, vol. núm. 48, sense foliar. Notari Antoni Pujadas, any 1526. Testament de Jaume Ferrer de Blanes, atorgat el 19 de gener de 1526.

Per a Jaume Ferrer, en la plenitud de la vida, mercader i lapidari, probable descendent de conversos, el retorn a Nàpols s'imposava. A més, és possible que els seus serveis haguessin estat demanats per la reina de Nàpols, donada l'estima que li tenia.

Els vescomtes de Cabrera i Bas no varen prendre possessió de llurs vescomtats fins el febrer de 1488. Amb tal motiu, estigueren a Blanes.

El 26 de l'esmentat mes, davant del notari Francesc d'A. Manresa, atorgaren a la vila els següents privilegis: els laudemis pagats i les remissions fetes a poders ilegals del vescomtat tenien validesa, sempre que fossin actes autèntics. Els oficials del vescomtat, abans d'exercir llur ofici, havien de prestar jurament d'observar lleialment els privilegis, costums i ordinacions de la vila. Els blanencs podien reunir-se per a celebrar Consell general, una vegada demanada llicència al batlle, encara que no fos obtinguda. Els batlles havien d'ésser rellevats cada tres anys. Tots els càrrecs públics de la terra, a excepció de procurador general i de les castellanies, havien d'ésser exercits per persones naturals del vescomtat. Cap notari no podia ésser jutge ni lloctinent. Els notaris, abans d'exercir llur ofici, havien de prestar jurament i homenatge de no exigir, per llurs salaris, més dels preus de la tasa establerta, ni podien exigir ni executar cap falta de pagament sense abans oficiar al jutge. Els homes de la terra en cap temps no podien ésser obligats a pagar castellatge. Per a celebrar justícia, el jutge només podia cobrar 16 diners per cada seient. Els senyors vescomtes no podien vendre ni empenyorar cap parcel·la del terme de la vila, sinó tan sols l'usdefruit per un plaç màxim de quatre anys.¹⁶¹

Quan Frederic Enriquez, per defunció del seu pare, Almirall Major de Castella, va anar a viure, junt amb la seva muller, a la casa pairal, el vescomtat de Cabrera i Bas es governava per mitjà d'un Procurador General i d'un capità a cada castell, vinguts de Castella.

Segurament fou per a suavitzar aquestes mesures tan poc grates als naturals del vescomtat, que llurs senyors conferiren els altres càrrecs públics a oriunds de la terra. Per exemple, el 10 de no-

¹⁶¹ J. CORTILS I VIETA, *Noticia de los antiguos privilegios de la villa de Blanes*, "Revista de Gerona", vol. V, any 1881, pp. 51-2.

vembre de 1488, concediren la *batllia* perpètua de la vila de Sant Celoni a favor de Jaume Julià.¹⁶²

Per a seguir les petjades de Jaume Ferrer tenen força interès dues lletres de Joana d'Aragó: una patent a favor de Jaume Ferrer, joier de la casa reial, datada el 9 de maig de 1488, ordenant a totes les autoritats del regne que li donin tota mena de facilitats, bon tracte i ajuda per a recórrer el regne i sortir d'ell per a comprar joies; i una carta, datada el 27 de juny del mateix any, escrita des del castell Nou de Nàpols, dirigida al seu cosí Frederic Enriquez, lletra que havia de ser-li entregada a mans per Jaume Ferrer, el recomanat d'ella.¹⁶³

D'aquests documents, inclosos en l'apèndix documental ,números VI i VII, se'n treuen les següents conclusions:

1.ª Alguns anys abans del mes de maig de 1488, Jaume Ferrer visqué a Blanes durant un cert temps, junt amb la seva muller, la qual, més tard, ella sola romangué en la vila.

2.ª Jaume Ferrer, com a vassall dels vescomtes de Cabrera, necessitava llur autorització per a traslladar la seva residència, casa i muller de Blanes a Nàpols.

3.ª Abans de residir a Blanes, havia servit a la reina de Nàpols, perquè, en la referida carta, demana que «pueda bolver a nuestro servicio», referint-se a Jaume Ferrer.

4.ª Aquest era joier de la reina i de la seva filla, també dita Joana, fent, per ambdues, viatges a la recerca de joies.

La filla dels reis de la Corona d'Atagó es dirigeix al seu cosí Frederic Enriquez per a pregar-li «por mio amor» que faci tots els possibles perquè «muy presto con toda su casa y con la dicha su mujer pueda bolver a nuestro servicio».

D'haver-hi hagut alguna ruptura entre l'almirall de Castella i Jaume Ferrer, com suposa Coma Soley, el segon no hauria estat encarregat d'entregar personalment l'esmentada carta al primer.

D'altra banda, els desitjos de la reina de Nàpols quedaren fallits i Jaume Ferrer passà al servei de Frederic Enriquez, prova eloqüent de que ambdós estaven en cordial relació.

¹⁶² J. M. PONS I GURI, *Roig y Jalpi y el Prior de Mayá*, ANALES DEL I. E. G., vol. XIV, Gerona, 1960, p. 57.

¹⁶³ *Sentencias catholicas*, sense foliar. Patent i lletra, transcrits junt amb d'altres documents; V. COMA I SOLEY, obra esmentada, pp. 42-44.

Jaume Ferrer no sortí de Nàpols vers Espanya fins a començaments del 1489. La demora del viatge pogué ésser per la malaltia i defunció, l'agost de 1488, d'Hipòlita Sforza, muller del príncep Alfons, duc de Calàbria, o per sofrir Nàpols, aquell any, una gran pesta.¹⁶⁴

En el llibre *Sentencias catholicas*, consta que Jaume Ferrer va acompanyar al comte Joan de Galiano,¹⁶⁵ ambaixador extraordinari del monarca napolità als Reis Catòlics, per tal de concertar un tractat d'ajuda mútua i la boda de la Infanta Isabel, filla d'aquests, amb el príncep de Càpua, hereu d'aquell. Era un enllaç projectat feia alguns anys, però els sobirans espanyols ajornaven signar l'acord amb diverses excuses, per no coincidir llavors llurs interessos amb els de Nàpols.

Jaume Ferrer, en l'obra esmentada, conta un episodi que palesa l'estreta amistat amb l'ambaixador. Ambdós, en passar per Gènova, visitaren el tresor de la catedral. Ferrer de Blanes, per la seva professió de lapidari, tingué interès en veure una maragda que formava part del *Santo Catino*, exposat en una vitrina, a la que només deixaven apropar-s'hi a persones de gran categoria.

El comte de Galiano, per complaure al seu company Ferrer, féu que aquest, amagat darrera d'ell, pugés per una escala molt estreta, burlant així la vigilància d'un guarda. Com que l'estança on es guardava el *Santo Catino* era molt petita per a cabre-hi dues persones, l'ambaixador es va agenollar en un coixí de vellut i Jaume Ferrer es va asseure sobre un muscle del seu company, aquest amb un sol genoll al coixí, per tal que el lapidari pogués contemplar més bé la preciosa maragda.

És de suposar que feren el viaatge per mar i que ancoraren en el port de Blanes, perquè Jaume Ferrer pogués abraçar a la seva muller i conviure una mica en llur casa.

A més, la millor manera de presentar-se davant de Frederic Enriquez era essent-li útil des del primer moment i, per això, fóra bona cosa veure el seu procurador general en el vescomtat de Cabrera, Didac Dàvila, donzell, domiciliat al palau vescomtal de Blanes, per

¹⁶⁴ V. COMA I SOLEY, obra indicada, p. 48; *Santa Maria de Blanes*, p. 174.

¹⁶⁵ *Sentencias catholicas*, sense foliar. En la primera part de l'obra, la que impròpiament dóna nom al llibre, hi ha una digressió sobre les padres precioses i en aquesta ens dóna la referida notícia del seu viatge amb el comte Joan de Galiano.

a fer-li saber que anava a visitar als senyors vescomtes, oferint-se per tot allò que fos necessari, donada llur llarga absència i les dificultats de comunicacions de l'època.

Adhuc és possible que el seu oferiment fos útil al mateix Dàvila, veí de Medina de Rioseco,¹⁶⁶ perquè Jaume Ferrer, per a complir la seva missió, degué adreçar-se en primer lloc allà.

Segons Zurita,¹⁶⁷ Ferran i Isabel veien el regne de Nàpols en liquidació i es consideraven llurs legítims successors. A més, acusaven al rei de Nàpols, entre d'altres coses, de facilitar armes als moros de Granada. D'altra banda, la princesa castellana tenia altres pretendents, entre ells l'hereu de la Corona portuguesa

Per ço, la presència de l'ambaixador napolità a la Cort castellana, era considerada llavors inoportuna. Els intents de Joan de Galiano per a entrevistar-se amb els Reis Catòlics es demoraren fins el mes de maig de 1489. Les converses començaren a Còrdova, continuaren a Jaén i a altres llocs, prop del soroll bèl·lic i amb les preocupacions pròpies del setge de la fortalesa de Baza.

L'ambaixador Galiano embarcava, el gener de 1490, a València, disposat a retornar a Nàpols. Pel fet de morir durant la travessia, es lliurà del mal pas d'haver de donar compte de l'escàs resultat de les seves gestions. Zurita¹⁶⁸ diu que el fracàs fou degut a la manca de dots diplomàtiques d'aquell, però jo estic convençut que ni el més hàbil dels negociadors hagués pogut fer triomfar una causa que estava irremissiblement perduda.

El regne de Nàpols, com estava previst, es derruí, i fou incorporat, després de moltes vicissituds, a la Corona d'Aragó, per Ferran el Catòlic. Aquest concedí a la seva germana, «la reina trista» de Nàpols, el virreinat de València, compartit amb la seva filla Joana, vídua del monarca napolità Ferrandí II.

Davant d'aquests fets, hom comprèn que Jaume Ferrer permangués al nostre país, vora la muller i la llar, servidor i protegit per l'Almirall Major de Castella, un dels col·laboradors de la puixant Espanya que acabava de néixer.

¹⁶⁶ J. M. DE SOLÀ-MORALES, article, revista i núm. esmentats, pp. 1.652 i 1.653.

¹⁶⁷ J. DE ZURITA, obra esmentada, vol. IV, foli 362 i s.

¹⁶⁸ J. DE ZURITA, obra i vol. esmentats, folis 367 i s.

VIII

RELACIONS ENTRE FERRER, L'ALMIRALL ENRIQUEZ I COLON

Un cop pres el determini de quedar-se a Espanya, per a Jaume Ferrer no tenia objecte la carta de la reina de Nàpols, feta per entregar-la ell a mans de Frederic Enriquez.

Malgrat això, Jaume Ferrer tenia l'afany de poder veure aviat als comtes de Mòdica, per oferir-los-hi els seus serveis en els diversos i complicats problemes a resoldre en el vescomtat de Cabrera i Bas o allà en fos necessari.

Frederic Enriquez era membre del Consell Reial per nomenament de 21 d'octubre de 1488.¹⁶⁹

El Consell Reial, primerament un tribunal de justícia, es transformà en un organisme tècnic de govern i d'administració. La seva competència era «sennaladamente sobre fechos grandes de tratos e de embaxadores e de otros negocios grandes».¹⁷⁰ En concret, passà a ésser un element consultiu dels Reis Catòlics.¹⁷¹

L'almirall Enriquez formà, doncs, part del seguici reial, perquè Ferran i Isabel, amb llur Cort transhumant, feren llavors intensos preparatius encaminats a conquerir el regne de Granada. Al seu costat, tenien la col·laboració del Consell Reial. Cal recordar la participació de Frederic Enriquez en el bloqueig i presa de Màlaga, l'agost de 1487.

També estava amb el monarca en el campament reial del setge de Baza, a finals del 1489.¹⁷²

Un dels millors caps del setge fou l'oncle de l'Almirall, Enric Enriquez, també del Consell Reial, i majordom major del rei, nomenat, després de la conquesta, Capità Major de Baza.

Aquest és confós, per molts historiadors, amb el seu cosí Enric Enriquez de Guzmán, fill segon del comte d'Alba de Liste, designat, pel primer, batlle de Baza.¹⁷³

¹⁶⁹ A. BALLESTEROS BERETTA, obra esmentada, vol. IV, Barcelona, 1945, p. 539.

¹⁷⁰ TARSICIO DE AZCONA, obra esmentada, pp. 324-5.

¹⁷¹ M. BALLETEROS GAIBROIS, *Isabel de Castilla, reina catòlica de España*, Madrid, 1964, p. 77.

¹⁷² HERNANDO DEL PULGAR, *Crónica de los Reyes Católicos*, Biblioteca de Autores Españoles, vol. LXX, Ediciones Atlas, Madrid, 1953, pp. 493, 497 i 499.

¹⁷³ HERNANDO DEL PULGAR, obra i vol. esmentats, p. 502.

Entre les dames que acompanyaven a la reina Isabel hi havien Maria de Luna, muller del primer Enric Enriquez predit; Teresa Enriquez, esposa del Comandador Major de Lleó, Gutierre de Càrdenas; «e de otras damas e doncellas fijasdalgo que estaban en el continuo servicio de su càmara».¹⁷⁴

Entre aquestes dames, hi estava Anna de Cabrera? És molt probable, perquè sense fills que cuidar, la cosa més pròpia era que estigués prop del marit, membre del Consell Reial. D'altra banda, hi ha proves de l'afecte que ambdós es tenien.

La participació de Frederic Enriquez en el setge de Baza, ha fet creure a algú que Jaume Ferrer, per a veure al primer, anà allà, on tingué l'oportunitat de conèixer a Cristòfol Colon.

Opino que el nostre cosmògraf no va tenir la necessitat d'anar tan lluny, ni menys en el propi camp de batalla, per a veure al seu senyor, com tampoc per a conèixer a Colon.

Després de passar uns dies a Blanes, Jaume Ferrer havia d'arribar a Valladolid o a Medina de Rioseco a finals de març de 1489, però llavors els comtes de Mòdica estaven fora de les seves morades, acompanyant als reis, ja que la Cort havia sortit de Valladolid, el 7 de febrer d'aquest any, cap a Medina del Campo, on permanesqué fins el 28 de març. Els dos dies següents, es troba a Arévalo. El 13 d'abril, a Còrdova, on va permanèixer fins el 18 de maig.¹⁷⁵

Jaume Ferrer, a Valladolid, degué posar-se en contacte amb el procurador de l'almirall Enriquez.

Aquest posseïa, a Valladolid, un palau a la parròquia de *la Antigua*, en una placeta del santuari de *las Angustias*. A la façana d'aquest palau hi ha una portalada amb un arc de mig cercle, damunt del qual, segons referències, hi hagué un bell finestral i una làpida de marbre negre, que portava cisellats aquests versos:

«Viva el rey con tal victoria
Esta casa y su vecino.
Queda en ella por memoria
la fama, renombre y gloria
que por él a España vino.

¹⁷⁴ HERNANDO DEL PULGAR, crònica i vol. esmentats, p. 499.

¹⁷⁵ Archivo de Simancas, Registro General del Sello, vol. VI, Valladolid, 1959, pp. IX-XX, documents núms. 1.121, 1.130, 1.261, 1.393, 1.538 i 2.015; JUAN MANZANO, obra esmentada, pp. 184-87.

« Año MDXXII: Carlos. Almirante D. Fadrique, segundo de este nombre».

En aquest palau va néixer l'Infant Joan, fill de Ferran el Catòlic i de la seva segona muller, Germana de Foix, el 3 de maig de 1504, mort pocs dies després.¹⁷⁶

Tampoc no diuen res d'aquest palau els historiadors que presenten als Enriquez, almiralls, gairebé sempre confinat a Medina de Rioseco.

Per ésser Jaume Ferrer un expert mercader i lapidari, no podia desapropiar l'avinentesa de passar uns dies a Sevilla, per a fer qualque compra-venda, ensems que treballar pels seus senyors, ja que a la capital d'Andalusia radicaba la *Casa del Almirantazgo*, on exercia funcions delegades Francesc de Soria, el lloctinent de Frederic Enriquez.

Els Reis Catòlics varen atorgar, el 1475, poder i facultat a Alfons Enriquez, almirall major del Consell Reial, per a construir un molí sobre el riu Guadalquivir, prop de la ciutat de Sevilla.¹⁷⁷

Els mateixos reis li concediren una casa, coneguda per la *Casa del Almirantazgo*, situada entre l'església patriarcal i el col·legi de *San Miguel*, enfront al carrer de Gradass.¹⁷⁸

Quan el comte de Mòdica va succeir al seu pare en el càrrec d'Almirall Major de Castella, i fou nomenat *Caballero Veinticuatro* de Sevilla, prengué possessió de la *Casa del Almirantazgo*.¹⁷⁹

Com a tal *Caballero Veinticuatro*, tenia veu i vot en els afers regits per la Casa Comunal i cobrava els honoraris corresponents a aquest càrrec.

També va heretar del seu pare dos molins que aquest posseïa en el terme de Sevilla.¹⁸⁰

Durant la seva estada a Sevilla, Jaume Ferrer pogué veure a Cristòfol Colon, resident llavors a aquesta ciutat, on estaven domi-

¹⁷⁶ J. M. QUADRADO, *Valladolid, Palencia y Zamora. España, sus monumentos y artes, su naturaleza e historia*, Barcelona, 1885, pp. 18, 110 i 125.

¹⁷⁷ Archivo de Simancas, Registro General del Sello, vol. I, Valladolid, 1950, document 204.

¹⁷⁸ TARSICIO DE AZCONA, obra esmentada, p. 698.

¹⁷⁹ FL. PÉREZ EMBID, *El Almirantazgo de Castilla hasta las Capitulaciones de Santa Fe*, Anuario de Estudios Americanos, vol. I, Sevilla, 1044, pp. 42-44.

¹⁸⁰ Archivo de Simancas, Registro General del Sello, vol. IX, documents números 629 i 1.346.

ciliats els seus amics genovesos Flerigon Centurion, Juanoto Berardi i Francesco Pinelo, els tres mercaders de renom.

Colon, per a portar a cap la seva empresa, demanà als Reis Catòlics ésser Almirall de totes les illes i terra ferma que descobrís, amb totes les prerrogatives que disfrutà Alfons Enriquez, en l'exercici de l'Almirallat Major de Castella.

Aquesta petició del futur descobridor prova a bastament que coneixia molt bé l'actuació i privilegis dels Enriquez, tant del predit Alfons com del seu hereu Frederic, amb un coneixement superior al dels historiadors que s'estranyen que Colon fes referència al difunt Alfons en lloc d'indicar a Frederic.

Colon sabia perfectament que el primer havia nomenat, l'any 1481, com a lloctinent d'Almirall, a Francesc de Soria, el qual continuava exercint les funcions de l'Almirallat amb el beneplàcit del comte de Mòdica.

Si bé aquest darrer, des de la mort del seu pare, ocorreguda el 1485, fou sempre honorat pels Reis Catòlics amb el títol d'Almirall Major de Castella,¹⁸¹ pel fet d'estar amb els seus sobirans a la conquesta del regne de Granada, no es féu càrrec efectiu de l'Almirallat, amb seu a Sevilla, fins el 14 de febrer de 1490.¹⁸²

Colon, que va formular les seves peticions abans d'aquesta data, per a evitar confusionismes, a fi de que les seves prerrogatives quedessin ben concretades, demanà els privilegis que tingué Alfons Enriquez, el qual, a més d'Almirall Major de Castella, fou virrei-governador dels territoris castellano-lleonesos, situats al nord de la Cordillera Central.¹⁸³

El pare de comte de Mòdica era el tipus ideal per a Colon, ja que ell, a més d'almirall, també volia ésser virrei de les terres descobertes.

És coneguda l'íntima amistat entre Colon y Francesco Pinelo, jurat i fidel executor de Sevilla. Necessàriament havien d'ésser bones les relacions entre aquest darrer i Francesc de Soria, regent de la *Casa del Almirantazgo*, en nom de l'almirall Frederic Enriquez. Per això, és factible que Colon estigués en contacte amb Francesc

¹⁸¹ Archivo de Simancas, Registro General del Sello, vol. V, Valladolid, 1956, doc. núm. 844; vol. VI, doc. núm. 546.

¹⁸² A. de S. Registro G. del S., vol. VI, doc. 379.

¹⁸³ A. de S., Registro G. del S., vol. IV. Advertencia preliminar, por AMALIA PRIETO; J. MANZANO, obra esmentada, pp. 187-8.

de Soria, perquè de l'Almirallat depenia en gran part l'èxit o el fracàs de l'acceptació del projecte de Colon.

Convé recordar que acompanyà a aquest, en el seu primer viatge, Joan de Soria, secretari del príncep Joan i lloctinent dels comptadors majors.¹⁸⁴

Jaume Ferrer, en arribar a Sevilla, una de les primeres coses que degué fer, va ésser anar a veure a Francesc de Soria, per a saber de Frederic Enriquez i per obtenir facilitats de l'Almirallat en els seus afers mercantívols.

Ferrer de Blanes, per la seva professió, per venir d'Itàlia i parlar l'idioma d'aquell país, havia forçosament de relacionar-se amb els mercaders genovesos, amics de Colon.

Tots aquests antecedents, em fan creure que fou llavors, a Sevilla, on Cristòfol Colon i Jaume Ferrer iniciaren una amistat que pogué créixer en la Cort Reial, on ambdós havien de trobar-se, perquè eren moltes les afinitats que esperonaven llur relació: ésser mercaders (Colon era mercader de llibres i mapes), navegants, cosmògrafs, procedents d'Itàlia i parlar el seu idioma, atrets per l'or i les pedres precioses i units per un mateix ideal, el de rescatar la Casa Santa de Jerusalem, sense comptar llur probable ascendència conversa.

Cal recordar que el projecte inicial de Colon era trobar una ruta més curta per anar a l'Índia Oriental, tot navegant cap a Occident. Per això, quan trobà un Nou Món, cregué que estava en terres de l'Índia o en illes pròximes. Hom ha de reconèixer que el mòbil principal de l'empresa era lucratiu.

Jaume Ferrer, conegudes les seves qualitats, podia donar a Colon notícies i savis consells, a més de la seva influència prop de l'Almirall Major de Castella, a qui havia servit des de començaments del seu matrimoni, com a «criado», en l'accepció castellana de *home de criaçon*, o sigui, aquell que es cria i s'educa amb la família del senyor, a la seva casa, com un dels seus.

El comte de Mòdica coneixia l'experiència marinera de Jaume Ferrer i els seus coneixements cosmogràfics, posats de manifest en en el dictamen que féu, anys més tard, a petició dels Reis Catòlics.

Tinc la certesa, encara que sense proves, de que Jaume Ferrer, quan arribà a Còrdova, a finals d'abril, on estaven els reis amb la seva Cort, va influir poderosament en l'Almirall Major de Castella,

¹⁸⁴ M. FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, obra i vol. esmentats, p. 32.

membre del Consell Reial, a favor de l'empresa colombina i, de re-top, fou aquest un dels principals a moure l'ànim dels Reis Catòlics en sentit favorable, fins el punt de fer, aleshores, cridar de seguida a Colon, malgrat els apremiants preparatius del setge de Baza.

Fins ara, les biografies del descobridor del Nou Món no contenen res d'un personatge que havia d'exercir un important paper, per ésser Almirall Major de Castella, membre del Consell Reial i cosí germà dels reis, gaudint llur amistat i confiança.

El cap suprem de les flotes guerreres i mercants de Castella forçosament havia de prendre part en les resolucions preses a l'entorn del projecte de Colon.

Els reis des d'Ecija, el 14 de febrer de 1490, atorguen a Frederic Enriquez, comte de Mòdica i del Consell Reial, el càrrec d'Almirall Major dels regnes de Castella, amb veu i vot i ofici de *Veinticuatro* de Sevilla a ell anexe.¹⁸⁵ La disposició ratificava legalment una possessió que ja li pertanyia, recuperant unes funcions cedides pel seu pare a Francesc de Soria.

Frederic Enriquez, des del campament reial de la Vega de Granada, el 4 de setembre de 1491, fa una petició als reis, cosa que palesa la seva permanència en el Consell Reial.¹⁸⁶

Quan els Reis Catòlics prenen de nou en consideració el projecte de Colon, el mes de gener de 1492, es troben a Santa Fe nombrosos bisbes i magnats, entre ells, el comte de Mòdica, el qual és membre de l'Assemblea que llavors examinà la proposta de Colon.

Frederic Enriquez és el primer magnat que signa els privilegis rodats del 30 de desembre de 1492, establerts en les capitulacions amb el moros granadins.¹⁸⁷

Les cròniques contenen dues interessants anècdotes, les quals palesen el grau d'intimitat entre els Reis Catòlics i Enriquez de Cabrera.

Una tarda, aquest, mentre jugava a les cartes amb el monarca, s'encrepà, i li digué paraules massa fortes. Des d'una estança propera, les va sentir la reina, i s'enfadà. Un cortesà que estava present, volgué disculpar l'exabrupte, tot dient-li: Senyora, el que parla

¹⁸⁵ Archivo de Simancas, Registro G. del S., vol. VII, Valladolid, 1961, doc. núm. 379.

¹⁸⁶ A. de S., Registro G. del S., vol. núm. VIII, Valladolid, 1963, doc. 2.416.

¹⁸⁷ J. MANZANO, obra esmentada, pp. 257 i 167.

és l'Almirall, cosí de sa Majestat. Però, Isabel replicà: El rei no té cosins, sinó vassalls.¹⁸⁸

En un dia d'estiu, en el que Frederic Enriquez feia de mestre-sala, fou la reina la que es va permetre una excessiva familiaritat amb ell. Mentre Joan de Mendoza, amb un ventall donava aire a Isabel, aquesta li digué: Si manageu tan fort el ventall, fareu volar al mestre-sala. Era una brometa a costes de la seva petita figura.¹⁸⁹

De la seva poca alçada, hi ha altres dos testimoniatges: un, escrit per fra Antoni de Guevara, molt amic de Frederic Enriquez, per haver estat guardià del convent de Sant Francesc, a Medina de Rioseco, i un altre, gràfic, el retrat del comte de Mòdica, junt amb la seva muller, als peus de la *Madonna Grece*, pintura de l'església de *Santè Merie di Gesù* a Alcamo, Sicília.¹⁹⁰

El rei escriu, el 5 d'octubre de 1492, al seu cosí, l'Almirall, agraint-li les notícies de Perpinyà i Nàpols, rebudes probablement per mitjà de Jaume Ferrer, el qual pel seu comte, més tard, dóna directament informes al monarca.¹⁹¹

Quan els Reis Catòlics i Colon estipulen les Capitulacions de Santa Fe, el 15 d'abril de 1492, hagué de fer-se amb la intervenció de Frederic Enriquez, perquè en les mateixes hi consta: «Primera-mente: que vuestras altezas, como señores que son de las dichas mares Oceanas, fagan desde agora al dicho Don Cristóbal Colón su Almirante en todas aquellas islas e tierras firmes, que por su mano o industria se descubrieren o ganaren en las dichas mares Oceanas para durante su vida y después dél muerto a sus herederos e sucesores de uno en otros perpetuamente, con todas aquellas preeminencias e prerrogativas pertenecientes al tal oficio e segund que don Alonso Henriquez, vuestro Almirante mayor de Castilla e los otros predecesores en el dicho oficio lo tenían en sus distritos».¹⁹²

Cal reconèixer que semblants acords no podien pas fer-se sense saber-ho la persona que llavors exercia el càrrec d'Almirall Major de Castella.

¹⁸⁸ FÉLIX DE LLANOS I TORRIGLIA, *La reina Isabel fundadora de España*, Ediciones Labor, S. A., 1949, pp. 171-2.

¹⁸⁹ LLANOS I TORRIGLIA, obra esmentada, p. 181.

¹⁹⁰ ANTONIO DE GUEVARA, *Epistolas familiares*, Salamanca, 1587, pp. 137 i 310.

¹⁹¹ A. DE LA TORRE, *Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos*, vol. IV (1492-94), Barcelona, 1962, p. 71.

¹⁹² M. FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, obra i vol. esmentats, p. 303, doc. V.

La intervenció de Frederic Enriquez en els preparatius de l'empresa descobridora queda palesa en la lletra dels reis, datada el 15 de maig de 1492, dirigida al seu «Almirante mayor de la mar», notificant-li que Cristòfol Colon va «con ciertas fustas de armada a las partes del mar Océano», perquè pugui treure, sense pagar nòlits', «todas las vituallas, mantenimientos, pertrechos, jarcias e otras cualquier cosas».¹⁹³

D'acord amb les capitulacions de Santa Fe, s'atorga a Colon el títol d'Almirall.¹⁹⁴

Els reis ordenaren, anys més tard, donar a Colon còpies autoritzades de les actes de privilegis, gràcies i confirmacions que gaudia Frederic Enriquez en el seu ofici d'Almirall Major de Castella, perquè iguals havien d'ésser els honors, gràcies, prerrogatives, llibertats, drets i salaris corresponents a Colon, com Almirall d'Índies. Aquest testimoniatge fou subscrit per Francesc de Soria, lloctinent de l'Almirall Major de Castella.¹⁹⁵

De tot ço, hom dedueix que, en l'estudi de les propostes de Colon, el criteri de Frederic Enriquez havia d'ésser de molta influència.

Les illes Canàries, primera etapa dels viatges colombians, estan sota la jurisdicció de l'almirall Enriquez.¹⁹⁶

Aquest va rebre la concessió de l'Almirallat del regne de Granada, el 6 de gener de 1510.¹⁹⁷

L'amistat entre Colon i Jaume Ferrer es manifesta en la lletra que el segon adreça al primer, la qual, a més, palesa que feia temps que es coneixien.

Hom pot plantejar una altra qüestió: Ferrer de Blanes formà part de la Junta examinadora del projecte de Colon?

Opino que, com a membre permanent, no és fàcil. En canvi, en determinat període, és possible.

La cosa més factible és que la Junta aprofités l'estada de Jaume Ferrer a la Cort, al servei de l'almirall Enriquez, per a demanar-li el seu parer sobre l'esmentat projecte.

Aquest fou discutit per unes preteses Juntes, les de Salamanca

¹⁹³ NAVARRETE, obra i vol. esmentats, p. 399, doc. XII.

¹⁹⁴ Archivo de Simancas, Registro G. del S., vol. VII, doc. 379.

¹⁹⁵ NAVARRETE, obra i vol. esmentats, pp. 304-5 i 262.

¹⁹⁶ A. de S., Registro G. del S., vol. núm. VIII, doc. 1.223.

¹⁹⁷ Biblioteca de al Academia de la Historia, Colección Salazar, vol. M-50, A.

i Còrdova, però realment era una sola Junta, amb seu a la Cort, entre altres raons, per ésser el seu president fra Hernando de Talavera, confessor de la reina. Per això Colón va darrera de la Cort, perquè la Junta, amb la qual discuteix repetides vegades, forma part del seguici reial.¹⁹⁸

Andreu Bernàldez, cronista dels Reis Catòlics, explica: «... llamaron hombres sabios astrólogos y astrónomos, y hombres de la corte sabidores de la Cosmografía, de quien se informaron, y la opinion de los más de ellos, oida la plática de Christobal Colón, fue que decía verdad».¹⁹⁹

Fra Bartomeu de las Casas, exposa: «Sometieronle principalmente al dicho Prior del Prado (Hernando de Talavera) y que él llamase las personas que le pareciese más entender de aquella materia de cosmografía, de las cuales no sobraban muchas en aquel tiempo en Castilla».²⁰⁰

Amb Hernando de Talavera, només es coneix el nom d'un altre vocal de la Junta examinadora, el doctor Rodrigo Maldonado, regidor de la ciutat de Salamanca. Ambdós eren persones cultes i d'extensos coneixements, però més teòlegs i juristes que cosmògrafs.

Ballesteros Beretta escriu que la majoria dels membres de la Junta eren lletrats i que objectivament hom ha de pensar que en ella no hi havien molts cosmògrafs.²⁰¹

Per ésser la composició de la Junta cosa de la voluntat dels reis i de Hernando de Talavera, sofrí variacions amb el temps.

Essent poques les persones aptes en cosmografia, llavors, residents a Castella, no podia ésser desaprofitat el saber cosmogràfic de Jaume Ferrer, persona de confiança de l'almirall Enriquez i, per consegüent, dels Reis Catòlics.

Cal fixar-se en les paraules de Bernàldez: «... hombres de la Corte sabidores de la Cosmografía». Dels pocs coneguts, un d'ells era Ferrer de Blanes.

¹⁹⁸ A. BALLESTEROS BERETTA, obra i vol. esmentats, pp. 447-8, 491-2 i 503.

¹⁹⁹ ANDRÉS BERNÁLDEZ, *Historia de los Reyes Católicos don Fernando y doña Isabel*, M. Aguilar, Editor, Madrid, 1946, p. 224.

²⁰⁰ A. BALLESTEROS BERETTA, obra i vol. esmentats, p. 448.

²⁰¹ BALLESTEROS BERETTA, obra i vol. esmentats, pp. 491-2.

IX

RELACIONS ENTRE FERRER, EL CARDENAL MENDOZA
I ELS REIS CATÒLICS

Per a organitzar l'administració de la capital catalana i per a reemprendre les negociacions amb Carles VIII de França, a l'objecte de recuperar el Rosselló i la Cerdanya, els Reis Catòlics, amb la seva Cort, es traslladaren a Barcelona. El 24 d'octubre de 1492 feien llur entrada a la ciutat, on havien de permanèixer fins a finals de 1493.

Quan Ferran estava convalescent de les ferides que li va produir l'atemptat de Joan de Banyamàs, arribaren a Barcelona, el 7 de desembre de 1492, uns missatgers vinguts de Sevilla, amb la nova del feliç retorn de Colón, després del seu primer viatge de descobertes, coronat per l'èxit.

Els reis, li varen escriure de seguida, invitant-lo a anar a la ciutat comtal.

Acompanyaven a Ferran i Isabel el cardenal Mendoza i un nombre de cavallers i dames. Hom ha de creure que, entre ells, hi estava Frederic Enríquez per ésser membre del Consell Reial, traslladat també a Barcelona.

Anna de Cabrera, coneixedora de la llengua i costums catalanes, podia ésser una eficaç auxiliar de la reina Isabel. D'altra banda, als vescomtes de Cabrera se'ls presentava l'avinentsa de passar unes jornades a la seva volguda vila de Blanes.

Essent, aleshores, Jaume Ferrer servidor de Frederic Enríquez, pogué acompanyar-lo a la ciutat comtal, si no sempre, almenys durant alguns dies.

Colón va arribar a la capital catalana a la darrera desena d'abril de 1493, on permanesqué fins el 29 del següent mes.

Sembla que l'entrevista dels Reis Catòlics amb Colón va tenir lloc al Palau Reial Major, al Saló del Tinell, bellíssima i espaiosa sala gòtica, acabada el 1370, amb entrada per la plaça del Rei.²⁰²

Estaven presents el cardenal Mendoza i molts d'altres nobles.

²⁰² A. RUMEU DE ARMAS, *Colón en Barcelona*, C. S. de I. C., Sevilla, 1944, pp. 37-42.

No podia faltar-hi Frederic Enriquez, a més de les raons suara apuntades, pel natural desig de conèixer detalls de les descobertes fetes per l'Almirall de la mar Oceana, cosa que lògicament havia d'interessar a l'Almirall Major de Castella.

D'altra banda, els reis s'apressaven a organitzar el segon viatge de Colon, amb més mitjans materials i humans que el primer, i per a ço, precisaven la col·laboració de Frederic, les funcions del qual eren semblants a les d'un actual ministre de Marina.

Que l'acompanyava Ferrer de Blanes ho fa creure la lletra que escrigué a aquest darrer, uns quatre mesos més tard, el cardenal Mendoza, en la qual diu: «...traed con Vos el Mapamundi», frase indicadora que sabia anticipadament que el posseïa, i que s'havien relacionat abans.²⁰³

El silenci dels cronistes oficials de Barcelona sobre l'estada de Colon a la ciutat, fou degut a què Castella, pel tractat de 1479 amb Portugal, era l'únic regne hispànic que podia navegar per la mar Oceana, a la recerca d'illes i terres desconegudes.

Quan Colon retorna del seu primer viatge de descobertes, cada una de les nacions signatàries de l'esmentat tractat, l'interpreta a llur favor. Portugal pretén compartir amb Castella el domini i l'exploració de les noves terres. Castella defensa que Portugal només té dret a la zona compresa des del paral·lel de les Canàries «para abajo contra Guinea», i que la resta de l'Oceà, sense fer distincions entre el septentrional i el meridional, era de l'exclusiu domini de Castella.

Quan encara Colon era a Barcelona, arribà a la ciutat, a les darreries d'abril, el representant portugués Ruy de Sandro, batlle major de Torres-Vedras, per a defensar la referida tesi portuguesa davant dels Reis Catòlics.

Aquests, dies abans de l'arribada de l'ambaixador portuguès, havien adreçat a Lisboa a Lope de Herrera, per a sostenir la tesi castellana.

Per a recolzar la mateixa, els Reis Catòlics sol·licitaren al pontífex Alexandre VI la gràcia de les noves terres descobertes i per descobrir. La sol·licitud es fonamentava en la tradició defensada per molts teòlegs sobre el poder temporal del Pontificat en les terres d'infidels.

²⁰³ *Sentencias catholicas*, lletra transcrita entre d'altres documents, sense foliar.

Alexandre VI, el 5 de maig, per mitjà de la butlla *Inter caetera*, concedia als reis de Castella i de Lleó «totes les illes i terra ferma trobades o per trobar, descobertes o per descobrir, cap a Occident i Migdia, fabricant o component una línia del Pol Artic, que és al septentrió, al Pol Antàrtic, que és al Migdia..., la qual línia dista, de cada una de les illes dites vulgarment de les Azores o Cap Verd, cent llegües vers a Occident i Migdia».²⁰⁴

D'aquesta manera, la falta de precisió del tractat de 1479, era substituïda per una línia fixa, situada a cent llegües a occident de les Azores i Cap Verd.

González de Mendoza, anomenat el Cardenal d'Espanya i també «el tercer Rei», ostentava el càrrec de Canceller del Consell Reial, molt important per les seves funcions de govern i per servir el segell reial. Aquest poderós personatge dirigí a Jaume Ferrer una lletra des de Barcelona, el 26 d'agost de 1493, en la qual deia: «Jayme Ferrer, especial amigo: Nos, querriamos fablar con Vos algunas cosas que cumplen; por ende rogamos vos que, vista esta letra nuestra, partais y vengais aquí a Barcelona, y traed con Vos el Mapamundi y otros instrumentos, si teneis, tocantes a cosmografía».²⁰⁵

La lletra tracta a Ferrer d'amic i demana que porti el mapamundi, afirmació que palesa que coneixia anticipadament aquesta possessió i, per consegüent, que han parlat altres vegades sobre qüestions cosmogràfiques. Les consultes a Jaume Ferrer poden datar d'abans de les Capitulacions de Santa Fe, formalitzades feia poc més d'un any.

Per això i pel que s'exposarà dintre poc, és gairebé segur que el nostre cosmògraf fou un dels assessors per a l'establiment de la línia fixa situada a cent llegües a occident de les Azores i Cap Verd.

La crida del cardenal Mendoza a Jaume Ferrer segurament fou per a ensenyar-li la butlla pontificia i perquè informés si el seu contingut era satisfactori. Degué dir que quedava el dubte de si la disputada Índia estava compresa dintre de la zona assignada a Es-

²⁰⁴ ROMEU DE ARMAS, obra esmentada, p. 50.

²⁰⁵ *Sentencias catholicas*, lletra transcrita entre l'altres documents, sense foliar; M. FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, obra i vol. esmentats, p. 357; ELIES SERRA I RÀFOLS, *Ferrer el Catòlic i els cosmògrafs catalans*, "Revista de Catalunya", vol. II, 1925, pp. 391-6; V. COMA I SOLEY, *Jaime Ferrer de Blanes y el Descubrimiento de América*, p. 62; A. BALLESTEROS BERETTA, obra esmentada, vol. V, p. 286.

panya, perquè algunes setmanes després, el 25 de setembre, Alexandre VI dicta una nova butlla, en la qual atorga als sobirans de Castella i de Lleó les illes i terra ferma per a descobrir «caminant cap a Occident i Migdia, i que no estiguessin en poder de cristians, encara que estiguin a les parts occidentals o meridionals i de l'Índia».²⁰⁶

Manuel Giménez Fernández, en un treball sobre les butlles alexandrines de 1493, referides a les Índies, ultra afirmacions injustes sobre la política americana de Ferran el Catòlic, referint-se a Jaume Ferrer, escriu: «Apenas había tenido tiempo de llegar a Barcelona la noticia de lo afirmado por Schedel (que el nuevo trazado de la raya formulado por el mismo Colón, como base de la tan deseada Bula de Participación, dejara a favor de Portugal una zona de 100 leguas hacia Occidente, tanto al N. como al S. del paralelo de las Canarias, donde bien podía hallarse el riquísimo nuevo Orbe), cuando a fines de Agosto, desde la ciudad condal, el Cardenal de España, D. Pedro González de Mendoza, escribió a su «especial amigo» Mossén Jaime Ferrer de Blanes para que inmediatamente de recibir su carta fuese a Barcelona... Cual fuese la opinión del técnico consultado —afegeix Giménez Fernández— en los coloquios que a fines del mismo mes celebrase con Mendoza, insigne humanista, pero escaso en conocimientos cosmográficos, con los reyes y sus consejeros, nos lo revela el propio Mossén Ferrer en una carta que al parecer para sincerarse escribiera (5-VIII-1495) desde Burgos a Colón, al regresar éste de su segundo viaje y donde a vueltas de melifluos elogios y algunos incisivos canónicos... da, por orden de D.ª Isabel, su opinión a Colón, dolido sin duda de la desconfiada conducta de los Reyes para con él, y afirma que «las cosas grandes o de precio como son piedras finas y oro y especias y droguerías» están más allá del equinoccio, porque «la mayor parte de las cosas buenas vienen de región muy caliente».

«Este asesoramiento —prosegueix el mateix historiador— de persona que, como Ferrer, gozaba de la confianza de Mendoza, había vivido en El Cairo y presumía conocer la cosmografía veneciana, genovesa y arábiga, agradó, sin duda, al Rey, que más tarde premió al consultado con el Corregimiento de Toledo. Y así confirmado en sus sospechas inmediatamente tomó sus medidas para com-

²⁰⁶ RUMEU DE ARMAS, obra esmentada, p. 51.

binar las jugadas en la triple partida entablada contra Juan II, contra Colón y contra Alejandro VI».

Més tard, el fogós catedràtic que fou de Sevilla, escriu: «Este libro (el que Colón va deixar als reis, a Barcelona) había sido detenidamente estudiado por los Reyes en los tres meses que lo tuvieron en su poder, según de pasada, dicen en la carta conjunta, y, a pesar de su negativa, mostrada a algún otro, por lo menos a Jaime Ferrer, como revela el tono polémico de la carta posterior de éste dirigida al Almirante; pero si los reales cónyuges pudieron, como dicen en ambas cartas, admirar la sabiduría de Colón, al menos D. Fernando comprendía también su astuta desconfianza, porque en la carta conjunta afirma, disimulado su despecho: «Y porque para bien entenderse este vuestro libro habíamos menester saber los grados del camino por donde fuisteis, por servicio nuestro que nos los enbeis luego».

«Si esta omisión de datos geográficos —acaba escrivint dit historiador— que reducía el libro de Colón a propaganda literaria de su empresa, fue descubierta, como nosotros creemos, por Jaime Ferrer en su consulta, no se puede afirmar rotundamente, pero confirma que Colón desconfiaba de Fernando, a quien no había nombrado la carta o mapa de navegación tantas veces reclamada en vano».²⁰⁷

Cal desmentir unes afirmacions tan mancades de fonament.

D'antuvi, és inadmissible la relació que fa Giménez Fernández entre la lletra del cardenal Mendoza a Jaume Ferrer, escrita el 26 d'agost de 1493, i la que aquest darrer adreçà a Colón el 5 d'agost de 1495, o sigui dos anys més tard.

La qüestió de les zones marítimes disputades entre Castella i Portugal quedà resolta en el Tractat de Tordesillas, signat el 7 de juny de 1494, concedint a la darrera nació 370 llegües a l'oest de les illes de Cap Verd, en lloc de les 100 que només li concedia la butlla de partició d'Alexandre VI.

La lletra que Ferrer escriví a Colón no té res a veure amb tal qüestió. Fou escrita, no «al parecer para sincerarse», sinó per demanar-ho la reina Isabel, la qual volia que els coneixements del signatari fossin útils a Colón, per a saber cap on havia d'adreçar les

²⁰⁷ MANUEL GIMÉNEZ FERNÁNDEZ, *Las Bulas Alejandrinas de 1493 referentes a las Indias*, "Anuario de Estudios Americanos", vol. I, Sevilla, 1944, pp. 174-286.

rutes descobridores, per a trobar riques terres. Per això, el primer diu al segon: «La mayor parte de las cosas buenas bienen de region muy caliente».

Quan Ferrer escriu a Colon, ja havien retornat a Espanya personatges com fra Bernat Boïl i Pere Margarit, companys del descobridor en el segon viatge, i informaren als reis dels desencerts de Colon com a governant, cosa que creà en determinats sectors de la Cort un criteri hostil a ell.

Jaume Ferrer aprofita l'encàrrec de la reina per a donar entendre a Colon, entre línies, allò que passa a la Cort, segons hom pot interpretar. La lletra traspua amistat i simpatia. Per tant, és absurda la suposició de Giménez Fernández de que Ferrer va assessorar a Ferran el Catòlic, descobrint les omissions de Colon. Per a veure que ell no comentava els graus de les rutes recorregudes, ni el monarca ni els seus consellers eren tan necis per a necessitar que algú els ho digués.

Tampoc és cert que el nostre cosmògraf fos nomenat Corregidor de Toledo, ja que dit historiador el confon amb un altre Jaume Ferrer, valencià, trinxant del príncep Joan, fill dels Reis Catòlics.

Segurament Giménez Fernández fa aquesta atribució seguint fonts errònies, com la d'Harrisse,²⁰⁸ Escolano²⁰⁹ o Fuster.²¹⁰

Ja fa molt de temps que Fernández de Navarrete va exposar fonamentades raons en pro de que Ferrer de Blanes i Jaume Ferrer, corregidor de Toledo, eren dues persones distintes.²¹¹

Per aclarir amb tota certesa la qüestió, vaig consultar diverses obres, entre elles, el *Libro de la Càmara Real del Príncipe Don Juan*, del cronista de l'època, Fernández de Oviedo, el qual, per dues vegades, afirma que mossèn Jaume Ferrer, trinxant del príncep Joan, era cavaller valencià.²¹²

És una llàstima que la lletra del cardenal Mendoza a Jaume Ferrer no esmenti la residència d'aquest. Un historiador creu que

208 HENRY HARRISE, *Biblioteca Americana Vetustísima*, Nova-York, 1861, n.º 261.

209 ESCOLANO, *Historia de Valencia*, vol. II, libro VIII, cap. 9, col. 751 i s.

210 FUSTER, Adición a la *Biblioteca Valenciana* de Jimeno, vol. I, p. 76.

211 M. FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, *Treball sobre Jaume Ferrer de Blanes*, publicat per F. Torres Amat, en el seu "Diccionario de Escritores Catalanes, Barcelona, 1836, pp. 243-45.

212 G. FERNÁNDEZ DE OVIEDO, *Libro de la Càmara Real del Príncipe Don Juan*, editado por Sociedad de Bibliófilos Españoles, Madrid, 1870, pp. 14-17 i 106.

estava a Blanes, però no és segur, perquè precisament en els llibres notariais d'aquesta vila, des de març de 1483 fins a juny de 1496, no hi he trobat cap notícia sobre Jaume Ferrer.

No fou clavari general del vescomtat de Cabrera i Bas fins després del febrer de 1502.

Davant la petició del cardenal Mendoza, amb seguretat Jaume Ferrer es desplaçà a Barcelona, on tal vegada parlà també amb els Reis Catòlics, perquè un any i un mes més tard, Ferran, en lletra adreçada al seu lloctinent a Catalunya, esmenta a Jaume Ferrer, i del seu contingut, hom dedueix que el coneixia feia algun temps.²¹³

En canvi, en aquella ocasió no pogué veure i parlar amb Colon, com algú ha escrit, perquè el descobridor del Nou Món només va permanèixer a Barcelona des de la darrera desena d'abril fins el 29 de maig de 1493.²¹⁴

Hi ha la possibilitat que Ferrer de Blanes vegés a Colon en un desplaçament anterior del primer a la ciutat comtal, ja que Frederic Enríquez hagué d'estar amb els reis, durant llur residència barcelonina i, el seu fidel Jaume Ferrer, no podia estar massa lluny d'ell.

X

L'APLICACIÓ DEL TRACTAT DE TORDESILLAS I EL NOSTRE COSMOGRAF

Contra les butlles alexandrines que intentaren armonitzar els drets dels dos països en disputa, Portugal va al·legar, entre altres coses, que el pontífex Alexandre VI no era imparcial, per ésser valencià. Per consegüent, rebutjava els seus dictàmens.

Després de llargues discussions, les diferències s'arranjaren mitjançant el tractat de Tordesillas, signat el 7 de juny de 1494, pel qual s'acordà traçar, en la mar Oceana, una «raya o línea derecha», de nord a sud, a 370 l·legües a l'oest de les illes de Cap Verd. Tots els territoris situats més enllà d'aquesta ratlla, havien d'ésser per a Castella; i els territoris situats a Llevant, per a Portugal, amb la reserva de que totes les illes i terra ferma ja descobertes pels vai-

²¹³ A. DE LA TORRE, *Unos documentos de 1494 sobre la raya o línea en el mar Océano*, "Anuario de Estudios Americanos", vol. V, any 1948, pp. 737-48.

²¹⁴ A. ROMEU DE ARMAS, obra esmentada, pp. 37-51.

xells dels reis de Castella quedaven al seu poder, a partir de les 250 llegües.

També es va convenir que, en el plaç de deu mesos, es reunirien a les Canàries «así pilotos como astrólogos y marineros» dels dos països, en dues o més caravelles, les quals, salpant cap a Ponent determinarien la situació de la línia. Les parts concertades es comprometien a no enviar llurs naus més enllà dels límits establerts.

En contra d'allò dit per alguns historiadors, Jaume Ferrer no tingué, que hom sàpiga, cap responsabilitat en l'elaboració del tractat de Tordesillas. La seva participació fou posterior, per a la millor aplicació d'aquest tractat.

Els representants castellans a Tordesillas foren: Enrique Enriquez, oncle del rei i el seu majordom major; Gutierre de Càrdenas, Comandador Major de Lleó, i el doctor Rodrigo Maldonado, els tres del Consell Reial.²¹⁵

El primer era també oncle de l'Almirall Major de Castella, per ésser Enrique Enriquez germà del difunt almirall Alfonso Enriquez i de Juana Enriquez, mare del Rei Catòlic. Enrique Enriquez estava casat amb Maria de Luna.²¹⁶

Pels molts serveis que aquest darrer prestà al monarca, Ferran el nomenà almirall de Sicília, segons consta en la lletra reial de 29 de gener de 1495, pregant al Papa que absolgui al regne de Sicília del jurament de no consentir ocupar càrrecs als no naturals, condició imposada pel Parlament.²¹⁷

La intervenció d'Enrique Enriquez en el tractat de Tordesillas és una altra mostra de la influència del poderós clan dels Enriquez en les descobertes de Colón.

Determinar la línia acordada era llavors molt difícil, perquè s'admetien llegües de diversos graus de l'Ecuador i en el tractat de Tordesillas no s'indica la mesura de les llegües, limitant-se a exposar que el meridià ideal que serviria de frontera divisòria fos traçat per una Comissió mixta de castellans i portuguesos.

Per això, Ferran el Catòlic, el 15 d'agost de 1494, escriu als llocinents de Catalunya i Mallorca, així com al virrei de Sicília, notifi-

²¹⁵ FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, obra i vol. esmentats, p. 378, doc. n.º LXXV.

²¹⁶ Archivo de Simancas, Registro General del Sello, vol. III, doc. n.º 3.392; vol. VIII, doc. n.º 209; vol. IX, doc. n.º 2.324, 2.569 i 3.570.

²¹⁷ A. DE LA TORRE, *Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos*, vol. V (1495-97), Barcelona, 1965, p. 123.

cant-los-hi l'acord amb Portugal i els hi fa l'encàrrec de cercar mariners, cosmògrafs i astròlegs experts, perquè donin llur parer per escrit «sobre el fazer de dicha raya, línea o limitte cierta y verdadera», la qual havia d'anar del Pol Nord al Pol Sud.

També el governador de València i la universitat de Salamanca foren requerits amb la mateixa demanda.²¹⁸

Dels resultats aconseguits poca cosa diuen els documents. Hi hagué informadors a València, el nom dels quals no figurava en la lletra de 22 d'octubre. A Mallorca no es trobaren persones expertes, segons consta en una lletra de Ferran al lloctinent, el 21 d'octubre. Els informadors més destacats semblen haver estat Jaume Ferrer de Blanes i el pavorde de Barcelona Jordi Sanç. D'aquest darrer, en parlen amb elogi els consellers de Barcelona, en les lletres de 3 i 22 de setembre; i per al canonge Sanç hi ha un encàrrec especial en una lletra del Rei Catòlic, de 2 de novembre, a Jaume Ferrer de Blanes.

Aquest tenia la missió d'arreglar les informacions dels altres, perquè en lletra conservada incompleta de Ferran al lloctinent de Catalunya, del 25 de setembre, se li ordena que els informes els adreci per mitjà de Jaume Ferrer; i, en la lletra del 2 de novembre, a ell adreçada, li agraeix «haver scripto vuestro parecer» i li encomana esperoni al pavorde Sanç perquè acabi el seu.²¹⁹

Les dues darreres cartes esmentades són d'una gran transcendència, no pas pel seu contingut intrínsec, sinó per ésser documents autèntics que procedeixen de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.²²⁰

Abans d'aquests documents, les relacions de Ferrer de Blanes amb els Reis Catòlics i amb Colon només es coneixien a través de la documentació continguda en el llibre *Sentencias catholicas*, imprès a Barcelona el 1545, en part escrit i en part compilat pel mateix Ferrer, i publicat per Joan Coll Ferrer.

Si bé els documents impresos en l'esmentat llibre foren arreglats com autèntics per Fernández de Navarrete, en la seva *Coleccion de los Viajes y Descubrimientos*, sempre hi cabia la possi-

²¹⁸ FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, obra esmentada, vol. LXXVI, Ediciones Atlas, Madrid, 1955, p. 287, doc. n.º XVII.

²¹⁹ A. DE LA TORRE, *Unos documentos de 1494 sobre la raya o línea en el mar Océano*, Anuario i vol. abans esmentats, pp. 737-48.

²²⁰ Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 3.606, foli 200. Lletra de 25 de setembre de 1494.; Registre 3.606, foli 220. Lletra de 2 de novembre de 1494.

bilitat d'haver estat falsificats, encara que només fós possible per un falsificador genial i per un docte cosmògraf i historiador, donades les moltes dades científiques i històriques que contenen.

Les notícies trobades a l'Arxiu Històric Provincial de Girona, per l'autor d'aquestes ratlles, havien comprovat la certesa de les relacions de Ferrer de Blanes amb l'almirall Enriquez i la seva actuació com a clavari del vescomtat de Cabrera i Bas, però aquestes notícies, pel seu àmbit delimitat, no diuen res dels seus contactes amb els Reis Catòlics, amb Colon i amb el cardenal Mendoza. Les dues lletres reials esmentades, amb la seva autenticitat indiscutible, avaloren i confirmen el contingut dels documents compilats pel propi Jaume Ferrer.

De l'examen d'ambdues cartes es desprèn:

Primer. Que Ferrer de Blanes vivia llavors a Barcelona, perquè és l'encarregat d'arreglar les informacions dels altres cosmògrafs, i d'animar i donar pressa al canonge Sanç, perquè acabi aviat el seu dictamen. Confirma la primera asseveració el fet d'estar datada a Barcelona la lletra escrita per Ferrer als reis, el 27 de gener de 1495.

Segon. Que la relació de Ferran el Catòlic amb Ferrer de Blanes no era d'aleshores, sinó de feia temps, perquè el rei comença dient que ha rebut dues cartes del primer, fets que suposen remuntar-se a temps passats.

D'altra banda, si recordem que el cardenal Mendoza, l'agost de 1493, escriu a Jaume Ferrer «...traed con Vos el Mapamundi», no serà pas agoserat creure que la coneixença entre ambdós i del primer amb els reis, data d'abans de les Capitulacions de Santa Fe, fetes l'abril de 1492.

Tercer. Que també va rebre una lletra de Ferrer de Blanes el tresorer general d'Aragó, Gabriel Sánchez, el mateix que rebé, amb Lluís de Santàngel, escrivà de ració de la Casa Reial, la primera lletra de Colon, explicant-li les vicissituds del seu primer viatge, escrita abans que l'adreçada als Reis Catòlics.

Gabriel Sánchez i Lluís de Santàngel eren descendents de jueus conversos. És curiós que també Jaume Ferrer escrivia al primer sobre qüestions relacionades amb les descobertes colombines.

Quart. Que Ferrer de Blanes assabentava el seu rei de certs fets ocorreguts a França, que havien d'interessar-li, ja que aquest demana al primer que el segueixi informant.

Cinquè. Que Ferran envià als diputats catalans la lletra de Jaume Ferrer, en la que demanava justícia en un negoci en el que intervingué la seva germana major i un germà, el qual no tenia causa ni necessitat de donar la meitat de les ganàncies a Benaula, segons diu Jaume Ferrer.

La lletra del rei a Ferrer acaba dient: «Ya sabeis la voluntad que siempre Tuvimos en serviros a vos en este asunto, lo que ninguno ignora».

Aquestes paraules palesen l'estima que Ferran el Catòlic professava a Ferrer de Blanes i que la coneixença era de temps.

Sense conèixer les dues epístoles reials comentades, resultava que Jaume Ferrer havia tardat uns cinc mesos a contestar la petició del rei per mitjà del seu lloctinent de Catalunya, plaç excessiu per a ésser correcte.

Ara, sabem que Ferran no tenia necessitat de valer-se de Joan de Lanuza per a comunicar-se amb Jaume Ferrer, perquè el coneixia de temps i es relacionava directament amb ell. Que la coneguda lletra de 27 de gener de 1495, escrita pel nostre cosmògraf al rei, era la tercera, almenys, que li havia adreçat.

Davant la dificultat d'explicar i resoldre la qüestió demanada pels reis, Ferrer de Blanes, en la seva darrera lletra, els hi fa saber que els hi adreça «con un hombre mio», una *Forma mundi* en figura extensa, en la que podran veure els dos hemisferis, l'Àrtic i l'Antàrtic, el cercle Equador, els dos Tròpics de la declinació del Sol i els set climes. Tot està dissenyat «según en el tratado de la Spera (Esfera) y en el *De situ orbis* los doctores mandan y comparten por grados».²²¹

L'alludit *Tractatus de sphaera* és de Johannes de Sacrobosco, astrònom anglès, nascut l'any 1220. La seva obra fou impresa per primera vegada el 1472. Segueix les teories de Ptolomeus, però rectifica el seu mètode per a calcular el valor d'un grau del meridià.²²²

El tractat *De situ orbis*, Jaume Ferrer l'atribueix, en altre escrit, a Ptolomeus.²²³

²²¹ *Sentencias catholicas*, lletra de Jaume Ferrer als Reis Catòlics. Transcrita entre d'altres documents, sense foliar; FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, obra i vol. esmentats. Reprodueix la indicada lletra, pp. 357-58.

²²² A. BALLESTEROS BERETTA, obra esmentada, vol. III. Génesis del Descubrimiento, pp. 259-62.

²²³ *Sentencias catholicas*. Dictamen de Jaume Ferrer adreçat als Reis Catòlics

A fi de que, en l'esmentat mapamundi, quedessin ben manifestes les 370 llegües de demarcació a l'oest de Cap Verd, Ferrer de Blanes exposa en la seva lletra: «...he yo interesado de Polo a Polo la dicha distancia con líneas coloradas que en el Equinoccio distan XXIII grados, y con ángulos agudos las dichas líneas corresponden a los Polos del Mundo en esta figura y todo el que será trauseado de lineas amarillas sera el que pertenesce al illustrissimo Rey de Portugal la buelta del Polo Antártico...».

El nostre cosmògraf envià, doncs, als Reis Catòlics un mapa, en el qual es donava la solució gràfica o geomètrica de la tan espinesca qüestió de la línia divisòria. Però, com comenta encertadament el professor Millàs i Vallicrosa, només amb el text d'aquesta lletra no queda ben clara la base de la solució del problema. En primer lloc, Jaume Ferrer ens diu que les 370 llegües equivalen a 23 graus de longitud a l'Equador, però el fet és que les 370 llegües es comptaven en el paral·lel de les illes de Cap Verd. En segon lloc, per ésser el text de referència tan lacònic i per manca el mapamundi enviat, cal completar la doctrina amb d'altres documents posteriors.²²⁴

Al final de la lletra anterior adreçada als Reis Catòlics, es posa ben manifestada la categoria moral de Ferrer de Blanes, perquè s'ofereix anar a la Cort «a todas mis costas sin ningun interes; y en buena voluntad todo lo que en este mundo tengo es mi deseo sea para poder servir a sus reales Altezas, en su custodia y protección con muy luenga y muy próspera vida».²²⁵

Aquesta oferta palesa que Ferrer era home generós i gaudia d'una posició econòmica folgada. Recordem que adreçà la lletra i el mapamundi als reis per mitjà d'«un hombre mio». Els seus coneixements de lapidari i els seus negocis mercantils, li havien obert el camí de la fortuna.

Ballesteros Beretta opina que aquest mapamundi possiblement seria el conegut pel cardenal Mendoza.²²⁶

Discrepo d'aquest criteri, perquè el mapamundi que havia vist

en contestació a la lletra de 28 de febrer de 1495, transcrit entre la documentació i reproduït per Fernández de Navarrete, en la seva obra i vol. esmentats, pp. 358-61.

²²⁴ J. M. MILLÀS I VALLICROSA, *Estudios sobre Historia de la ciencia española*, C. S. de I. C., Barcelona, 1949, p. 472.

²²⁵ *Sentencias catholicas*. Lletre de Jaume Ferrer als Reis Catòlics. Reproduïda per Navarrete en l'obra esmentada, pp. 757-58.

²²⁶ A. BALLESTEROS BERETTA, obra esmentada, vol. V, Barcelona, 1945, p. 288.

Pedro de Mendoza obrava en poder de Jaume Ferrer com a quelcom propi i del seu exclusiu ús i, en canvi, l'adreçat als reis era per entregar-lo i fet expressament per al cas concret de l'informe demanat.

Rey Pastor i Garcia Camarero, en llur notable llibre *La Cartografia Mallorquina*, cataloguen aquests mapes com a dos distints, ambdós perduts, els quals només hom coneix per les referències documentals suara esmentades.²²⁷

D'altra banda, el transcurs de dos anys, rics en noves descobertes, obligaven a fer modificacions en el darrer dels mapamundis.

Els Reis Catòlics responen, des de Madrid, el 28 de febrer de 1495, amb aquesta missiva: «Jaime Ferrer: Vimos vuestra letra y la escriptura que en ella nos enviastes, la cual nos parece que està muy buena. En servicio vos tenemos habérnosla enviado; pero porque para entender en ello sois acá menester, por servicio nuestro que pongáis en obra vuestra venida; de manera que seáis acá para en fin de mayo primero, en lo cual nos faréis servicio».²²⁸

Jaume Ferrer, complint la voluntat dels reis, anà cap a Madrid i després acompanyà a la Cort en el seu viatge a Burgos, on es trobava en els mesos de juny a agost.

Per aquest temps, escriví el seu dictamen, sense data, sobre la determinació de la línia divisòria de les zones d'influència d'Espanya i de Portugal, contingut en el llibre *Sentencias catholicas*, el qual també conté una nota de Jaume Ferrer per a saber l'hora nocturna a base de la posició dels set estels de l'Ossa Major.²²⁹

El dictamen comença per assenyalar que les illes de Cap Verd disten de l'Equador 15 graus i que les 370 llegües, comptades a l'oest de dites illes, equivalen a 18 graus, perquè un grau, comptat en tal paral·lel, equival a 20 llegües i 5/8 de llegua; per això, és precís que la línia que va de Pol a Pol quedi interseguida amb dit paral·lel als 18 graus, de manera que tot allò que es trobi dintre d'aquesta línia a mà esquerra de «la vuelta de la Guinea serà del rey de Portugal», mentre que l'altra part, «fasta tomar por Oriente la buelta del Cinu Arabico», serà dels Reis Catòlics.²³⁰

²²⁷ J. REY PASTOR i E. GARCÍA CAMARERO, *La Cartografia Mallorquina*, C. S. de I. C., Madrid, 1960, pp. 84-5.

²²⁸ *Sentencias catholicas*. Llettra transcrita entre la documentació continguda i reproduïda per Navarrete en la seva obra i vol. esmentats, p. 358.

²²⁹ *Sentencias catholicas*. Dictamen transcrit entre la documentació continguda, sense foliar, i reproduït per Navarrete en la seva obra i vol. esmentats, pp. 358-61.

²³⁰ J. M. MILLÀS i VALLICROSA, obra esmentada, p. 472-3.

Per desconèixer, llavors, el mètode actual de la diferència d'hora solar entre dos punts sobre la Terra, situats en el mateix paral·lel, no hi havia cap mitjà directe amb el qual poder apreciar la diferència de longitud entre ells.

Ferrer reconeix que, navegant per un mateix paral·lel, no sofreix alteració l'altura del Pol i, per tant, no hi ha manera de tenir un punt de referència pel càlcul de la longitud cercada. Però el nostre cosmògraf s'inventa una manera indirecta per a medir la longitud, gràcies a la variació de l'altura de la Polar, o sigui «de l'astre del Nord».

Proposa que una nau sortida de Cap Verd deixi el paral·lel a mà esquerra i prengui la ruta «por la quarta de Poniente, la buelta del Maestral», és a dir, que en lloc de salpar cap a l'Oest, porti una direcció Oest 1/4 Nordoest. Quan, amb tal rumb, l'altura del Pol s'alça a 18 graus i 1/3, la nau es trobarà precisament en la línia divisòria de Pol a Pol, la qual passa pel termini de les 370 llegües. Si, aleshores, la nau pren la direcció Sud, quan l'altura del Pol només sigui de 15 graus, es trobarà en la intersecció de dita línia divisòria i del paral·lel de les illes de Cap Verd, a 370 llegües a l'oest d'aquestes.

Ferrer de Blanes afegeix que, per a la recta intel·ligència de la seva exposició, no n'hi ha prou amb una senzilla carta de navegar. Per això, acompanya una «Forma mundi en figura Spherica y en dos Emisferios compartida por sus lineas y grados, y el situ de la tierra, islas y mar, cada cosa puesta en su lugar: la qual figura mundi yo deyo junto con estos capitulos de mi intención y parecer porque mas claramente sea vista la verdad».²³¹

Heus ací esmentat un altre mapamundi que pot ésser distint de l'inclòs en la lletra que adreçà als reis, des de Barcelona, o, almenys, amb certes modificacions, després de l'estudi fet per a preparar el dictamen objecte d'anàlisi.

Aquest mapamundi també s'ha perdut.

Ferrer adverteix que, per a entendre el seu mètode, cal ésser cosmògraf, aritmètic i mariner.

²³¹ *Sentencias catholicas*. Dictamen esmentat; FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, obra i vol. esmentats, pp. 358-61; E. SERRA I RÀFOLS, article esmentat, pp. 391-96; *Jaume Ferrer de Blanes*, revista "Blanes", any 1966, pp. sense numerar, amb 4 d'extensió; J. M. MILLÀS I VALLICROSA, *Nuevos estudios sobre historia de la ciencia española*, C. S. de I. C., Barcelona, 1960, p. 309.

Fonamenta les regles exposades en la proporció que hi ha —segons ell— entre la diferència de llegües corresponents a un grau de longitud, segons es compti aquest grau a l'Equador o bé en paral·lels més al Nord, en els quals, està clar, corresponen menys llegües.

Així doncs, l'autor cerca la proporcionalitat entre les llegües corresponents a un grau de longitud, segons els paral·lels en el qual es compten. Probablement va obtenir tal correspondència, més que per càlcul matemàtic, per tanteig en una esfera amb els cercles de declinació i els paral·lels.

D'aquesta manera advertiria —comenta Millàs i Vallicrosa— que l'extrem d'aquest arc, corresponent a les 370 llegües comptades en els paral·lels de 15 graus de latitud, formava amb el punt d'origen del paral·lel de les illes de Cap Verd, un rumb d'angle Oest $1/4$ N. O. I, per consegüent, quedava resolt el problema del càlcul de longituds que es proposava.

Si una nau seguia per la línia meridional aconseguida, amb rumb Sud, en arribar a una altura del Pol de 15 graus —la latitud de Cap Verd— trobaria el termini de les 370 llegües, a l'Oest de dites illes, és a dir, la fita desitjada.

Aquest procediment s'aproxima a un avenç de solució del difícil problema de càlcul de longituds, el qual encara seguiria preocupant als cosmògrafs durant alguns segles.

Jaume Ferrer es fa ressó de les discrepàncies entre autors, grecs i àrabs, sobre l'equivalència entre graus i estadis, per adoptar l'equivalència d'un grau per 700 estadis, segons alguns geògrafs clàssics i medievals, en contra dels 5.000 estadis adoptats per Ptolomeus.²³²

El cosmògraf blanenc assenyala un altre procediment, del tot empíric, per a la medició de les 370 llegües. Consisteix en deixar-ho a l'experiència pràctica de la gent de mar, deu mariners escollits per Castella i Portugal, els quals, cadascú i amb secret, anirien medint, en nusos, cada sis hores, la ruta feta. La unanimitat o la majoria de llurs parers indicaria quan s'haurien navegat les 370 llegües.

L'autor reconeix que aquest mètode és força incert «y puede errar porque no tiene fundamento sino de nudo».

En el dictamen de Ferrer es fa un fervorós elogi de Colón: «...Si en esta mi determinación y parecer será visto algún yerro, siempre me referiré a la corrección de los que más de mí saben y

²³² J. M. MILLÀS I VALLICROSA, obra esmentada, pp. 309-10.

comprenden, especialmente del Almirante de las Yndias, el cual, *tempore existente*, en esta materia más que otro sabe; porque es gran teórico y mirablemente plático como sus memorables obras manifiestan, y creo que la Divina Providencia le tenía por electo por su grande misterio y servicio en este negocio, el cual pienso es disposición y preparación del que para delante la misma Divina Providencia mostrarà a su gran gloria, salut y bien del mundo.

Aquí parece la navegación del Almirante de la tierra firme. Tholomeus, octavo libro: *De situ orbis*, capítulo V».

Jaume Ferrer acaba el seu dictamen amb aquest paràgraf: «Y el Almirante dice en su *carta* que el cabo Verde dista del equinoccio nueve grados y un cuarto; según Tolomeo veo es su cuenta dando quince leguas y dos tercios por grado; pero yo fallo según los otros doctores que distan las dichas islas del equinoccio. El compartimiento de los estadios, ahonque con diverso número del que pone Tolomeo, según lo que ponen los suso dichos doctores Strabo, Algragano, Macrobi, Teodosi et Euristhencs, en essencia todo acude a un fin, porque el Tolomeo pone los stadios más grandes, de manera que los suyos ciento y ochenta mil stadios son de los dichos doctores doscientos cincuenta y dos mil por la línea equinoccial como suso dicho es».²³³

Aquest darrer paràgraf palesa que Ferrer de Blanes coneixia una carta de navegar, feta per Colon, la qual s'ha perdut, nou fet que abona la creença d'una amistat entre ells.

(Continuarà)

²³³ *Sentencias catholicas*. Dictamen esmentat; FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, obra i vol. esmentats, pp. 358-61.